

SID ANALYSES

PAPER 1: SOCIALE COHESIE

Opgemaakt voor: Vlaamse overheid, Agentschap Binnenlands Bestuur,
Afdeling Gelijke Kansen, Integratie en Inburgering

Opgemaakt door: Ipsos Belgium

Datum: 31/10/2025

GAME CHANGERS

1 INHOUDSTAFEL

1	INHOUDSTAFEL	2
2	Inleiding	3
3	Methodologie.....	5
4	Analyse.....	9
4.1	Verbondenheid met de Belgische samenleving en het herkomstland	9
4.1.1	Verbondenheid met de Belgische samenleving	9
4.1.2	Verbondenheid met het herkomstland	15
4.1.3	Niet verbonden met het herkomstland én de Belgische samenleving	20
4.2	Het ervaren van druk vanuit de herkomstgemeenschap	21
4.3	Buurtcontacten	25
4.3.1	Aantal buurtcontacten	25
4.3.2	Diversiteit van de buurtcontacten.....	27
4.4	Vrienden, kennissenkring en sociale contacten	31
4.4.1	Diversiteit van de vriendengroep.....	31
4.4.2	Sociaal isolement	36
4.4.3	Divers bezoeken.....	39
4.5	Gewenste diversiteit van sociale contacten	43
4.5.1	Wens om meer contacten van Belgische herkomst te leren kennen	43
4.5.2	Wens om meer contacten van eigen/andere herkomst te leren kennen	46
4.6	Het verenigingsleven.....	48
4.6.1	Deelname aan het verenigingsleven.....	48
4.6.2	Diversiteit van het verenigingsleven	52
5	Conclusie.....	56
6	Referenties	62

2 INLEIDING

Sociale cohesie speelt een essentiële rol in het functioneren van samenlevingen, inclusief die van Vlaanderen. Het betreft de mate waarin burgers zich met elkaar verbonden voelen, vertrouwen hebben in elkaar en samenwerken aan gemeenschappelijke doelen. Een sterke sociale cohesie bevordert een stabiele en welvarende samenleving waarin iedereen zich thuis voelt en de kans krijgt om zich te ontwikkelen (Vlaanderen is inclusief, z.d.).

In de afgelopen decennia is Vlaanderen steeds diverser geworden. Migratie heeft geleid tot een superdiversiteit, waarbij mensen met verschillende etnische achtergronden, culturen en religies samenleven (Polarisatie en Verbinding, z.d; Gijsberts et al., 2025). Hoewel deze diversiteit kansen biedt, brengt het ook uitdagingen met zich mee voor sociale cohesie. Het is daarom van belang te onderzoeken hoe sociale cohesie in Vlaanderen kan worden bevorderd in een context van toenemende diversiteit.

Er is al veel onderzoek gedaan naar sociale cohesie, zowel in Vlaanderen (e.g. Maes et al., 2017) als daarbuiten (e.g. De Boom et al., 2023). Uit deze studies komt naar voren dat de mate van sociale cohesie bepaald wordt door verschillende dynamieken:

- Socio-economische status: Mensen met een hogere sociaaleconomische status hebben meer toegang tot middelen, kansen en betere ruimtelijke factoren (De Boom et al., 2023), wat hen in staat stelt om meer diverse sociale netwerken op te bouwen en actiever deel te nemen aan de samenleving (Woittiez et al., 2024).
- Migratiegeneratie: Eerste generatie migranten behouden vaak sterke banden met hun herkomstland en gemeenschap, wat invloed heeft op hun verbondenheid met de bredere samenleving (Demart et al., 2017). Tweede generatie migranten, die vaak meer blootstelling hebben aan de lokale cultuur en onderwijs, hebben meer gemengde sociale netwerken en kunnen zich gemakkelijker integreren, wat bijdraagt aan een grotere sociale cohesie (Maes et al., 2017).
- Taalkennis en -gebruik: Het beheersen van de Nederlandse taal is essentieel voor de integratie en participatie in de Vlaamse samenleving (Maes et al., 2017). Taal verbindt mensen en maakt communicatie en samenwerking mogelijk.
- Sociale contacten: Het hebben van contacten met mensen met verschillende achtergronden is belangrijk voor het verminderen van vooroordelen en het bevorderen van wederzijds begrip (Maes et al., 2017). Sociale contacten kunnen plaatsvinden op verschillende niveaus, zoals in de buurt, op het werk, op school of in verenigingen (Gijsberts et al., 2024).
- Participatie aan de samenleving: Het actief deelnemen aan de samenleving, bijvoorbeeld door te stemmen, vrijwilligerswerk te doen of lid te zijn van een vereniging, versterkt de sociale cohesie (De Boom et al., 2023; Woittiez et al., 2024). Participatie geeft mensen het gevoel dat ze erbij horen en dat hun stem wordt gehoord.
- Ervaringen met discriminatie: Discriminatie en racisme kunnen een negatieve impact hebben op de sociale cohesie (Adam & Torrekens, 2015; Demart et al., 2017). Wanneer mensen zich gediscrimineerd voelen, kan dit leiden tot gevoelens van uitsluiting en wantrouwen (Devos et al., 2024).

Samenvattend spelen socio-economische factoren, migratiegeneratie, taalkennis en -gebruik, sociale contacten, participatie aan de samenleving, en ervaringen met discriminatie een cruciale rol in het bevorderen van sociale cohesie. Elk van deze factoren draagt op zijn eigen manier bij aan de mate waarin individuen zich verbonden voelen met de samenleving en aan hun bereidheid om actief deel te nemen aan gemeenschappelijke doelen.

Om deze dynamiek van sociale cohesie verder te onderzoeken, focust deze paper op verschillende deelthema's van sociale cohesie: de verbondenheid met de Belgische samenleving en het herkomstland, de houding ten opzichte van de herkomstgemeenschap, de diversiteit van buurtcontacten, de diversiteit van vrienden- en kennissenkringen en de intensiteit van sociale contacten, de gewenste diversiteit in contacten, en deelname aan het verenigingsleven en de

diversiteit binnen dit verenigingsleven. Aan de hand van deze thema's beantwoorden we volgende onderzoeksvraag: Wie voelt zich meer of minder verbonden met de Belgische/Vlaamse samenleving? Hierbij wordt rekening gehouden met verschillende achtergrondkenmerken zoals herkomst, leeftijd, geslacht, opleiding en sociaaleconomische status. Daarnaast zal worden onderzocht welke combinaties van achtergrondkenmerken leiden tot een hogere of lagere waarde op de afhankelijke variabele en maken we de vergelijking tussen 2017 en 2022.

De resultaten kunnen beleidsmakers helpen om gerichte maatregelen te nemen ter bevordering van de sociale cohesie in Vlaanderen. Door in te zetten op factoren die de sociale cohesie versterken en factoren die de sociale cohesie ondermijnen aan te pakken, kan een inclusieve samenleving worden gecreëerd waarin iedereen zich thuis voelt en de kans krijgt om een actieve bijdrage te leveren.

3 METHODOLOGIE

De onderzoeksvragen worden beantwoord aan de hand van multivariate analyses uitgevoerd op de data van de Samenleven in Diversiteit (SID) surveys. Deze uitgebreide studies werden uitgevoerd door het Agentschap Binnenlands Bestuur van de Vlaamse overheid, eerst in 2017 en opnieuw in 2022. Hierbij werden respectievelijk ongeveer 4.500 en 5.100 respondenten bevraagd. De respondenten zijn afkomstig uit diverse herkomstgroepen, namelijk Belgische, Marokkaanse, Turkse, Poolse, Roemeense en Congolese herkomst, met in 2022 een uitbreiding naar personen van Afghaanse herkomst. De surveys richtten zich op aspecten van het leven in diversiteit die vaak onderbelicht blijven in administratieve gegevens en algemene bevolkingsonderzoeken.

De analyses hebben dus tot doel inzicht te verkrijgen in de factoren die de sociale cohesie onder verschillende herkomstgroepen in België beïnvloeden. Hiervoor combineren we twee krachtige analysemethoden: **multivariate regressie** en **beslissingsbomen**. In al onze analyses maken we gebruik van een afhankelijke variabele, die het centrale onderwerp van ons onderzoek meet, en een reeks onafhankelijke variabelen, die mogelijke invloeden of voorspellers vertegenwoordigen. Een concreet voorbeeld van een afhankelijke variabele is de mate van verbondenheid met de Belgische samenleving. De onafhankelijke variabelen zijn de achtergrondkenmerken die we hieronder opsommen.

Analyses

Zoals aangegeven, maken we gebruik van twee verschillende analysemethoden:

- **Multivariate regressies:** Dit type analyse biedt inzicht in de individuele invloed van achtergrondkenmerken op 'samenleven in diversiteit' en identificeren statistisch significante verbanden. We maken gebruik van zowel multivariate lineaire als multivariate logistische regressie, afhankelijk van de aard van de afhankelijke variabele. Een lineaire regressie onderzoekt lineaire samenhang tussen een continue afhankelijke variabele en onafhankelijke variabelen, terwijl een logistische regressie zich richt op dichotome afhankelijke variabelen. Voor de resultaten van de lineaire regressie zal gesproken worden in gemiddelden, terwijl dit bij de logistische regressie in percentages zal uitgedrukt worden. Bijvoorbeeld, de variabele "Verbondenheid met de Belgische samenleving" is een continue afhankelijke variabele, namelijk een index op een schaal van 10 punten. Voor deze variabele wordt dus een lineaire regressie uitgevoerd, en zullen we bijvoorbeeld spreken van een gemiddelde verbondenheid met de Belgische samenleving van 9.5 binnen een bepaalde groep mensen. Anderzijds, de variabele "Diversiteit van de buurtcontacten" is een dichotome variabele die de waarden 0 (geen diverse buurtcontacten) en 1 (wel diverse buurtcontacten) kan hebben. Voor deze variabele wordt een logistische regressie uitgevoerd, en zullen we bijvoorbeeld zeggen dat binnen een bepaalde groep mensen 20% van hen diverse buurtcontacten heeft.
- **Beslissingsbomen:** Deze methode legt complexe interacties bloot en identificeert specifieke profielen of groepen die gedeelde ervaringen hebben of vergelijkbare kenmerken. Het resultaat is een set subgroepen die respondenten met vergelijkbare kenmerken bevat. De profielen zijn gevormd op basis van specifieke combinaties van de achtergrondkenmerken. De beslissingsboom bepaalt onafhankelijk de criteria voor een splitsing binnen de achtergrondkenmerken, dat in verschillende contexten kan leiden tot uiteenlopende splitsingspunten. De beslissingsbomen identificeren bovendien de meest relevante variabelen voor het verklaren van variatie in de afhankelijke variabele.

Voor onze analyse hanteren we een stapsgewijze modelbouwmethode, waarbij de complexiteit van de modellen geleidelijk wordt verhoogd. Dit stelt ons in staat om de effecten van herkomst, achtergrondkenmerken en tijd op een gecontroleerde manier te onderzoeken. We beginnen met een basismodel waarin alleen herkomst is gebruikt als onafhankelijke variabele. Vervolgens worden de achtergrondkenmerken als onafhankelijke variabelen opgenomen (model 1). Daarna verdiepen we ons in interactie-effecten tussen herkomst en andere achtergrondkenmerken op basis van regressieanalyses (model 2) en op basis van beslissingsbomen (model 3) en bekijken we de invloed van tijd door interacties met de tijdsvariabele toe te voegen (model 4). Deze tijdsvariabele is een dichotome variabele (0=2017, 1=2022) die verwijst naar de twee verschillende meetmomenten.

Belangrijk om op te merken is dat de respondenten verschillend zijn tussen deze twee meetmomenten. Bovendien wordt de Afghaanse herkomstgroep niet meegenomen in de modellen waarbij we het effect van de tijd onderzoeken omdat deze herkomstgroep enkel in de studie van 2022 was opgenomen. Dit heeft tevens tot gevolg dat de Afghaanse herkomstgroep een kleinere steekproef heeft in vergelijking met de andere herkomstgroepen. Resultaten van de beslissingsbomen zijn daardoor minder uitgebreid dan bij de andere herkomstgroepen.

De gepresenteerde resultaten illustreren associaties en samenhangen tussen specifieke afhankelijke variabelen en verschillende onafhankelijke variabelen maar impliceren geen oorzaak-gevolgrelaties. Het is belangrijk op te merken dat deze studie geen causale verbanden onderzoekt.

De appendix bevat per afhankelijke variabele visuele weergaves van de achtergrondkenmerken die een invloed hebben op deze afhankelijke variabele voor de verschillende stappen in de modelbouwmethode. Effecten die niet in de tekst zijn besproken, worden daar verder opgehelderd. Regels omtrent het wel of niet vermelden van effecten in de tekst staan ook in de appendix. Voor de beslissingsbomen hebben we een tabel toegevoegd per herkomstgroep met alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses komen. Let op, niet elk gemiddelde/percentage dat in de tekst vermeld wordt, is terug te vinden in de tabellen in de appendix. De tabellen richten zich op de eindprofielen van de beslissingsbomen, omdat deze differentiëren op basis van de afhankelijke variabelen en samen de volledige steekproef per herkomstgroep vormen. Het is echter belangrijk op te merken dat de steekproefgroottes van deze eindprofielen in sommige gevallen vrij klein zijn.

Achtergrondkenmerken

We hebben een breed scala aan achtergrondkenmerken opgenomen om een gedetailleerd beeld te krijgen van de factoren die invloed kunnen hebben op de sociale cohesie. Deze kenmerken variëren van demografische factoren tot sociale en culturele invloeden.

Herkomstgroep is onderverdeeld in zeven categorieën: Belgische, Marokkaanse, Turkse, Poolse, Roemeense, Congolese, en Afghaanse herkomst. Dit biedt inzicht in de invloed van culturele achtergrond op verbondenheid.

Geslacht en **leeftijd** in jaren worden meegenomen om demografische verschillen te kunnen analyseren. **Aantal jaren in België** is specifiek voor respondenten die niet in België zijn geboren of van Belgische herkomst zijn, en helpt ons de invloed van verblijfsduur op een specifieke afhankelijke variabele (e.g. verbondenheid met België) te begrijpen.

Generatie wordt gecategoriseerd als (1) Belgische herkomst, (2) eerste generatie (in het buitenland geboren) en (3) tweede generatie (in België geboren maar niet van Belgische herkomst). Dit onderscheid helpt bij het analyseren van verschillende migratie-ervaringen.

Gezinssituatie is onderverdeeld in zes categorieën: (1) met partner en kind(eren), (2) met partner zonder kinderen, (3) alleenstaande ouder, (4) alleenstaand, (5) woont bij ouders en (6) overige (bv. samenleven met één of andere personen die geen familie zijn, samenleven met grootouders, etc.). De groep 'overige' beschrijven we als atypische gezinssituaties. Dit biedt inzicht in hoe familiale structuren de verbondenheid beïnvloeden. **Aantal kinderen** en **leeftijd van het jongste kind** worden ook meegenomen als continue variabelen.

De **verstedelijkingsgraad** maakt onderscheid tussen (1) Brussels Hoofdstedelijk Gewest, (2) Antwerpen/Gent, (3) overige centrumsteden, en (4) Vlaanderen exclusief centrumsteden, waarmee we de invloed van de leefomgeving op verbondenheid kunnen analyseren.

Opleidingsniveau kent drie categorieën: (1) laagopgeleid, (2) middenopgeleid, en (3) hoogopgeleid. **Land van het hoogste diploma** kent daarentegen vier categorieën (1) geen opleiding afgerond, (2) hoogste diploma behaald in België, (3) hoogste diploma behaald in herkomstland, of (4) hoogste diploma behaald in een ander land dan het herkomstland of België.

De **inburgeringsstatus** wordt onderscheiden in inburgeringstraject gevolgd in Vlaanderen of Brussel tegenover geen inburgeringstraject gevolgd in Vlaanderen of Brussel, wat inzicht biedt in de rol van formele integratieprocessen. De personen die inburgering gevolgd hebben, zijn zowel respondenten die recent gestart zijn en het traject (nog) niet voltooid hebben als respondenten die het inburgeringstraject afgerond hebben.

Taalvaardigheid wordt getoetst via indices voor **kennis van het Nederlands, Frans, en Engels**, elk op een schaal van 0 tot 10, waarbij een score van 10 de hoogste mogelijke kennis aangeeft. Deze indices zijn samengesteld op basis van zelfbeoordelingen van spreken, lezen, en schrijven.

De **werksituatie** omvat werk, werkloosheid, en inactief. **Huishoudens naar werkintensiteit** (werkintensiteit gezin) wordt onderscheiden in (1) geen werkenden, (2) éénverdieners, en (3) tweeverdieners. Alleenstaanden worden in deze indeling niet onder de werkintensiteitscategorieën opgenomen en vormen een aparte groep. **Financiële situatie** wordt gemeten aan de hand van een 5-puntenschaal: (1) heel moeilijk rondkomen, (2) moeilijk rondkomen, (3) neutraal, (4) kan rondkomen en (5) comfortabel leven.

We evalueren of er sprake is van een **langdurige ziekte of beperking** met vier mogelijkheden: (1) nee, (2) ja, vooral lichamelijk, (3) ja, vooral psychisch, en (4) beide.

Mate van praktiserend gelovig wordt gemeten op een index van 0 tot 10, waarbij hogere waarden wijzen op meer praktiserend gedrag. Deze index is gecreëerd op basis van drie aspecten: (1) de frequentie van bidden, (2) deelname aan geloofsbijeenkomsten, en (3) deelname aan de vastenperiode. De frequentie van bidden kreeg het meeste gewicht bij het samenstellen van de index, terwijl vasten het minst zwaar meetelt. Voor niet-gelovigen staat de index automatisch op 0.

De **diversiteit van de buurtcontacten** maakt onderscheid tussen (1) niet divers en (2) wel divers. Dit onderscheid is gebaseerd op met welke personen uit de buurt de respondenten praten. Indien ze minstens één keer per maand praten met zowel mensen van Belgische herkomst als mensen van eigen herkomst, dan worden ze geclassificeerd als het hebben van diverse buurtcontacten. Voor de Belgische herkomstgroep beoordelen we het praten met de Belgische herkomst en andere herkomst. In alle andere gevallen classificeren we ze als niet hebben van divers buurtcontacten.

Ploegenstelsel en eigenaarschap van de woning worden beide als ja of nee geclassificeerd.

Tot slot worden **negatieve ervaringen vanwege geloof, herkomst, of huidskleur** geclassificeerd als (1) minstens één negatieve ervaring of (2) geen negatieve ervaring.

Deze uitgebreide set van achtergrondkenmerken stelt ons in staat om een diepgaand beeld te krijgen van de variabelen die de sociale cohesie mogelijk beïnvloeden.

Afhankelijke variabelen

Zoals eerder aangehaald focust deze paper op verschillende deelthema's van sociale cohesie als afhankelijke variabelen: de verbondenheid met de Belgische samenleving en het herkomstland (4.1), de houding ten opzichte van de herkomstgemeenschap (4.2), de diversiteit van buurtcontacten (4.3), de diversiteit van vrienden- en kennissenkringen en de intensiteit van sociale contacten (4.4), de gewenste diversiteit in contacten (4.5), en deelname aan het verenigingsleven en de diversiteit binnen dit verenigingsleven (4.6).

Voor een aantal van deze deelthema's wordt de Belgische herkomstgroep niet meegenomen in de analyses omdat de stellingen niet van toepassing zijn op deze groep. Dit is het geval bij de deelthema's (1) Verbondenheid met de Belgische samenleving, (2) Verbondenheid met het herkomstland, (3) De mate van ervaren van druk vanuit de herkomstgemeenschap en (4) Behoeft om meer mensen van eigen herkomst te leren kennen.

Bij de andere deelthema's kunnen de personen van Belgische herkomst wel worden meegenomen in de analyses. Vanwege het feit dat alle personen in de "Belgische herkomstgroep" dezelfde waarde hebben voor de variabele "generatie" (namelijk "Belgische herkomst"), kan deze eigenschap niet zomaar in de analyse worden opgenomen. Dit zou namelijk leiden tot multicollineariteit bij de regressie. Multicollineariteit treedt op wanneer twee of meer onafhankelijke variabelen in een regressiemodel sterk aan elkaar gerelateerd zijn, waardoor het moeilijker wordt om hun afzonderlijke effecten te onderscheiden. Daarom gebruiken we een gecombineerde variabele die zowel herkomst als generatie integreert, genaamd "**Herkomst_Generatie**." Dit stelt ons in staat om beide factoren in onze analyse te betrekken. De variabele "Herkomst_Generatie" bestaat uit 13 categorieën: (1) Belgische herkomst, (2) Marokkaanse herkomst – eerste generatie, (3) Marokkaanse herkomst – tweede generatie, (4) Turkse herkomst – eerste generatie, (5) Turkse herkomst – tweede generatie, (6) Poolse herkomst – eerste generatie, (7) Poolse herkomst – tweede generatie, (8) Roemeense

herkomst – eerste generatie, (9) Roemeense herkomst – tweede generatie, (10) Congolese herkomst – eerste generatie, (11) Congolese herkomst – tweede generatie, (12) Afghaanse herkomst – eerste generatie, (13) Afghaanse herkomst – tweede generatie.

Voor de analyses inclusief de personen van Belgische herkomst worden verder ook nog volgende achtergrondkenmerken uit het interactie-model gehaald: (1) inburgeringstraject gevolgd, (2) land van het hoogste diploma en (3) aantal jaren in België. Dit zou opnieuw leiden tot multicollineariteit, omdat alle personen van Belgische herkomst (1) nooit een inburgeringstraject hebben gevolgd (en dus allemaal een waarde 0 hebben voor die variabele), (2) nooit een opleiding in herkomstland hebben gevolgd (allemaal waarde 0 voor die categorie) en (3) ze geen data hebben voor het aantal jaren in België.

Om toch een interactie-model (model 2) te kunnen schatten inclusief deze drie achtergrondkenmerken, en zo het effect van deze kenmerken te achterhalen, werd een apart model uitgedraaid zonder personen van Belgische herkomst.

Populatie en steekproef

Voor deze studie is per herkomstgroep een steekproef getrokken, zodat er ongeveer 750 respondenten per groep zijn, rekening houdend met de verwachte responspercentages. Om de resultaten beter te laten overeenkomen met de populatie binnen elke herkomstgroep, zijn de resultaten gewogen binnen elke herkomstgroep. Het is belangrijk op te merken dat we niet spreken over de Belgische populatie in zijn geheel, aangezien niet alle herkomstgroepen binnen België zijn bevraagd en de weging enkel binnen de herkomstgroepen plaatsvindt. Deze gewichten worden toegepast in de regressieanalyses om bijvoorbeeld de invloed van de kennis van het Nederlands op specifieke afhankelijke variabelen over de bevraagde herkomstgroepen heen te kunnen analyseren.

In de onderzoeksdata van de SID-survey zijn sommige respondenten opgenomen die niet de volledige vragenlijst hebben ingevuld. Voor de analyses in deze paper zijn respondenten die drie of meer achtergrondkenmerken niet hebben ingevuld, uitgesloten. Dit betroffen in totaal 65 respondenten, verspreid over de verschillende herkomstgroepen, die uit de analyse zijn weggelaten om de betrouwbaarheid van de resultaten te waarborgen.

Meer informatie omtrent de steekproef en weging die in deze studie is toegepast, kan men terugvinden in het methodologisch rapport van de Samenleven in Diversiteit (SID) 2022 (Methodologisch Rapport Samenleven in Diversiteit, 2022).

4 ANALYSE

4.1 Verbondenheid met de Belgische samenleving en het herkomstland

Overkoepelende bevindingen:

Verbondenheid met de Belgische samenleving:

- De Poolse en Roemeense herkomstgroep voelen zich minder verbonden met de Belgische samenleving in vergelijking met de andere herkomstgroepen.
- Vrouwen hebben een lagere verbondenheid met de Belgische samenleving dan mannen.
- De tweede generatie voelt zich meer verbonden met de Belgische samenleving.
- Hoe langer men in België woont, hoe meer verbonden men zich voelt.
- Een betere Nederlandse taalvaardigheid en het gevolgd hebben van een inburgeringstraject hangen samen met een hogere verbondenheid met de Belgische samenleving.
- Ook het hebben van diverse buurtcontacten hangt samen met een hogere verbondenheid met de Belgische samenleving.
- Personen die geen negatieve ervaringen hebben meegemaakt omwille van herkomst, huidskleur of geloof voelen een grotere verbondenheid met de Belgische samenleving.
- Ook eigenaarschap van de woning hangt samen met een hogere verbondenheid met de Belgische samenleving.
- Er is geen toename of afname in het gevoel van verbondenheid met België tussen 2017 en 2022.

Verbondenheid met het herkomstland:

- De Roemeense en Poolse herkomstgroep voelen zich meer verbonden met hun herkomstland in vergelijking met de andere buitenlandse herkomstgroepen.
- Vrouwen hebben een hogere verbondenheid met het herkomstland dan mannen.
- Hoe langer men in België woont, hoe minder verbonden men zich voelt met het herkomstland.
- De eerste generatie heeft een hogere verbondenheid met het herkomstland dan de tweede generatie.
- Meer praktiserend gelovig zijn is geassocieerd met meer verbondenheid met het herkomstland.
- Ook het hebben van diverse buurcontacten staat in verband met meer verbondenheid met het herkomstland.
- Voor alle onderzochte herkomstgroepen geldt dat de verbondenheid met het herkomstland gestegen is in 2022 in vergelijking met 2017.

Niet-verbonden individuen:

- Een klein percentage, vooral binnen de Congolese herkomstgroep, voelt zich niet verbonden met zowel het herkomstland als België.
- Personen die psychische problemen hebben of die negatieve ervaringen hebben meegemaakt omwille van herkomst, huidskleur of geloof hebben een grotere kans op niet-verbondenheid.
- Ook personen die tot de tweede generatie behoren of die niet praktiserend gelovig zijn hebben een grotere kans op zich niet-verbonden voelen.
- Ten slotte hebben personen die geen diverse buurtcontacten hebben een grotere kans op niet-verbondenheid.

4.1.1 Verbondenheid met de Belgische samenleving

Zoals hierboven aangegeven onderzoeken we de factoren die van invloed zijn op hoe verbonden individuen zich voelen met de Belgische samenleving. We richten ons in deze sectie op de vraag: 'Wie voelt zich meer of minder verbonden met de Belgische samenleving?'. Daarnaast onderzoeken we of en hoe deze verbondenheid in verband staat met verschillende achtergrondkenmerken zoals de mate van beheersing van de Nederlandse taal, geslacht en generatie. Verder bekijken we of er een evolutie heeft plaatsgevonden in deze verbondenheid tussen 2017 en 2022.

De afhankelijke variabele in ons onderzoek is de 'Mate van verbondenheid met de Belgische samenleving'. Deze variabele is gecreëerd als een index op een schaal van 10 punten. De index is samengesteld uit twee vragen: (1) *'Hoe sterk voelt u zich Belg?'* en (2) *'Voelt u zich thuis in België?'*. Door deze variabele als uitgangspunt te nemen, kunnen we diepere inzichten verkrijgen in de factoren die van invloed zijn op de gevoelens van verbondenheid van individuen binnen de Belgische samenleving. De Belgische herkomstgroep wordt niet meegenomen in deze analyses omdat de stelling *'Voelt u zich thuis in België'* niet werd bevraagd bij deze groep.

Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

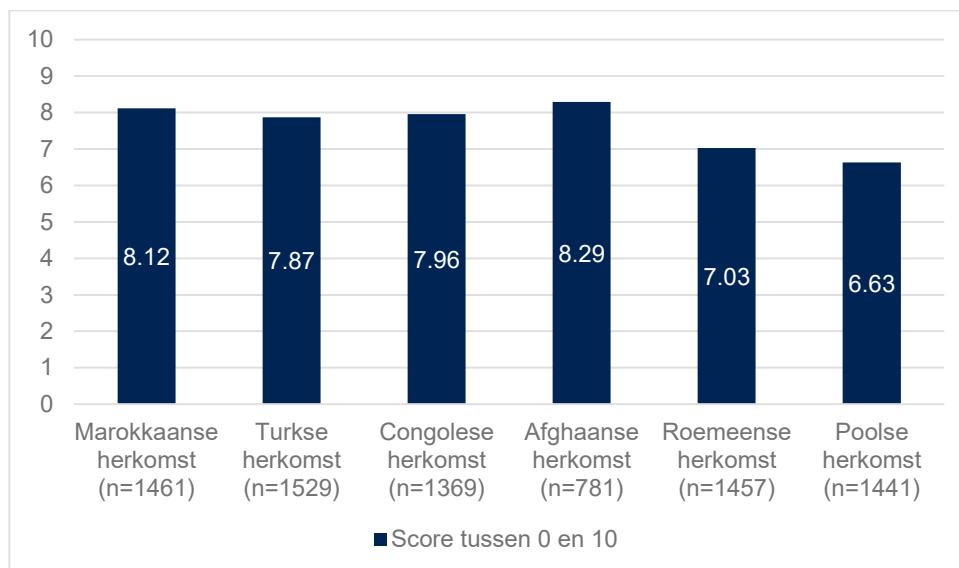
De resultaten van onze lineaire regressieanalyse onthullen dat **herkomstgroep** een invloedrijke factor is op de 'Mate van verbondenheid met de Belgische samenleving'. In onze analyse fungeert de 'Marokkaanse herkomst' als referentiecategorie, met een basiswaarde van verbondenheid van 8.12. Personen met een Poolse herkomst ervaren een substantiële lagere verbondenheid van 1.50 punten, terwijl individuen met Roemeense herkomst gemiddeld 1.09 punten lager scoren dan de Marokkaanse herkomstgroep. Personen met een Turkse herkomst vertonen een gemiddelde lagere verbondenheid van 0.25 punten ten opzichte van de Marokkaanse herkomst. Dit verschil is statistisch significant. Mensen van Congolese herkomst laten een licht lagere verbondenheid zien (0.16 punten lager), terwijl personen met een Afghaanse herkomst een licht hogere verbondenheid ervaren (0.17 punten hoger).

Deze resultaten tonen aan dat er aanzienlijke verschillen zijn in de mate van verbondenheid met de Belgische samenleving op basis van herkomstgroep. De grootste verschillen worden waargenomen bij personen van Poolse en Roemeense herkomst, die een lagere verbondenheid ervaren. We tonen deze verschillen duidelijk in een staafdiagram die de verbondenheid per herkomstgroep visualiseert.

Deze resultaten liggen in lijn met eerder onderzoek. Zo toonden Adam en Torrekens (2015) in hun studie aan dat de meerderheid van de Marokkaanse en Turkse personen zich zowel Belg als Marokkaans/Turks voelt en dat dit percentage hoger lag voor Marokkaanse Belgen dan voor Turkse Belgen. Er werden wel regionale verschillen waargenomen. Zo identificeerden personen van Marokkaanse en Turkse herkomst zich in Wallonië en Brussel sterker met België dan in Vlaanderen. Dit verschil tussen Vlaanderen en Brussel werd ook teruggevonden in deze studie. Zo vinden we een verbondenheid van 8.5 en 8 punten voor respectievelijk de mensen van Marokkaanse en Turkse herkomst in Brussel, terwijl dit in Vlaanderen 8.1 en 7.9 punten bedraagt. Voor de Marokkaanse herkomstgroep is dit verschil significant.

Ander onderzoek van Demart et al. (2017) over Belgen met Afrikaanse roots toonde aan dat de meerderheid van de personen met Afrikaanse roots zich op een bepaalde manier Belg voelt of zich thuis voelt in België.

Uit een studie door De Boom et al. (2023) blijkt dat minder dan de helft van de Poolse migranten zich thuis voelt in het verblijfsland, in dit geval Nederland. En ook uit recent onderzoek in België (Ipsos, 2025) blijkt dat personen van Poolse herkomst vaak een sterkere verbondenheid met hun eigen nationale identiteit ervaren, wat kan leiden tot minder identificatie met de Belgische cultuur.

Figuur 1: Gemiddelde score voor de verbondenheid met de Belgische samenleving voor de verschillende herkomstgroepen.

Met de toevoeging van verschillende achtergrondkenmerken aan onze regressieanalyse, kunnen we observeren dat de verschillen tussen herkomstgroepen in hun verbondenheid met de Belgische samenleving deels verdwijnen. In de vorige analyse zagen we grotere verschillen, maar nu blijkt dat na controle voor andere factoren, de invloed van bepaalde herkomstgroepen minder prominent is. Het verschil in verbondenheid voor personen van Roemeense herkomst is niet langer statistisch significant wanneer we rekening houden met deze andere variabelen. Dit betekent dat andere achtergrondkenmerken een rol spelen in de verbondenheid en de eerder waargenomen verschillen kunnen verklaren.

Eén van de achtergrondkenmerken die geassocieerd is met de mate van verbondenheid is de **generatie**, waarbij de tweede generatie een hogere mate van verbondenheid voelt. Deze bevindingen werden ook gemaakt door Boom et al. (2023) die aantoonde dat de tweede generatie zich sterker met Nederland identificeerde dan de eerste generatie. Ook bij personen met Afrikaanse roots werd al aangetoond dat het vooral de tweede generatie is die zich meer verbonden voelt met België (Demart et al., 2017).

Ook de **verstedelijgingsgraad** speelt, zoals eerder vermeld, een rol; mensen die in Brussel wonen voelen zich over het algemeen meer verbonden met de Belgische samenleving¹ dan degenen in Vlaanderen exclusief de centrumsteden, terwijl degenen in Antwerpen en Gent een lagere verbondenheid ervaren dan in Vlaanderen exclusief centrumsteden.

Daarnaast blijkt dat het volgen van een **inburgeringstraject** een positieve samenhang heeft met verbondenheid. Het hebben van **diverse buurtcontacten** (i.e. praten met buurtcontacten van zowel eigen herkomst als Belgische herkomst) blijkt ook in verband te staan met een hogere verbondenheid, net zoals eigenaar zijn van een **woning**. **Negatieve ervaringen** hebben omwille van herkomst/geloof/huidskleur daarentegen verminderen de verbondenheid significant.

Taalvaardigheid is eveneens een belangrijke factor; een betere beheersing van het Nederlands en het Frans² correleert met een hogere verbondenheid. Eerder bleek ook dat een goede kennis van de landstaal belangrijk is om het gevoel van sociale afstand te doen afnemen (Adam & Torrekens, 2015). De **verblijfsduur** in België draagt ook positief bij aan de verbondenheid. Hoe langer men in België woont, hoe meer verbonden men zich voelt. Tenslotte heeft **praktiserend gelovig zijn** een negatieve coëfficiënt wat wijst op een lagere verbondenheid bij meer praktiserend gelovig zijn.

¹ We herhalen hier dat de verbondenheid slaat op de onderliggende vragen *‘Hoe sterk voelt u zich Belg’* en *‘Voelt u zich thuis in België’*.

² Frans correleert met een hogere verbondenheid met België voor zowel Brussel als Vlaanderen.

Wat betreft de **leeftijd** zien we dat een oudere leeftijd een licht positieve invloed heeft op de verbondenheid met België. Verder zien we dat **vrouwen** gemiddeld een lagere verbondenheid ervaren met de Belgische samenleving dan mannen.

Naast deze achtergrondkenmerken zijn er ook variabelen die geen merkbare invloed vertonen, zoals de **werksituatie** en de **financiële situatie**.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die geassocieerd zijn met de verbondenheid met België is beschikbaar in **Appendix A: Verbondenheid met de Belgische samenleving**. Achtergrondkenmerken die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

De toevoeging van interactietermen in de regressieanalyse onthult enkele boeiende inzichten over hoe het verband tussen de achtergrondkenmerken en verbondenheid varieert tussen verschillende herkomstgroepen. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Marokkaanse herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Marokkaanse herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de verbondenheid met de Belgische samenleving als bij de Marokkaanse herkomstgroep.

Wanneer we kijken naar **de interactie tussen herkomst en de beheersing van het Nederlands**, zien we bijvoorbeeld dat deze associatie significant verschilt voor mensen van Poolse en Roemeense herkomst tegenover mensen van Marokkaanse herkomst. Voor de Marokkaanse herkomstgroep zien we een stijging in de verbondenheid met 0.09 punten indien de kennis van het Nederlands met 1 punt omhooggaat. Bij de Roemeense en Poolse herkomstgroep zien we respectievelijk een toename van 0.15 en 0.13 in verbondenheid bovenop de 0.09 punten, wat aangeeft dat Nederlandse taalvaardigheid een grotere rol speelt bij de Roemeense en Poolse herkomstgroep in hun gevoel van verbondenheid in vergelijking met andere groepen.

Andere interessante interacties zijn te zien bij **de invloed van eigenaarschap van de woning**. Voor mensen van Roemeense en Poolse herkomst, blijkt eigenaarschap een positieve associatie te hebben met verbondenheid, terwijl we deze associatie niet zien bij de Marokkaanse herkomstgroep. Dit suggereert dat eigenaar zijn van een woning in deze groepen mogelijk een sterkere bijdrage levert aan hun verbondenheid. Een oudere **leeftijd** heeft ook een duidelijker positief effect bij de Poolse en Roemeense herkomstgroep in vergelijking met de Marokkaanse herkomstgroep.

In de analyse van **mate van praktiserend gelovig zijn** en verbondenheid binnen de verschillende herkomstgroepen is gebleken dat deze relatie complex is en varieert per groep. Voor de Marokkaanse herkomstgroep, die als referentiecategorie wordt gebruikt, toont meer praktiserend gelovig zijn een negatieve associatie met de verbondenheid aan. Dit kan erop wijzen dat religie voor sommige individuen binnen deze groep meer een rol speelt om zich verbonden te voelen met het herkomstland (zie **sectie 4.1.2**) wat hen minder geneigd maakt zich verbonden te voelen met de Belgische samenleving. Dit ligt in lijn met wat werd waargenomen in de studie door de Koning Boudewijnstichting (2015): minder praktiserend gelovig zijn (geen hoofddoek dragen, de moskee niet bezoeken, aan te geven dat de religieuze overtuiging niet versterkt was doorheen de tijd) werd daar geassocieerd met de waarschijnlijkheid dat de respondent zich meer Belg voelde dan Marokkaans.

Voor andere herkomstgroepen, namelijk de Congolese, Roemeense en Poolse, is de associatie tussen praktiserend gelovig zijn en verbondenheid veel zwakker. Daar heeft de mate van praktiserend gelovig zijn een minder duidelijk verband met de verbondenheid. Voor de Afghaanse herkomstgroep daarentegen zien we een positieve associatie, wat betekent dat meer praktiserend gelovig zijn in verband staat met een hogere verbondenheid.

Een visuele weergave van de interactie-effecten die geassocieerd zijn met de verbondenheid met België is beschikbaar in **Appendix A: Verbondenheid met de Belgische samenleving**. Effecten die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

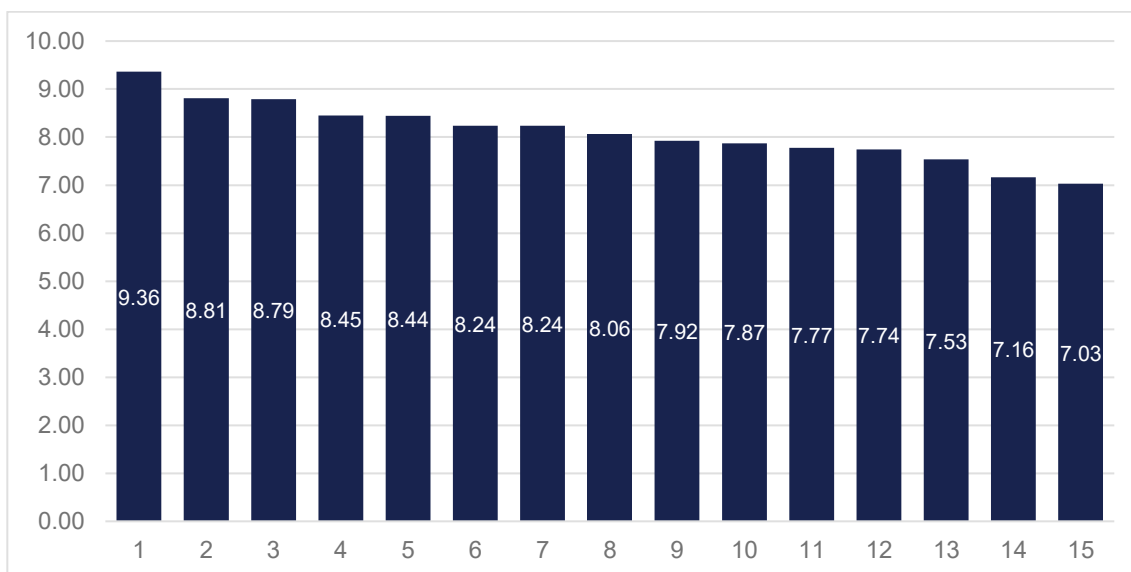
Profielen

Naast de interactietermen in onze regressieanalyse bieden de beslissingsbomen voor de verschillende herkomstgroepen een extra inzicht in de profielen die verschillen in hun verbondenheid met de Belgische samenleving.

Hieronder richten we ons op de **gedetailleerde resultaten van de beslissingsbomen per herkomstgroep**, waarbij we de specifieke factoren die binnen elke groep van invloed zijn op de verbondenheid met de samenleving nader bekijken. De beslissingsboom bepaalt onafhankelijk de criteria voor splitsing binnen de achtergrondkenmerken, zoals het aantal jaren in België, dat in verschillende contexten kan leiden tot uiteenlopende splitsingspunten zoals 34 jaar of een geheel ander getal.

Voor de *Marokkaanse herkomstgroep* is de verblijftijd in België een belangrijke factor. Personen die meer dan 34 jaar in België wonen of die in België geboren zijn tonen een grotere verbondenheid (gemiddeld 8.30), terwijl personen die minder dan 11 jaar in België wonen en die geen diverse buurtcontacten hebben (i.e. niet praten met buurtcontacten van zowel Marokkaanse als Belgische herkomst), een gemiddelde verbondenheid van slechts 7.03 tonen. Deze bevindingen tonen aan dat verblijfsduur en diversiteit in buurtcontacten belangrijk zijn.

Figuur 2 en **Tabel 1** tonen de eindprofielen van de beslissingsboom voor de Marokkaanse herkomstgroep. Deze profielen zijn gecreëerd om zoveel mogelijk differentiatie te hebben in de mate van verbondenheid. Er is geen overlap tussen de profielen en de profielen samen vormen de volledige herkomstgroep (steekproef n=1461). De figuur geeft de gemiddelde mate van verbondenheid met de Belgische samenleving voor de verschillende profielen weer. De tabel geeft ook de steekproefgrootte binnenin elk profiel en de beschrijving van het profiel weer.

Figuur 2: Model 3: Beslissingsboom voor de Marokkaanse herkomstgroep. Afhankelijke: Verbondenheid met de Belgische samenleving.

Tabel 1: Model 3: Beslissingsboom voor de Marokkaanse herkomstgroep. Afhankelijke: Verbondenheid met de Belgische samenleving.

Profiel	N	Gemiddelde	Beschrijving
1	69	9.36	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, geen negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, minder praktiserend gelovig zijn (≤ 6.90), niet wonende in een groot -of centrumstad, met uitzondering van Brussel
2	100	8.81	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, geen negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, gemiddeld praktiserend gelovig zijn ($(6.90, 8.97)$), niet wonende in een groot -of centrumstad, met uitzondering van Brussel

3	85	8.79	Tussen 10 en 34 jaar in België, niet wonende in Antwerpen/Gent, geen negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, man
4	99	8.45	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, minstens 1 negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, comfortabel leven met inkomen
5	152	8.44	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, geen negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, minder praktiserend gelovig zijn (≤ 8.97), wonend in een centrumstad zoals Antwerpen/Gent
6	155	8.24	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, minstens 1 negatieve ervaring, neutraal of kan rondkomen met inkomen, niet wonend in Antwerpen/Gent
7	76	8.24	Tussen 10 en 34 jaar in België, niet wonende in Antwerpen/Gent, geen negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, vrouw
8	132	8.06	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, geen negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, meer praktiserend gelovig zijn (> 8.97)
9	94	7.92	Tussen 10 en 34 jaar in België, wonende in Antwerpen/Gent, wel diverse buurtcontacten (verschillende herkomstgroepen)
10	86	7.87	Tussen 10 en 34 jaar in België, niet wonende in Antwerpen/Gent, minstens 1 negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur
11	91	7.77	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, minstens 1 negatieve ervaring omwille van geloof/herkomst/huidskleur, (zeer) moeilijk rondkomen met inkomen
12	82	7.74	Minder dan 10 jaar in België, wel diverse buurtcontacten (van verschillende herkomstgroepen)
13	88	7.53	Langer dan 34 jaar in België of in België geboren, minstens 1 negatieve ervaring, neutraal of kan rondkomen met inkomen, wonende in Antwerpen/Gent
14	62	7.16	Tussen 10 en 34 jaar in België, wonende in Antwerpen/Gent, geen diverse buurtcontacten (verschillende herkomstgroepen)
15	88	7.03	Minder dan 10 jaar in België, geen diverse buurtcontacten (van verschillende herkomstgroepen)

De staafdiagrammen en tabellen met alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses komen, zijn voor de andere herkomstgroepen toegevoegd in **Appendix A: Verbondenheid met de Belgische samenleving**.

Bij de *Turkse herkomstgroep* speelt ook de verblijftijd in België de grootste rol. Personen die minder dan 16 jaar in België wonen tonen een gemiddelde verbondenheid van 7.13, terwijl personen die langer dan 42 jaar in België wonen of in België geboren zijn een gemiddelde verbondenheid van 8.15 tonen. Bij een lange verblijftijd stijgt de gemiddelde verbondenheid verder bij minder praktiserend gelovig zijn.

Voor de *Congolese herkomstgroep* is het wel of niet hebben van een negatieve ervaring omwille van geloof, huidskleur of herkomst de belangrijkste factor. Indien personen minstens één negatieve ervaring hebben gehad, zien we een gemiddelde verbondenheid van 7.67, die verder daalt naar 6.94 indien ze minder dan 10 jaar in België verblijven. Daarentegen zien we bij het ontbreken van negatieve ervaringen en in België geboren zijn een opmerkelijk hoge verbondenheid van 8.94.

De analyse op de *Afghaanse herkomstgroep* toont dat diverse buurtcontacten hebben een belangrijk verband heeft met de verbondenheid met België. Hierbij verwijst 'diverse buurtcontacten' naar praten met contacten van zowel Afghaanse als Belgische herkomst. Bij het ontbreken van dergelijke contacten zien we een lagere verbondenheid van 8.09, vooral voor nieuwkomers (i.e. minder dan 7 jaar in België). Daarentegen voelen degenen met diverse buurtcontacten en meer praktiserend gelovig zijn een hogere verbondenheid, gemiddeld 8.83. Deze bevindingen sluiten aan bij de

regressieresultaten die de positieve invloed van mate van praktiserend gelovig zijn aangeven voor de Afghaanse herkomstgroep.

Ook voor de *Roemeense herkomstgroep* is het meest bepalende differentiatiepunt de verblijfsduur in België. Individuen die twee jaar of minder in België zijn, hebben een gemiddelde verbondenheid van 6.20. Voor degenen die langer dan vijftien jaar in België wonen of in België geboren zijn, stijgt de verbondenheid aanzienlijk naar 8.73. Bovendien stijgt de verbondenheid nog verder naar 9.05 wanneer de woning ook eigendom is, wat samengaat met stabiliteit en permanente vestiging. Het profiel met de laagste verbondenheid, gemiddeld 5.93, betreft degenen die tussen twee en zeven jaar in België wonen met een slechte kennis van het Nederlands. Deze bevindingen ondersteunen de regressieresultaten, die ook het belang van Nederlandse taalvaardigheid en eigenaarschap van woningen benadrukken bij de Roemeense herkomstgroep.

De *Poolse herkomstgroep* laat zien dat ook hier de duur van verblijf in België cruciaal is voor deze groep. Nieuwkomers die minder dan vier jaar in België zijn hebben een verbondenheid van gemiddeld 5.28, waarbij deze nieuwkomers met een beperkt begrip van het Nederlands het laagst scoren in verbondenheid binnen de Poolse herkomstgroep (4.84). Personen die al langer dan achttien jaar in België wonen of die in België geboren zijn, vertonen een verhoogde verbondenheid van gemiddeld 7.50 en 8.81, respectievelijk.

Uit de analyse van de beslissingsbomen zien we dat over de herkomstgroepen heen een langdurig verblijf in België de belangrijkste factor is; gevolgd door Nederlandse taalbekwaamheid, diversiteit van buurtcontacten en het niet hebben van negatieve ervaringen; die allen bijdragen aan een grotere verbondenheid met de samenleving.

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar verschillen in de afhankelijke variabele, de mate van verbondenheid met de Belgische samenleving, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze verbondenheid bij beide meetmomenten.

De tijdsvariabele zelf blijkt geen significant verband te hebben met de verbondenheid wat erop wijst dat er in het algemeen geen toename of daling is in het gevoel van verbondenheid met België tussen 2017 en 2022.

We zien wel een significant effect van de tijd op de mate van praktiserend gelovig zijn: het negatieve effect van praktiserend gelovig zijn op het gevoel van verbondenheid met België is verzwakt in 2022 ten opzichte van 2017.

Daarnaast is de invloed van het hebben van diverse buurtcontacten op verbondenheid toegenomen in 2022 in vergelijking met 2017, het hebben van diverse buurtcontacten geeft een groter gevoel van verbondenheid in 2022 ten opzichte van 2017.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die een verschillend effect hebben in 2017 ten opzichte van 2022 wordt weergegeven in **Appendix A: Verbondenheid met de Belgische samenleving**. Effecten die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

4.1.2 Verbondenheid met het herkomstland

In deze sectie onderzoeken we de factoren die van invloed zijn op hoe verbonden individuen zich voelen met hun herkomstland. We richten ons op de vraag: 'Wie voelt zich meer/minder verbonden met het herkomstland?'. We analyseren ook hoe deze verbondenheid samenhangt met verschillende achtergrondkenmerken. Ten slotte onderzoeken we of er een evolutie heeft plaatsgevonden in deze verbondenheid tussen 2017 en 2022.

Om deze vraag te beantwoorden, maken we gebruik van de afhankelijke variabele 'Mate van verbondenheid met het herkomstland'. Deze variabele is een index op een 10-puntenschaal, gecreëerd op basis van twee vragen: (1) *'Hoe sterk voelt u zich [herkomstgroep]?'** en (2) *'Hoe vaak heeft u contact met familie of vrienden in uw herkomstland?'**. Hoe hoger de score op deze index, hoe meer men zich verbonden voelt met het herkomstland. Door deze variabele te

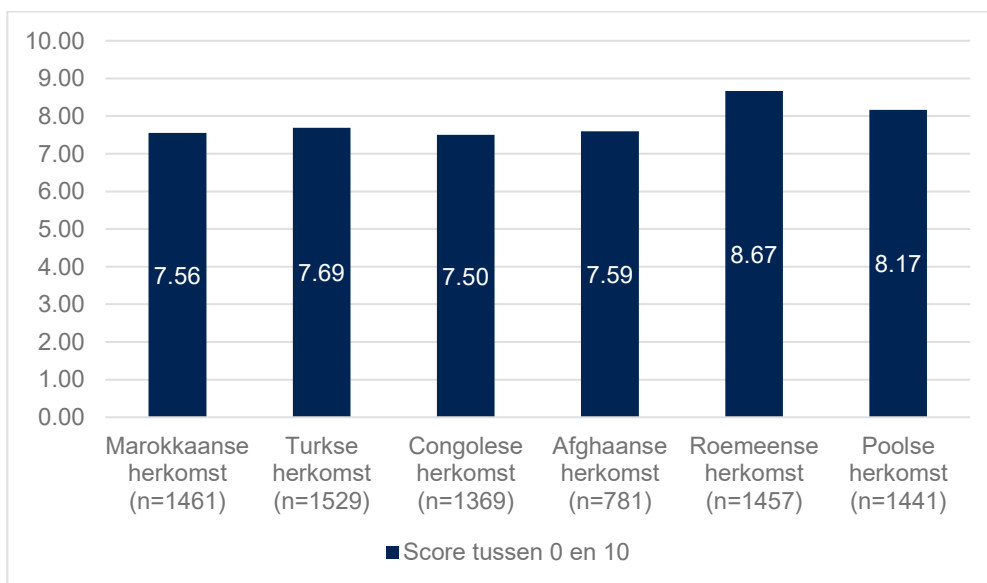
analyseren, kunnen we dieper ingaan op de factoren die bijdragen aan het gevoel van verbondenheid met het land van herkomst. De Belgische herkomstgroep wordt niet meegenomen in deze analyses omdat deze twee stellingen niet bevraagd zijn bij deze groep.

Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

De vraag die we gaan beantwoorden is: 'Verschilt de mate van verbondenheid met het herkomstland tussen de verschillende herkomstgroepen'. Uit de resultaten van onze lineaire regressieanalyse blijkt dat er significante verschillen zijn in de mate van verbondenheid met het herkomstland tussen de verschillende herkomstgroepen. Personen van Marokkaanse herkomst geven gemiddeld 7.56 op de index rond verbondenheid met hun herkomstland. Ook hier dient de Marokkaanse herkomstgroep als referentiecategorie. Personen met een Roemeense herkomst voelen zich meer verbonden met hun herkomstland (1.11 punten hoger). Ook personen met een Poolse herkomst voelen zich meer verbonden met hun herkomstland in vergelijking met de Marokkaanse herkomstgroep. Deze groep scoort gemiddeld 0.61 punten hoger op de index. Bij de Turkse herkomstgroep zien we een licht significante hogere verbondenheid (0.13) tegenover de Marokkaanse herkomstgroep. Personen met een Congolese of Afghaanse herkomst vertonen geen significante verschillen in verbondenheid met hun herkomstland in vergelijking met de Marokkaanse herkomstgroep. Binnen deze context werd ook in Nederland aangetoond dat onder personen met een Turkse, Marokkaanse en Poolse herkomst het aandeel personen dat zich (heel) sterk identificeerde met de herkomstgroep groot was, respectievelijk 78%, 76% en 81% (De Boom et al. 2023). Ook Dagevos et al. (2020) meldt dat mede vanwege hun naar verhouding korte verblijfsduur in Nederland niet iedereen van Poolse herkomst Nederlands spreekt. Men verkeert in de vrije tijd vaak in Poolse kring en velen identificeren zich primair als Pool. Bij dit alles speelt behalve de korte verblijfsduur waarschijnlijk ook het verblijfsperspectief mee, dat op terugkeer naar Polen is gericht.

Verder gaf ook de grote meerderheid van personen van Congolese herkomst in België in een onderzoek van de Koning Boudewijnstichting aan zich zeer/vrij sterk Congolees te voelen (Koning Boudewijnstichting 2017).

Bij personen van Roemeense herkomst die in Nederland verblijven (Gijsberts en Lubberst 2015) gaf slechts 35% aan zich permanent in Nederland te willen vestigen, terwijl 30% van de Roemeense migranten aangaf terug te willen keren naar Roemenië of regelmatig tussen Nederland en Roemenië te willen pendelen.

Figuur 3: Gemiddelde score voor de verbondenheid met het herkomstland voor de verschillende herkomstgroepen.

Vervolgens voegen we de andere achtergrondkenmerken toe aan onze regressieanalyse. Hoewel in de eerste analyse, waar enkel herkomstgroep als onafhankelijke variabele werd opgenomen, er significante verschillen werden gevonden tussen sommige herkomstgroepen, zien we dat dit beeld

genuanceerder wordt wanneer we controleren voor andere achtergrondkenmerken. Zo was er initieel geen significant verschil in verbondenheid met het herkomstland tussen de Marokkaanse en Afghaanse herkomstgroep. Echter, na controle voor andere achtergrondkenmerken, blijkt de Afghaanse herkomstgroep een significant lagere verbondenheid te hebben in vergelijking met de Marokkaanse herkomstgroep. Dit betekent dat andere factoren, zoals bijvoorbeeld de tijd die men in België woont, de verschillen in verbondenheid met het herkomstland beïnvloeden.

Verscheidende achtergrondkenmerken hebben een significante associatie met de mate van verbondenheid met het herkomstland.

Vrouwen vertonen bijvoorbeeld een hogere mate van verbondenheid met het herkomstland dan mannen. Dit zou kunnen betekenen dat vrouwen sterkere familiebanden onderhouden met het herkomstland of dat ze meer betrokken zijn bij de cultuur en tradities van het herkomstland. In **sectie 4.1.1** zagen we reeds dat vrouwen zich minder verbonden voelen met België. Ook in de studie door De Boom et al. (2023) uitgevoerd in Nederland werd aangetoond dat vrouwen zich vaker (heel) sterk lijken te identificeren met de herkomstgroep dat mannen.

Daarnaast zien we dat de tweede **generatie** een lagere verbondenheid met het herkomstland heeft in vergelijking met de eerste generatie. Deze bevinding, in combinatie met **sectie 4.1.1** kan erop wijzen dat de tweede generatie zich meer verbonden voelt met België dan met het herkomstland van hun ouders. De **verblijfsduur** in België draagt eveneens negatief bij aan de verbondenheid. Hoe langer men in België woont, hoe minder verbonden men zich voelt met het herkomstland.

Ook het land waar men zijn **hoogst behaalde diploma** heeft behaald, heeft een significante associatie. Personen die hun hoogst behaalde diploma in hun herkomstland hebben behaald³, voelen zich meer verbonden met hun herkomstland. We zien hetzelfde effect voor mensen die geen opleiding hebben afgerond.

De **werksituatie** en **financiële situatie** hebben deze keer wel een significante samenhang met de verbondenheid. Zowel werklozen als inactieven voelen zich minder verbonden met hun herkomstland in vergelijking met mensen die wel werken. In dezelfde lijn zien we dat personen die beter kunnen rondkomen met hun inkomen een hogere verbondenheid met het herkomstland vertonen.

De **diversiteit van de buurtcontacten** heeft ook een significante betekenis. Personen die diverse buurtcontacten hebben en dus praten met mensen uit de buurt van zowel eigen herkomst als Belgische herkomst, voelen zich meer verbonden met hun herkomstland. Personen met diverse buurtcontacten voelden zich ook meer verbonden met België (zie sectie 4.1.1).

Leeftijd heeft ook een significante invloed. Hoe ouder men is, hoe minder men zich verbonden voelt met het herkomstland. Dit is in tegenstelling tot wat in Nederland werd gezien, waar voor zowel de Turkse, Marokkaanse en Poolse herkomstgroep werd aangetoond dat ouderen zich vaker identificeren met de herkomstgroep dan jongeren (De Boom et al. 2023).

De **kennis van het Nederlands en Frans** spelen ook een rol. Hoe beter men Nederlands en Frans spreekt, hoe minder men zich verbonden voelt met het herkomstland.

Wanneer de **woning** de eigendom is, is er gemiddeld een lagere verbondenheid met het herkomstland. Verder zien we ook een associatie tussen **meer kinderen** hebben en een hogere verbondenheid met het herkomstland.

Tenslotte heeft de **mate van praktiserend gelovig** zijn een sterke positieve samenhang met de verbondenheid met het herkomstland wat hieronder ook duidelijk uit de resultaten van de beslissingsbomen zal komen.

Aan de andere kant lijken factoren zoals het volgen van een inburgeringstraject en negatieve ervaringen deze keer geen significante associatie te hebben.

³ Personen die hun opleiding in het herkomstland hebben afgerond, behoren overwegend tot de eerste generatie. Personen met een in België afgeronde opleiding zijn afkomstig uit zowel de eerste als tweede generatie.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die geassocieerd zijn met de verbondenheid met het herkomstland is beschikbaar in **Appendix B: Verbondenheid met het herkomstland**. Achtergrondkenmerken die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

Wanneer we het verschil in samenhang van specifieke achtergrondkenmerken met de verbondenheid met het herkomstland nagaan tussen de verschillende herkomstgroepen, zien we wederom een aantal interessante bevindingen. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Marokkaanse herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Marokkaanse herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de verbondenheid met het herkomstland als bij de Marokkaanse herkomstgroep.

Een eerste bevinding is dat de associatie van **generatie** met de verbondenheid met het herkomstland verschilt tussen de herkomstgroepen. Over het algemeen (en bij de Marokkaanse herkomstgroep) zien we dat de tweede generatie een lagere verbondenheid met het herkomstland rapporteert in vergelijking met de eerste generatie. Dit effect is bovendien veel sterker bij personen met een Poolse herkomst. Anderzijds zien we dat dit effect minder sterk aanwezig is bij personen van Turkse en Congolese herkomst. Bij deze groepen zien we een minder groot verschil in verbondenheid tussen de eerste en tweede generatie. De Boom et al. (2023) gaven eerder ook al aan dat in Nederland wonende personen van Marokkaanse herkomst van de eerste generatie zich significant vaker (heel) sterk verbonden voelden met de herkomstgroep dan personen van de tweede generatie. Dit verschil was niet significant bij personen van Turkse herkomst.

Een betere **kennis van het Frans** daarentegen is bij individuen van Turkse en Afghaanse herkomst geassocieerd met een lagere verbondenheid met het herkomstland, terwijl dit bij Congolezen net geassocieerd is met een hogere verbondenheid met het herkomstland. Bij de Marokkaanse herkomstgroep zien we geen effect van de kennis van het Frans.

Tot slot zien we dat meer **praktiserend gelovig zijn** voor de Marokkaanse herkomstgroep in verband staat met een hoger verbondenheidsgevoel met het herkomstland. Dit effect is ook duidelijk aanwezig bij de Turkse, Congolese, Roemeense en Poolse herkomstgroep, maar minder uitgesproken dan bij de Marokkaanse herkomstgroep. Ook in de studie door de Koning Boudewijnstichting (2015) werd vastgesteld dat er een samenhang bestaat tussen een sterke religieuze identiteit en een identificering met het herkomstland bij personen met een Marokkaanse en Turkse herkomst. Als men bijvoorbeeld van oordeel was dat zijn/haar religieuze overtuiging de afgelopen jaren was versterkt, dan gaf men meer kans om zich eerder Marokkaan of Turk te voelen dan Belg. Ook een nauwgezet toepassen van verschillende religieuze praktijken verhoogde de waarschijnlijkheid om zich eerder met het land van herkomst dan met België te identificeren.

Deze bevindingen tonen aan dat de samenhang van achtergrondkenmerken met de verbondenheid met het herkomstland niet uniform is, maar kan variëren afhankelijk van de specifieke herkomstgroep.

Profielen

Vervolgens richten we ons op de gedetailleerde resultaten van de beslissingsbomen per herkomstgroep, waarbij we de specifieke factoren die binnen elke groep van invloed zijn op de verbondenheid met het herkomstland nader bekijken. In **Appendix B: Verbondenheid met het herkomstland** hebben we een tabel toegevoegd per herkomstgroep met alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses komen, samen met staafdiagrammen die de gemiddelde verbondenheid voor deze profielen weergeven.

Voor de *Marokkaanse herkomstgroep* zien we dat de hoogste verbondenheid met het herkomstland (9.12) terug te vinden is bij vrouwen die minder dan 20 jaar in België zijn en het inburgeringstraject gevolgd hebben. De laagste verbondenheid met het herkomstland (5.10) is terug te vinden bij personen die in België geboren zijn en minder praktiserend gelovig zijn. Hoewel geboren zijn in België over het algemeen geassocieerd wordt met een lagere verbondenheid met het herkomstland, zien we dat deze groep zich meer verbonden voelt met Marokko als ze heel praktiserend gelovig

zijn. Dit toont aan dat religie een belangrijke rol speelt in het levend houden van de band met het herkomstland, zelfs bij een langer verblijf in België.

De mate van verbondenheid met het herkomstland binnen de *Turkse herkomstgroep* wordt sterk beïnvloed door religiositeit. Personen die meer praktiserend gelovig zijn, vertonen een sterkere band met hun herkomstland. Aan de andere kant van het spectrum vinden we personen die minder praktiserend gelovig zijn en een gebrek aan diverse buurtcontacten. Deze groep ervaart de laagste verbondenheid met Turkije (5.72). Opvallend is dat de verblijfsduur in België geen bepalend kenmerk is.

Ook binnen de *Congolese herkomstgroep* in België speelt religie een sleutelrol in de verbondenheid met het herkomstland. Congolezen die meer praktiserend gelovig zijn, voelen zich meer verbonden met Congo, met een gemiddelde score van 8.08. Aan de andere zijde zien we dat minder praktiserend gelovig zijn gepaard gaat met een lagere verbondenheid met het herkomstland (6.09). Bij de tweede generatie die nauwelijks praktiserend gelovig zijn is deze daling nog significanter (5.37). Met andere woorden, het wegvallen van religie als verbindende factor, in combinatie met niet tot de eerste generatie behoren, staat in verband met een zwakkere band met het herkomstland.

De mate van praktiserend gelovig zijn blijkt ook een bepalende factor te zijn voor de verbondenheid met Afghanistan binnen de *Afghaanse herkomstgroep*. Meer praktiserend gelovig zijn, in combinatie met het hebben van een jongste kind van maximaal één jaar oud, gaat gepaard met de hoogste verbondenheid met Afghanistan (8.55). Daarentegen zien we dat minder praktiserend gelovig zijn gepaard gaat met zich minder verbonden voelen met hun herkomstland (6.02).

De plaats waar de *Roemeense herkomstgroep* hun hoogste diploma behaald heeft, blijkt een sterke indicator te zijn voor hun verbondenheid met hun herkomstland. Een opleiding in Roemenië gaat gepaard met een hoge mate van verbondenheid (8.86). Daartegenover zien we dat Roemenen die hun hoogste diploma in België behaald hebben, een lagere verbondenheid met Roemenië vertonen (7.29)⁴. Deze lagere verbondenheid is nog meer uitgesproken bij diegenen met een hoge kennis van het Nederlands (6.35).

Personen van *Poolse herkomst* die minder dan 9 jaar in België verblijven vertonen een zeer hoge verbondenheid met Polen (8.77). Binnen deze groep vinden we de hoogste verbondenheid bij vrouwen met een lage kennis van het Nederlands (9.20). Daarentegen zien we dat mensen van Poolse herkomst die hier geboren zijn zich minder verbonden voelen met hun herkomstland, met een gemiddelde score van 4.97 op de verbondenheidsschaal. Deze lage verbondenheid wordt nog verder versterkt als ze eigenaar zijn van hun woning (4.17).

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, de mate van verbondenheid met de herkomstland, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze verbondenheid bij beide meetmomenten. De impact van de tijd op de verbondenheid met het herkomstland is genuanceerd, met verschuivingen in het effect van bepaalde achtergrondkenmerken tussen 2017 en 2022.

Zo is de verbondenheid met het herkomstland in 2022 sterker dan in 2017. Dit geldt voor alle onderzochte herkomstgroepen.

Tegelijkertijd zien we dat de kloof in verbondenheid tussen de tweede generatie en eerste generatie groter is in 2022 in vergelijking met 2017 wegens een stijging in de verbondenheid bij de eerste generatie in 2022 ten opzichte van in 2017.

Verder valt op dat het hebben van een partner, zonder kinderen, in 2022 geassocieerd wordt met een lagere verbondenheid met het herkomstland tegenover een partner met kinderen, in vergelijking

⁴ Respondenten van Roemeense herkomst die hun opleiding in Roemenië hebben afgerond, behoren tot de eerste generatie. Respondenten van Roemeense herkomst met een in België afgeronde opleiding zijn ook overwegend van de eerste generatie.

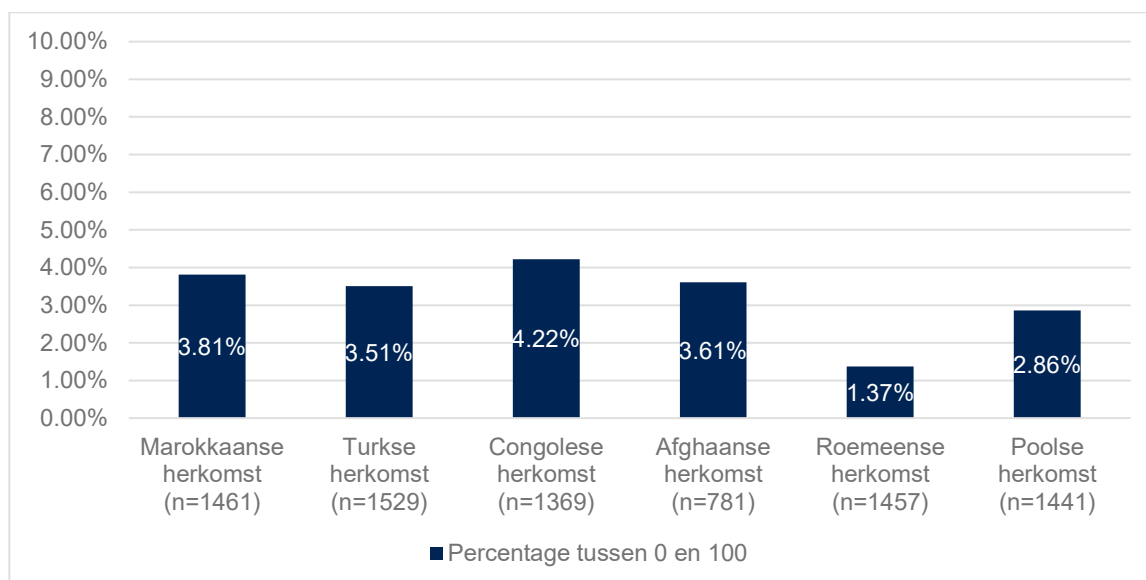
met 2017. Ook een alleenstaande ouder zijn of alleenstaand zonder kinderen zijn hangt in 2022 samen met een lagere verbondenheid met het herkomstland tegenover een partner met kinderen.

Ten slotte zien we dat meer praktiserend gelovig zijn in 2017 gepaard gaat met een sterkere band met het herkomstland. In 2022 is dit effect iets minder sterk.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die een verschillend effect hebben in 2017 ten opzichte van 2022 wordt weergegeven in **Appendix B: Verbondenheid met het herkomstland**.

4.1.3 Niet verbonden met het herkomstland én de Belgische samenleving

In ons onderzoek naar verbondenheid met zowel de Belgische samenleving als het herkomstland, identificeren we een kleine maar betekenisvolle groep individuen die zich met geen van beide verbonden voelt. Hoewel er relatief weinig mensen zijn die een lage verbondenheid met beide landen rapporteren, worden ze specifiek als niet-verbonden beschouwd wanneer hun score op de verbondenheidsindexen uit **sectie 4.1.1** en **sectie 4.1.2** lager is dan 7. Dit wil zeggen dat we hier kijken naar een binaire variabele waarbij waarde 1 staat voor niet-verbonden zijn met het herkomstland én de Belgische samenleving. Opmerkelijk is dat onder de Congolese herkomstgroep het hoogste percentage niet-verbondenheid wordt gevonden (4.2%), terwijl de Roemeense herkomstgroep het laagste percentage heeft (1.4%). Enkel de Roemeense herkomstgroep verschilt significant van de Marokkaanse referentiegroep.

Figuur 4: Percentage respondenten dat zich noch met de Belgische samenleving noch met het herkomstland verbonden voelt voor de verschillende herkomstgroepen. Let op: de as wordt weergegeven van 0% tot 10% (in plaats van 0% tot 100%) wegens de lage percentages.

Voortbouwend op de vaststelling dat een kleine groep individuen zich met geen van beide landen verbonden voelt, is verder onderzocht via regressieanalyses en beslissingsboomanalyses welke factoren mogelijk bijdragen aan dit gevoel van niet-verbondenheid. Uit deze analyses blijkt dat een aantal kenmerken significant geassocieerd zijn met een hogere kans op niet-verbondenheid.

Zo blijkt dat individuen die minstens één negatieve ervaring hebben omwille van herkomst, huidskleur of geloof, significant vaker niet-verbonden zijn (4.9%) dan degenen zonder dergelijke negatieve ervaringen (2.1%). Een vergelijkbaar patroon zien we bij diverse buurtcontacten: respondenten zonder diverse buurtcontacten vertonen een significant hoger percentage niet-verbondenheid (4.0%) dan respondenten met diverse buurtcontacten (2.2%). Ook de tweede generatie is vaker niet-verbonden dan de eerste generatie (5.2% versus 2.5%). Verder blijkt dat het hebben van langdurige psychische problemen een sterke risicofactor is: onder respondenten met psychische problemen is het percentage niet-verbonden significant hoger (8.5%) dan onder respondenten zonder psychische problemen (2.9%). Ten slotte is er een significant verschil in niet-

verbondenheid tussen minder praktiserende gelovigen (5.4%) en meer praktiserende gelovigen (2.6%).

Om dieper inzicht te krijgen in de combinatie van factoren die leiden tot niet-verbondenheid, zijn beslissingsbomen gebruikt om specifieke profielen met een hoger percentage niet-verbondenen te identificeren. Deze profielen zijn te vinden in **appendix B: Verbondenheid met het herkomstland**. Ten slotte is er geen significant verschil in niet-verbondenheid waargenomen tussen 2017 en 2022.

4.2 Het ervaren van druk vanuit de herkomstgemeenschap

Overkoepelende bevindingen:

- Personen van Afghaanse herkomst ervaren veruit de meeste druk vanuit hun gemeenschap, waarbij vrouwen deze druk meer dan mannen ervaren. Ook personen van Turkse herkomst ervaren meer druk dan personen uit de Marokkaanse (referentie)groep.
- Gezinssituatie speelt een grote rol, waarbij alleenstaanden, respondenten die bij hun ouders wonen en koppels zonder kinderen meer druk ervaren.
- Personen die ouder zijn ervaren minder druk.
- Ook de werkintensiteit in het gezin hangt samen met het ervaren van druk vanuit de gemeenschap, waarbij huishoudens met twee verdieners minder druk ervaren.
- In het algemeen is er geen toename of daling in het ervaren van druk tussen 2017 en 2022.

In deze sectie richten we ons op het begrijpen van sociale cohesie binnen België, met een specifieke focus op de druk die individuen ervaren van hun herkomstgemeenschap. Deze druk wordt gemeten aan de hand van een samengestelde index, gebaseerd op twee stellingen: (1) *“De gemeenschap oefent veel druk uit om je aan de gewoontes en regels te houden”* en (2) *“Mijn familie heeft of had veel invloed op de keuze van mijn partner”*.

De centrale onderzoeksvraag die we trachten te beantwoorden is: ‘Wie ervaart meer of minder druk vanuit de herkomstgemeenschap, en hoe verhoudt dit zich tot verschillende achtergrondkenmerken?’ Daarbij onderzoeken we tevens of er een evolutie in tijd zichtbaar is in de ervaren druk.

Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

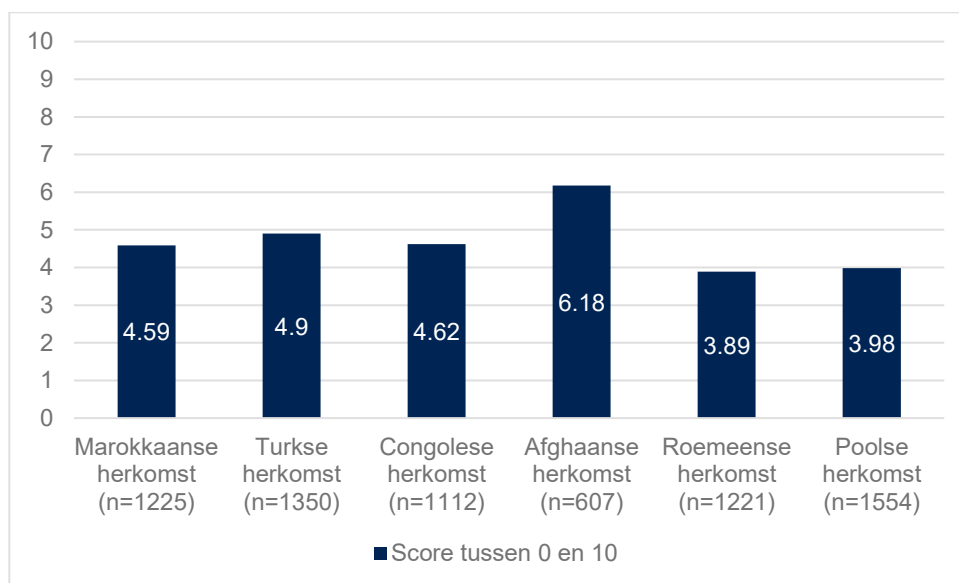
Hieronder bespreken we de resultaten van de lineaire regressieanalyse waarbij de ervaren druk van de herkomstgemeenschap als afhankelijke variabele is gebruikt en de herkomstgroep als onafhankelijke variabele. Er zijn opnieuw zes herkomstcategorieën onderzocht: Marokkaanse, Turkse, Congolese, Afghaanse, Roemeense en Poolse herkomst, waarbij ‘Marokkaanse herkomst’ als de referentiecategorie fungeert. De Belgische herkomstgroep is niet meegenomen in de analyse, omdat zij de twee stellingen omtrent ervaren van druk niet gekregen hebben in de vragenlijst.

Uit de analyse blijkt dat personen met een Afghaanse herkomst aanzienlijk meer druk ervaren vergeleken met de Marokkaanse herkomst, met 1.59 punten bovenop het gemiddelde van 4.59 bij de Marokkaanse herkomstgroep. Dit verschil is statistisch significant. De Turkse herkomstgroep ervaart gemiddeld ook iets meer druk van hun gemeenschap dan diegene met een Marokkaanse herkomst. Mensen met een Roemeense herkomst ervaren aanzienlijk minder druk, net zoals de Poolse herkomst. Voor de Congolese herkomst is er geen statistisch significant verschil in de ervaren druk in vergelijking met de Marokkaanse herkomstgroep.

Deze resultaten geven belangrijke inzichten in de variatie van ervaren druk tussen verschillende herkomstgroepen.

Ook in andere studies wordt op verschillende manieren gesproken over druk vanuit de herkomstgemeenschap. Zo wordt in de studie van de Koning Boudewijnstichting (2015) gesproken over de traditionele man-vrouwverhoudingen binnen de Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen, en hoe die van invloed kunnen zijn op de arbeidsparticipatie van vrouwen. Dit impliceert een zekere druk om zich te conformeren aan traditionele genderrollen. Ook wordt hier de voorkeur voor huwelijken binnen de eigen herkomstgroep benadrukt, wat impliciete druk kan creëren. En ook de

invloed van ouders op het geloof en de partnerkeuze van hun kinderen wordt genoemd, wat een vorm van druk kan betekenen. Verder wordt in de studie van de Koning Boudewijnstichting (2017) over personen van Congolese herkomst over verschillende vormen van druk vanuit de herkomstgemeenschap gesproken. Zo wordt aangetoond dat 22% van de Congolese gezinnen transnationaal zijn, wat wil zeggen dat de partner en/of kinderen niet in België wonen. De transnationale situatie kan volgens deze studie een kanaal zijn waarlangs druk werd ervaren met betrekking tot het naleven van bepaalde normen en verwachtingen. Verder gaf ook 54% van de personen van Congolese herkomst aan minstens één maal per jaar geld op te sturen naar het land van oorsprong, wat ook zou kunnen wijzen op sociale en familiale druk om dit te doen. Daarnaast wordt vermeld dat traditionele genderopvattingen nog steeds een rol spelen binnen de Congolese gemeenschappen, wat voor druk bij zowel mannen als vrouwen kan leiden.

Figuur 5: Gemiddelde score ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap voor de verschillende herkomstgroepen.

Nu onderzoeken we hoe verschillende achtergrondkenmerken geassocieerd zijn met het ervaren van druk van de herkomstgemeenschap. Hierbij zijn zowel de herkomstgroepen als diverse achtergrondkenmerken meegenomen in de regressieanalyse. Uit de resultaten blijkt dat de verschillen tussen de herkomstgroepen grotendeels behouden blijven, zelfs wanneer we controleren voor andere achtergrondkenmerken. Personen met een Afghaanse en Turkse herkomst ervaren nog steeds meer druk dan zij met een Marokkaanse herkomst, waarbij de Afghaanse herkomstgroep de meeste druk blijft ervaren. De Roemeense en Poolse herkomstgroepen blijven minder druk ervaren.

Opvallend is dat er minder achtergrondkenmerken invloed hebben op het ervaren van druk dan bij voorgaande onderzoeksvragen binnen dit project. Wel heeft de **gezinssituatie** een meer prominente invloed op de ervaren druk dan bij andere onderzoeksvragen, wat zoals hierboven vermeld ook al werd aangehaald in andere studies (Koning Boudewijnstichting 2015 & 2017). Alleenstaanden en degenen die bij hun ouders wonen of een atypische gezinssituatie hebben ervaren significant meer druk dan diegenen met partner en kinderen. Ook mensen met een partner, maar zonder kinderen, ervaren meer druk dan diegenen met partner en kinderen. De **leeftijd van het jongste kind** is ook geassocieerd met de mate van ervaren druk; hoe ouder het jongste kind, hoe hoger de ervaren druk.

De **plaats waar het hoogste diploma** behaald is, speelt ook een rol; een opleiding gevolgd in het herkomstland is geassocieerd met minder druk vergeleken met een opleiding in België⁵. Het niet

⁵ Personen die hun opleiding in het herkomstland hebben afgerond, behoren overwegend tot de eerste generatie. Personen met een in België afgeronde opleiding zijn afkomstig uit zowel de eerste als tweede generatie.

behalen van een diploma hangt anderzijds samen met net meer druk in vergelijking met het hoogste diploma behalen in België.

De **huishoudens naar werkintensiteit**, oftewel het aantal verdieners in het gezin, blijkt ook samen te hangen met de ervaren druk. Wanneer het aantal verdieners gradueel toeneemt van nul naar twee verdieners is er over het algemeen een lagere ervaring van druk.

Wat betreft de **leeftijd**, blijkt dat individuen die ouder zijn gemiddeld minder druk ervaren. De **diversiteit van de buurtcontacten** is een andere factor: het hebben van diverse buurtcontacten gaat gepaard met een hogere ervaring van druk.

Daarnaast zijn er kenmerken zoals werksituatie, kennis van Nederlands, generatie en aantal jaren in België die geen significante invloed hebben op de ervaren druk. We zien wel dat een betere **kennis van het Engels** gerelateerd is met minder druk ervaren.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die geassocieerd zijn met de mate van ervaren druk is beschikbaar in **Appendix C: Mate van ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap**. Achtergrondkenmerken die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

In de analyse van interactie-effecten tussen herkomstgroep en achtergrondkenmerken zijn er enkele relevante bevindingen die ons inzicht geven in hoe deze kenmerken samenhangen met de ervaren druk binnen verschillende herkomstgroepen. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Marokkaanse herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Marokkaanse herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de mate van ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap als bij de Marokkaanse herkomstgroep.

We zien bij de Marokkaanse herkomstgroep (en over de herkomstgroepen heen) dat **oudere** mensen minder druk ervaren. Bij de Congolese en Roemeense herkomstgroep zien we dit effect niet terug, daar is het effect van leeftijd op het ervaren van druk significant lager dan bij de Marokkaanse herkomstgroep. Verder staat bij de Marokkaanse herkomstgroep de leeftijd van het **jongste kind** in verband met het ervaren van druk; hoe ouder het jongste kind, hoe hoger de druk. Dit effect zien we niet terug bij de Congolese, Roemeense en Poolse herkomstgroep.

Voor de Congolese en Roemeense groepen is er een statistisch significante interactie met **kennis van het Nederlands**, die aangeeft dat voor deze twee groepen het beter spreken van het Nederlands samenhangt met een hogere ervaring van druk, terwijl bij de Marokkaanse herkomstgroep een lagere ervaring van druk samenhangt met een betere kennis van Nederlands.

Profielen

We vervolgen met de bevindingen van de beslissingbomenanalyses, die inzicht geven in de profielen binnen verschillende herkomstgroepen die meer of minder druk ervaren van hun herkomstgemeenschap. De beslissingbomen geven minder uitgebreide profielen in vergelijkingen met andere secties. In **Appendix C: Mate van ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap** hebben we een tabel toegevoegd per herkomstgroep met alle eindprofielen die uit de beslissingsboomenanalyses komen, alsook staafdiagrammen met de bijhorende percentages.

Voor de *Marokkaanse herkomstgroep* blijkt dat het aantal verdieners binnen het gezin een rol speelt in de ervaren druk. Gezinnen met één of twee verdieners ervaren gemiddeld minder druk (4.29) dan gezinnen zonder werkenden of alleenstaanden (4.90). Het laagste drukniveau wordt waargenomen bij hoogopgeleide gezinnen met één of twee verdieners (3.83).

Bij de *Turkse herkomstgroep* is de eerste splitsing gebaseerd op de samenwoonstatus. Respondenten die niet samenwonen met een eventuele partner, ervaren meer druk (5.28) dan samenwonende koppels, maar zelfs samenwonende koppels die in Antwerpen of Gent wonen en niet beide werken, ervaren hoge druk (5.43). De laagste druk wordt ervaren door samenwonende koppels die niet in Antwerpen/Gent wonen en hoog of middenopgeleid zijn (4.27).

Binnen de *Congolese herkomstgroep* is de gezinssituatie het meest bepalend. Gezinnen met een partner en kinderen ervaren de minste druk (4.22), terwijl alleenstaanden en alleenstaande ouders iets meer druk ervaren (4.66). Hogere druk wordt ervaren door respondenten die bij hun ouders wonen, respondenten met partner zonder kinderen of respondenten in atypische gezinssituaties (4.98).

In de *Afghaanse herkomstgroep* is geslacht de eerste belangrijke factor, waarbij vrouwen meer druk ervaren (6.51), vooral als ze kinderen hebben (6.76). Bij mannen is de druk significant hoger als ze praktiserend gelovig zijn.

Voor de *Roemeense herkomstgroep* is het afronden van een opleiding de eerste bepalende factor. Degenen zonder afgeronde opleiding ervaren meer druk (4.83). Zelfs degenen met een opleiding kunnen hoge druk ervaren als ze alleenstaande ouders zijn of in atypische gezinssituaties leven en moeite hebben met rondkomen (4.78).

In de *Poolse herkomstgroep* is leeftijd de belangrijke factor. Personen ouder dan 23 jaar ervaren minder druk (3.91) en dit wordt verder verminderd als ze comfortabel kunnen leven met hun inkomen (3.48). Jongeren van 23 jaar of jonger ervaren de meeste druk (4.65).

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, de mate van ervaren van druk vanuit de herkomstgemeenschap, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze druk bij beide meetmomenten.

De tijdsvariabele zelf blijkt geen significant verband te hebben met de mate van ervaren druk wat erop wijst dat er in het algemeen geen toename of daling is in het ervaren van druk tussen 2017 en 2022.

In 2017 was er een verband tussen hogere kennis van het Nederlands en een afname van de ervaren druk. In 2022 is dit effect echter aanzienlijk verzwakt, waardoor het niet meer waarneembaar is.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die een verschillend effect hebben in 2017 ten opzichte van 2022 wordt weergegeven in **Appendix C: Mate van ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap**. Effecten die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

4.3 Buurtcontacten

Overkoepelende bevindingen:

Aantal buurtcontacten:

- De Turkse herkomstgroep heeft gemiddeld meer buurtcontacten, terwijl de Congolese en Afghaanse herkomstgroep er gemiddeld minder hebben.
- Vrouwen hebben minder buurtcontacten dan mannen.
- Eigenaar zijn van een woning hangt samen met meer buurtcontacten.
- Een betere kennis van het Nederlands hangt positief samen met de hoeveelheid contacten.
- Personen die meer praktiserend gelovig zijn hebben meer buurtcontacten.
- Er is een significante stijging in het aantal buurtcontacten in 2022 tegenover 2017.

Diversiteit van buurtcontacten:

Dit wordt gemeten als een binaire variabele (ja/nee), of respondenten al dan niet minstens maandelijks contact hadden met zowel mensen van Belgische herkomst als mensen van hun eigen herkomst. Voor de Belgische herkomstgroep beoordelen we het praten met de Belgische herkomst en andere herkomst.

- Personen van Turkse en Marokkaanse herkomst hebben vaker diverse buurtcontacten dan de Belgische herkomstgroep.
- Mannen hebben vaker diverse buurtcontacten dan vrouwen.
- Het wonen in centrumsteden zoals Brussel, Antwerpen of Gent is geassocieerd met vaker diverse buurtcontacten hebben.
- Verder is een betere Nederlandse taalvaardigheid gerelateerd aan het vaker hebben van diverse buurtcontacten.
- Meer praktiserend gelovig zijn is geassocieerd met het vaker hebben van diverse buurtcontacten.
- Er is een algemene toename van diversiteit in buurtcontacten van 2017 naar 2022.

4.3.1 Aantal buurtcontacten

In deze sectie ligt de focus op de vraag: 'Wie heeft er veel of weinig buurtcontacten waar ze mee praten?'. En hoe hangen deze contacten samen met verschillende achtergrondkenmerken? Verder analyseren we de evolutie van deze sociale verbindingen in de tijd.

Een index is ontwikkeld om frequentie van praten met buurtcontacten te meten, ongeacht de herkomstgroep van de buurtcontacten. Deze aanpak maakt het mogelijk om te kijken naar hoe mensen omgaan met hun directe omgeving zonder de culturele diversiteit van de buurt mee te nemen. Deze index is gebaseerd op volgende vragen: (1) '*Hoe vaak praatte u met personen van Belgische herkomst uit uw buurt de voorbije 12 maanden*', (2) '*Hoe vaak praatte u met personen van eigen herkomst uit uw buurt de voorbije 12 maanden*' en (3) '*Hoe vaak praatte u met personen van een andere herkomst uit uw buurt de voorbije 12 maanden*'. De index in deze sectie is een 10-puntenschaal waarbij hogere waarden wijzen op vaker praten met buurtcontacten.

De resultaten uit de lineaire regressies zijn minder veelzeggend dan in andere secties. Het is complex om de impact van de achtergrondkenmerken te begrijpen zonder rekening te houden met diversiteit.

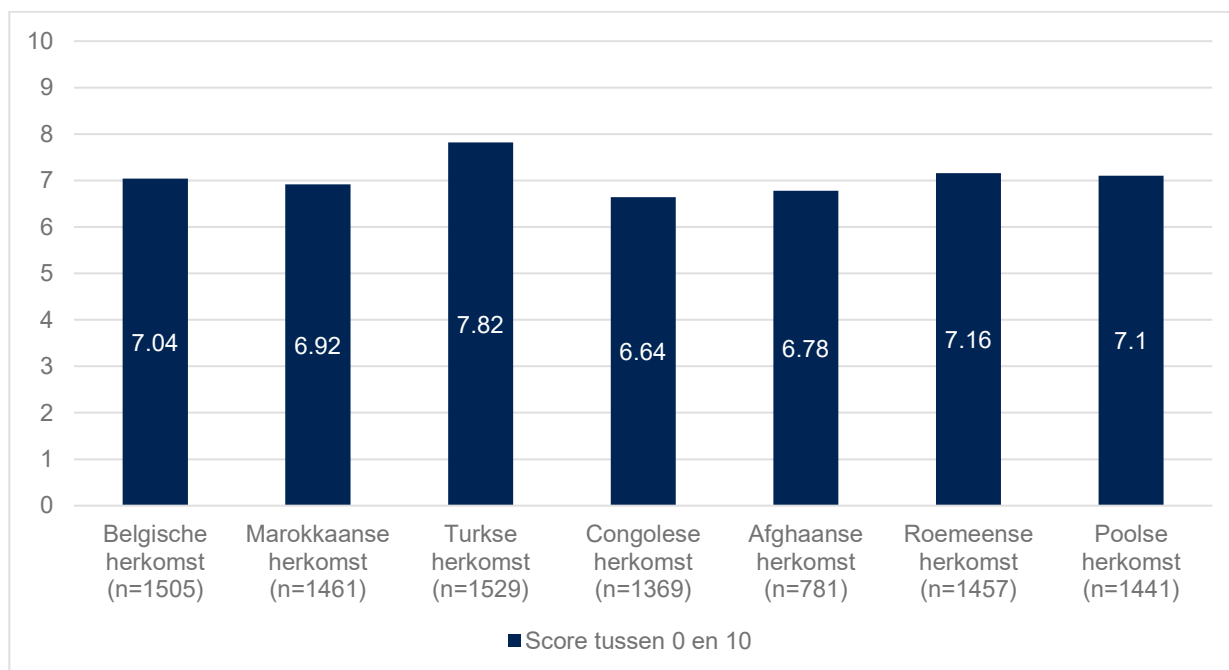
Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

De herkomstgroep bevat zeven categorieën: Belgische, Marokkaanse, Turkse, Congolese, Afghaanse, Roemeense, en Poolse herkomst, met Belgische herkomst als referentiecategorie. Dit is de eerste analyse waarbij de Belgische herkomstgroep toegevoegd is aan de analyse. Wegens de inclusie van de Belgische herkomstgroep moet het achtergrondkenmerk generatie in interactie worden meegenomen met de herkomstgroep wanneer we de invloed van de achtergrondkenmerken bekijken (zie **sectie 3 Methodologie**).

In een lineaire regressie wordt het aantal buurtcontacten onderzocht door het mee te nemen als afhankelijke variabele met de herkomstgroep als onafhankelijke variabele. Het doel is om te achterhalen of de herkomst een samenhang heeft met het aantal buurtcontacten dat individuen hebben. Bij het interpreteren van de resultaten is de groep 'Belgische herkomst' gebruikt als referentiecategorie.

De index voor het aantal buurtcontacten voor mensen van Belgische herkomst ligt op gemiddeld 7.04. Dit dient als basis voor vergelijking met andere herkomstgroepen.

Personen van Turkse herkomst hebben statistisch significant meer buurtcontacten dan de Belgische herkomstgroep. Personen van Congolese en Afghaanse herkomst hebben daarentegen significant minder buurtcontacten.

Figuur 6: Gemiddelde score aantal buurtcontacten voor de verschillende herkomstgroepen.

Na controle voor andere variabelen blijven sommige verschillen tussen herkomstgroepen bestaan. Eerste **generatie** individuen van Marokkaanse, Congolese, en Afghaanse herkomst hebben minder buurtcontacten dan de Belgische referentiegroep terwijl eerste generatie Turkse en Roemeense individuen meer contacten hebben.

Deze regressieanalyse levert minder uitgesproken resultaten op dan andere analyses, maar er zijn toch ook enkele interessante achtergrondkenmerken die geassocieerd zijn met het aantal buurtcontacten.

We merken allereerst op dat **vrouwen** gemiddeld minder buurtcontacten hebben dan mannen.

Opleidingsniveau zelf heeft geen sterke impact, maar mensen zonder opleiding of een opleiding afgerond in het herkomstland vertonen meer buurtcontacten dan diegene die hun **hoogste diploma** in België hebben behaald⁶.

Verder zien we dat personen die **eigenaar zijn van een woning** gemiddeld meer buurtcontacten hebben, net zoals mensen met meerdere **kinderen**. **Beheersing van de Nederlandse en Franse taal** is ook positief gecorreleerd met het aantal buurtcontacten.

Tot slot lijkt meer **praktiserend gelovig** zijn een positieve invloed te hebben op de hoeveelheid buurtcontacten.

⁶ Personen die hun opleiding in het herkomstland hebben afgerond, behoren overwegend tot de eerste generatie. Personen met een in België afgeronde opleiding zijn afkomstig uit zowel de Belgische herkomstgroep als de eerste of tweede generatie van de buitenlandse herkomstgroepen.

In onze analyse vonden we weinig verschillen in de effecten van achtergrondkenmerken tussen de herkomstgroepen. Om deze reden hebben we er ook voor gekozen om de beslissingsbomen niet verder uit te voeren.

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, het aantal buurtcontacten, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met het aantal buurtcontacten bij beide meetmomenten.

We zien verschillen in het aantal buurtcontacten wanneer we de resultaten uit 2017 en 2022 vergelijken. De tijdsvariabele is significant en wijst op een significante stijging in het aantal buurtcontacten in 2022.

Uit de analyse bleek verdere dat in 2017 vrouwen gemiddeld minder buurtcontacten hadden vergeleken met mannen. Dit verschil was in 2022 nog steeds zichtbaar, maar de kloof is kleiner geworden. In termen van opleidingsniveau was er in 2017 geen sprake van een significant effect. Echter, in 2022 is er een verschuiving: hoogopgeleiden rapporteren minder buurtcontacten dan laagopgeleiden.

De werksituatie liet ook een veranderde invloed zien tussen 2017 en 2022. Waar in 2017 inactieven meer buurtcontacten hadden, is dit in 2022 omgekeerd: inactieven hebben minder contacten. Ook de invloed van de mate van praktiserend gelovig zijn op buurtcontacten is veranderd. Hoewel het effect in 2017 duidelijk positief was, was het effect in 2022 merkbaar zwakker.

In **Appendix D: Aantal buurtcontacten** worden extra visualisaties en informatie bij de regressieanalyses weergegeven.

4.3.2 Diversiteit van de buurtcontacten

Gijsberts et al. (2024) onderzochten de aanname dat meer diversiteit aan herkomstgroepen in de buurt (etnisch diverse wijken of buurten met veel niet-westerse migranten) zorgt voor minder verbinding tussen buurtbewoners. Zij zagen dat in etnisch diverse wijken de sociale cohesie vaker onder druk stond. Volgens hen kwam dit mede doordat in etnisch meer diverse wijken vaak ook sprake was van sociaal-economische achterstanden, slechtere woningen, een verloederde woonomgeving en veel verloop. Uit dit onderzoek bleek dat dit leidde tot **minder positieve contacten** tussen bewoners, minder sociaal vertrouwen en meer spanningen. Wel gaven Gijsberts et al. (2024) aan dat niet elk onderzoek echter een negatieve relatie tussen diversiteit en sociale cohesie vindt. Etnische diversiteit in de buurt kan ook positief uitwerken op het thuisgevoel; bij veel diversiteit is het immers normaal om anders te zijn. Bovendien zorgen diverse buurten ook voor **meer ontmoetingskansen met mensen** met een andere achtergrond. Volgens Gijsberts et al. (2024) hangt de mate van sociale samenhang in de buurt niet alleen afhangt van de diversiteit in de buurt, maar ook van andere kenmerken, zoals de sociaaleconomische status van de buurt (arm/rijk, laag/hoog opgeleiden). Is die status laag, dan zorgt dit voor druk op de sociale samenhang in de buurt. Maar nog belangrijker zijn persoonlijke kenmerken van bewoners, zoals opleidingsachtergrond of inkomensniveau.

Verder toonde het Agentschap voor Binnenlands bestuur (2023) aan dat ook de betrokkenheid, de tevredenheid over activiteiten en de tevredenheid over de woonbuurt binnen de directe woonomgeving een sterk verband toont met het al dan niet hebben van een sterk sociaal weefsel in de buurt (een indicator die berekent in welke mate inwoners een sterk sociaal netwerk ervaren). Hoe meer betrokken en tevreden over buurt en activiteiten, hoe sterker het sociaal weefsel.

In deze sectie analyseren we wie al dan niet diverse buurtcontacten heeft. Het hebben van diverse buurtcontacten is gedefinieerd op basis van de vragen (1) *“Hoe vaak praatte u met personen van Belgische herkomst uit uw buurt de voorbije 12 maanden”*, (2) *“Hoe vaak praatte u met personen van eigen herkomst uit uw buurt de voorbije 12 maanden”* en (3) *“Hoe vaak praatte u met personen van een andere herkomst uit uw buurt de voorbije 12 maanden”*. Indien ze minstens één keer per maand praten met zowel mensen van Belgische herkomst als mensen van eigen herkomst, dan worden ze geclassificeerd als het hebben van diverse buurtcontacten. Voor de Belgische

herkomstgroep beoordelen we het praten met de Belgische herkomst en andere herkomst. De afhankelijke variabele die centraal staat in deze analyse is een binaire indicator, aangeduid als 'Al dan niet diverse buurtcontacten hebben'. Een waarde van 0 betekent geen diverse buurtcontacten, terwijl een waarde van 1 aangeeft dat deze persoon wel diverse buurtcontacten heeft. Dit heeft tot gevolg dat we hier zullen gebruik maken van resultaten uit logistische regressie in plaats van lineaire regressie.

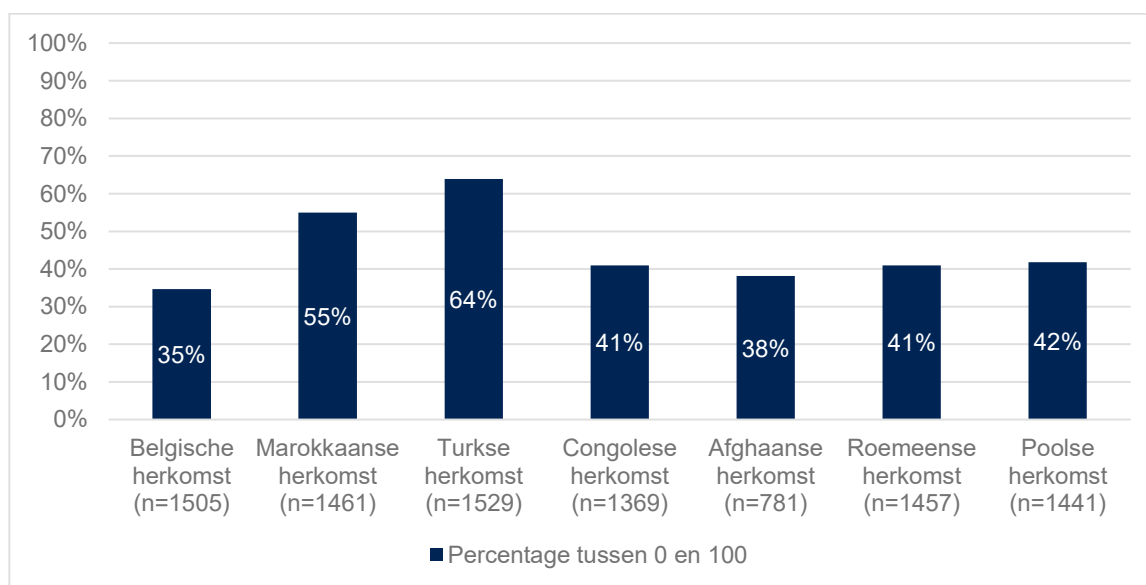
Deze onderzoeksvraag richt zich op hoe achtergrondkenmerken samenhangen met het hebben van diverse buurtcontacten. Het is belangrijk om op te merken dat het achtergrondkenmerk 'diverse buurtcontacten' beschreven in de methodologie nu als afhankelijke variabele zal optreden en niet meer als onafhankelijke.

Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

De resultaten van de regressieanalyse laten zien dat verschillende herkomstgroepen op significante wijze geassocieerd zijn met de diversiteit van buurtcontacten.

Het hebben van diverse buurtcontacten is het laagste voor de Belgische herkomst (35%). Individuen in de Turkse en Marokkaanse herkomstgroep hebben significant vaker diverse buurtcontacten dan de Belgische herkomstgroep, respectievelijk 64% en 55%.

Bij de Poolse, Roemeense en Congolesse herkomstgroepen heeft respectievelijk 42%, 41% en 41% diverse buurtcontacten, wat opnieuw significant hoger is dan bij de Belgische herkomstgroep, maar wel lager ligt dan bij de Marokkaanse en Turkse herkomstgroep. Enkel bij de Afghaanse herkomst zien we geen significant hoger percentage mensen met diverse buurtcontacten in vergelijking met de Belgische herkomstgroep.

Figuur 7: Percentage respondenten met diversiteit in de buurtcontacten voor de verschillende herkomstgroepen.

Wanneer we de andere achtergrondkenmerken meenemen, zien we enkele verschuivingen in de patronen van de diversiteit van buurtcontacten. Waar de eerdere analyse significante verschillen toonde tussen herkomstgroepen, valt dit nu deels weg wanneer ook achtergrondkenmerken zoals generatie, geslacht, en taalvaardigheid worden meegewogen. Vooral onder individuen met een Marokkaanse en Poolse herkomst zien we dat de verwachte waarschijnlijkheid van diverse buurtcontacten afneemt wanneer we rekening houden met generaties en andere factoren. Voor Turkse herkomst blijven eerste en tweede generatie significante vaker diverse buurtcontacten hebben in vergelijking met de Belgische referentiegroep.

Tevens demonstreert de analyse dat de **verstedelijgingsgraad** een duidelijke samenhang heeft met het hebben van diversiteit in de buurtcontacten; wonen in een meer stedelijke omgeving zoals

Brussel, Antwerpen/Gent of een andere centrumstad hangt samen met aanzienlijk vaker diverse buurtcontacten waarnemen in vergelijking met Vlaanderen exclusief de centrumsteden.

Leeftijd is negatief geassocieerd, wat aangeeft dat jongere personen vaker wel diverse buurtcontacten hebben. **Geslacht** heeft ook een impact; bij vrouwen nemen we minder vaak diverse buurtcontacten waar. Verder zien we ook dat **meer kinderen** hebben in verband staat met vaker diverse buurtcontacten hebben.

Wat betreft de **kennis van het Nederlands**, blijkt dat personen met een betere Nederlandse taalvaardigheid vaker diverse buurtcontacten hebben. Hetzelfde effect zien we terug bij betere taalvaardigheden in het **Frans**.

Er is een negatieve associatie tussen het goed **financieel rondkomen** en de diversiteit van buurtcontacten. Anderzijds zien we dat individuen die op het moment **niet werk-actief** zijn minder vaak diverse buurtcontacten hebben dan individuen die wel werken.

Ten slotte zien we dat **praktiserend gelovigen** vaker diverse buurtcontacten hebben.

Niet alle onderzochte achtergrondkenmerken hebben echter invloed; bijvoorbeeld eigenaarschap woning, kennis van het Engels en het hebben van negatieve ervaringen omwille van huidskleur/herkomst/geloof vertonen geen significante relatie met diversiteit in buurtcontacten.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

In deze uitgebreide analyse waarin interactie-termen tussen herkomstgroepen en achtergrondkenmerken zijn toegevoegd aan de logistische regressie, zien we enkele belangrijke bevindingen die de diversiteit van buurtcontacten verder verklaren. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Belgische herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Belgische herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de diversiteit van de buurtcontacten als bij de Belgische herkomstgroep.

De **verstedelijkingsgraad** blijkt een sterke factor voor de Belgische herkomst; bij mensen die wonen in Brussel zien we aanzienlijk vaker diversiteit van buurtcontacten. Echter, wanneer we naar de interactie-effecten tussen herkomstgroepen en verstedelijkingsgraden kijken, wordt het duidelijk dat deze positieve stedelijke invloed niet voor alle groepen exact gelijk is. De eerder vastgestelde positieve invloed van dit gebied op de diversiteit van de buurtcontacten is kleiner voor de Marokkaanse, Congolese, Poolse en Roemeense herkomstgroepen en niet aanwezig bij de Turkse en Afghaanse herkomstgroepen. We zien hetzelfde principe terugkomen bij Antwerpen en Gent; ook hier is het positieve effect minder sterk voor de buitenlandse herkomstgroepen. Een uitzondering is de Turkse herkomstgroep waarbij we geen significant verschillend effect zien van Antwerpen/Gent in vergelijking met de Belgische herkomst. Voor de overige centrumsteden zagen we bij de Belgische herkomstgroep opnieuw dat zij vaker wel diverse buurtcontacten hebben ten opzichte van Vlaanderen exclusief centrumsteden. Enkel de Poolse herkomstgroep vertoont een omgekeerd effect, waarbij zij eerder minder vaak diverse buurtcontacten hebben in de overige centrumsteden ten opzichte van Vlaanderen exclusief centrumsteden. De mogelijke verklaring is dat personen van Belgische herkomst in Brussel, Antwerpen en Gent door de divers samengestelde bevolking meer kans hebben om zowel buurtcontacten te hebben met personen van Belgische als van buitenlandse herkomst. Personen van Poolse herkomst hebben in Vlaanderen exclusief centrumsteden meer kans om buurtcontacten te hebben met personen van Belgische herkomst, omdat die buurten nog minder divers zijn.

Een betere **kennis van het Frans** gaat samen met een significante stijging in het hebben van diversiteit in de buurtcontacten bij de Belgische herkomst. Bij de andere herkomstgroepen vinden we dit effect niet of slechts in minder mate terug.

Tot slot zien we dat, hoewel **praktiserend gelovig** zijn geen significant effect vertoont voor de Belgische herkomst, er wel een positief effect aanwezig is bij de Marokkaanse, Turkse, Congolese en Roemeense herkomstgroep. Meer praktiserend gelovig zijn hangt samen met vaker diversiteit in de buurtcontacten.

Profielen

We maken de stap naar de inzichten uit de beslissingsboomanalyses.

Voor de *Belgische herkomstgroep* zien we dat de verstedelijkingsgraad een cruciale rol speelt. Het hoogste percentage diversiteit in buurtcontacten komt voor in Brussel (68%), wat ook consistent is met de invloed die stedelijkheid in de regressieanalyse toonde. Daarentegen is de diversiteit het laagst in Vlaanderen exclusief de centrumsteden, vooral bij gezinnen waar het jongste kind ouder is dan vier jaar (20%).

Bij de *Marokkaanse herkomstgroep* is de mate van praktiserend gelovig zijn een bepalende factor. Bij personen die meer praktiserend gelovig zijn heeft 64% diversiteit in buurtcontacten, en dit percentage stijgt verder naar 74% bij mensen met een uitstekende kennis van het Nederlands.

De *Turkse herkomstgroep* toont een complexer patroon. Bij praktiserend gelovig zijn, vooral in combinatie met wonen in Antwerpen of Gent, zien we een hoog percentage (87%) personen dat diverse buurtcontacten heeft. Ook bij mannen die gemiddeld praktiserend gelovig zijn die ook in Antwerpen of Gent wonen, zien we een hoog percentage met diversiteit in buurtcontacten (84%). Verder zien we een laag percentage diversiteit in buurtcontacten bij minder praktiserend gelovig zijn (50%).

De *Congolese herkomstgroep* toont dat meer praktiserend gelovig zijn samenhangt met vaker wel diverse buurtcontacten hebben. Eerder zagen we in de regressies dat religie met diverse buurtcontacten in verband staat, wat ook hier zichtbaar wordt. Specifiek is er sprake van minder diverse buurtcontacten bij mannen die minder praktiserend gelovig zijn die financieel gezien neutraal tot comfortabel zijn en wiens woning niet in eigendom is (26%). Ook vrouwen die minder praktiserend gelovig zijn hebben minder vaak diverse buurtcontacten.

Voor de *Afghaanse herkomstgroep* is geslacht een belangrijke factor. Mannen, vooral met een pasgeboren kind, hebben vaker diverse buurtcontacten (60%), terwijl vrouwen met een lage Nederlandse taalvaardigheid de minst diverse buurtcontacten hebben (8%). Dit herhaalt wat we zagen in de regressie over de betekenis van Nederlandse taalvaardigheid.

Bij de *Roemeense herkomstgroep* is er het vaakst diversiteit in buurtcontacten bij vrouwen in Brussel zonder formele opleiding of met een opleiding in hun herkomstland (63%). Er is minder vaak diversiteit in buurtcontacten als men in België of in een ander land (dan het herkomstland) is opgeleid, en vooral als men weinig praktiserend gelovig is (16%).

Tot slot, voor de *Poolse herkomstgroep* blijkt ook het land van opleiding een sleutelfactor. Mensen die hun hoogste diploma niet in België hebben behaald⁷ hebben vaker diverse buurtcontacten (46% ten opzichte van 25%). Hier zien we opnieuw een link met de regressieresultaten. Het geslacht is ook een bepalende factor, waarbij mannen vaker diverse buurtcontacten hebben dan vrouwen.

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, de diversiteit van de buurtcontacten, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze diversiteit bij beide meetmomenten.

De analyse toont een algemene toename van diversiteit in buurtcontacten van 2017 naar 2022. De resultaten laten verder zien dat de invloed van geslacht significant veranderd is over de tijd. In 2022 lijken vrouwen vaker diverse buurtcontacten te hebben in vergelijking met 2017, maar dit blijft wel minder vaak dan mannen.

Appendix E: Diversiteit van de buurtcontacten geeft een visuele weergave van de effecten van de achtergrondkenmerken op het hebben van diverse buurtcontacten. Effecten die hier nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken. In deze appendix bevinden zich ook alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses zijn gekomen, samen met staafdiagrammen voor

⁷ Personen van Poolse herkomst die hun opleiding in België hebben afgerond zijn afkomstig uit zowel de eerste als tweede generatie.

de verschillende profielen die het percentage weergeven aan mensen die diverse buurtcontacten hebben.

4.4 Vrienden, kennissenkring en sociale contacten

Overkoepelende bevindingen

Diversiteit van de vriendengroep:

- Personen van Turkse en Congolese herkomst hebben vaker een diverse vriendengroep dan personen van Belgische herkomst. Personen van Belgische herkomst die wonen in Brussel, Antwerpen en Gent hebben vaker een diverse vriendengroep dan personen die wonen in Vlaanderen exclusief de centrumsteden.
- Mannen en jongeren hebben vaker een diverse vriendengroep dan vrouwen en ouderen.
- Personen die al langer in België wonen hebben vaker een diverse vriendengroep.
- Verder is een goede Nederlandse taalvaardigheid positief geassocieerd met het hebben van een diverse vriendengroep.
- Werkenden hebben vaker een diverse vriendengroep dan werklozen of personen die inactief zijn op de arbeidsmarkt.
- Het hebben van diverse buurtcontacten is positief geassocieerd met het hebben van een diverse vriendengroep.
- Tenslotte is er een associatie tussen meer praktiserend gelovig zijn en het hebben van een diverse vriendengroep.
- Er is een toename in het hebben van een diverse vriendengroep tussen 2017 en 2022.

Sociaal isolement:

- De Afghaanse herkomstgroep ervaart veruit de meeste sociale isolatie vergeleken met andere herkomstgroepen.
- Geen diverse buurtcontacten hebben hangt samen met een hoger risico op sociaal isolement.
- Een oudere leeftijd hangt samen met een hoger risico op sociaal isolement.
- Personen die meer praktiserend gelovig zijn hebben een lager risico op sociaal isolement.
- Personen die langer in België wonen en personen die (goed) rondkomen met hun inkomen, hebben ook een lager risico op sociaal isolement dan personen die hier recent wonen en personen die moeilijk rondkomen.
- Er is een toename in sociaal isolement tussen 2017 en 2022.

Divers bezoek:

- Terwijl de Turkse en Congolese herkomstgroepen vaker divers bezoek hebben dan de Belgische herkomstgroep, heeft de Afghaanse herkomstgroep minder vaak divers bezoek.
- Het hebben van diverse buurtcontacten is in sterke mate positief geassocieerd met het hebben van divers bezoek.
- Bij een minder goede kennis van het Nederlands en bij oudere respondenten zien we minder vaak divers bezoek.
- Ook de verstedelijkingsgraad is een belangrijke factor, waarbij wonen in Antwerpen of Gent in verband staat met het minder voorkomen van divers bezoek in vergelijking met Vlaanderen exclusief centrumsteden.
- Er is een daling in het krijgen van divers bezoek van 2017 naar 2022.

4.4.1 Diversiteit van de vriendengroep

In deze sectie wordt gefocust op de diversiteit van de vriendengroep om de sociale cohesie binnen België beter te begrijpen. Deze diversiteit wordt gezien als de aanwezigheid of afwezigheid van een diverse vriendengroep. Deze variabele kan dus waarde 0 (geen diverse vriendengroep) of 1 (wel diverse vriendengroep) aannemen en werd gebaseerd op 3 vragen: (1) *‘Hoeveel vrienden en kennissen van Belgische herkomst heeft u?’*, (2) *‘Hoeveel vrienden en kennissen van eigen herkomst heeft u?’* (Deze vraag werd niet gesteld aan mensen van Belgische herkomst aangezien

deze identiek is aan de eerste vraag.) en (3) *‘Hoeveel vrienden en kennissen van een andere herkomstsgroep heeft u?’*.

Een individu wordt beschouwd als iemand met een diverse vriendengroep als hij of zij ten minste vijf vrienden of kennissen van eigen herkomst – andere herkomst voor de Belgische herkomstsgroep – en ten minste vijf vrienden of kennissen van Belgische herkomst heeft.

Met deze sectie trachten we dus de vraag te beantwoorden: ‘Wie heeft al dan niet een diverse vriendengroep, en hoe verhoudt dit zich tot de verschillende achtergrondkenmerken?’ Daarbij onderzoeken we ook of er een evolutie in tijd zichtbaar is in het hebben van een diverse vriendengroep.

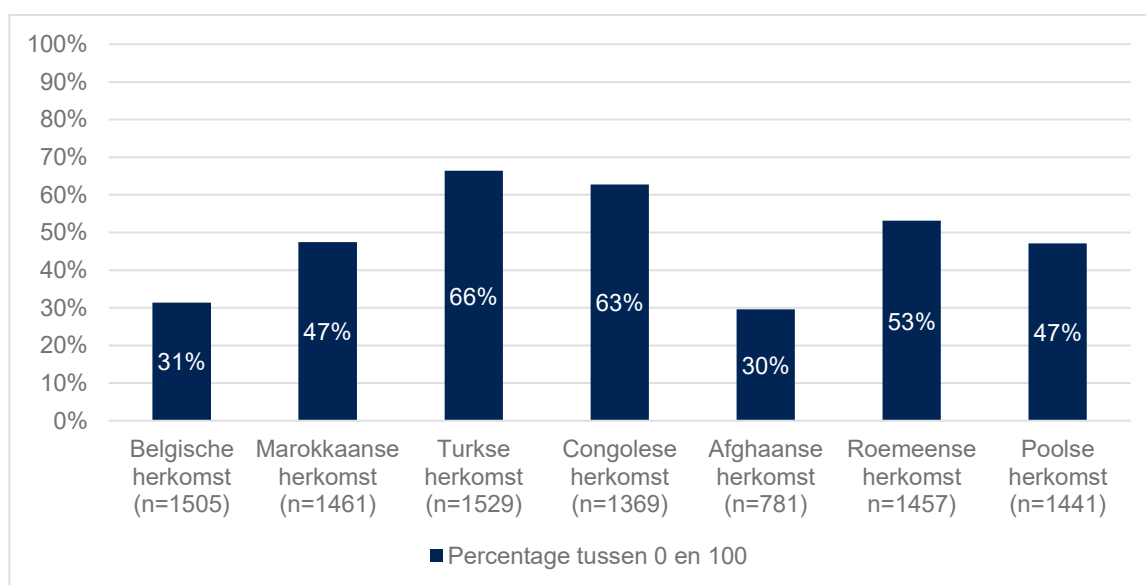
Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

We bespreken de resultaten van de logistische regressieanalyse waarbij het hebben van een diverse vriendengroep als afhankelijke variabele is gebruikt en de herkomstgroep als onafhankelijke variabele. Er zijn zeven herkomstcategorieën onderzocht: Belgische, Marokkaanse, Turkse, Congolese, Afghaanse, Roemeense, en Poolse herkomst, waarbij ‘Belgische herkomst’ als de referentiecategorie fungeert.

Uit de analyse blijkt dat personen met een Turkse (66%) of Congolese (63%) herkomst meer dan dubbel zo vaak een diverse vriendengroep hebben dan mensen met een Belgische herkomst (31%). Ook personen van Roemeense (53%), Marokkaanse (47%) en Poolse (47%) herkomst hebben gemiddeld vaker een diverse vriendengroep dan personen van Belgische herkomst. Voor de Afghaanse herkomstsgroep is er geen statistisch significant verschil in diversiteit van de vriendengroep ten opzichte van de Belgische herkomstsgroep.

Uit de studie van Dagevos et al (2020) bleek ook al dat de helft van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders een gemengde vrienden- en kennissenkring heeft: men gaat in de vrije tijd veel om met zowel personen met dezelfde achtergrond als met personen zonder migratieachtergrond. Verder bleek uit dezelfde studie dat personen zonder migratieachtergrond (Nederlandse herkomst) vooral verkeren in de eigen kring. Bijna 80% ging in de vrije tijd weinig of niet om met personen met een migratieachtergrond. Hier spelen zogenoemde ontmoetingskansen een rol. Ongeveer driekwart van de bevolking bestaat uit personen zonder migratieachtergrond: de kans dat een persoon met een migratieachtergrond een persoon zonder migratieachtergrond tegenkomt is groter dan omgekeerd.

De Boom et al (2023) toonde ook al aan voor personen van Marokkaanse en Turkse herkomst in Nederland dat zij contact hebben met zowel vrienden en kennissen uit de herkomstgroep als met vrienden en kennissen zonder migratieachtergrond.

Figuur 8: Percentage respondenten met een diverse vriendengroep voor de verschillende herkomstsgroepen.

Vervolgens onderzoeken we de invloed van verschillende achtergrondkenmerken op de diversiteit van de vriendengroep. Zoals eerder aangegeven wordt hier een combinatie gemaakt van de variabelen “Herkomst” en “Generatie” omdat we voor het thema diversiteit van de vriendengroep ook de mensen van Belgische herkomst meenemen in de analyses.

Uit de resultaten blijkt dat sommige verschillen tussen herkomstgroepen minder uitgesproken worden of zelfs verdwijnen wanneer andere achtergrondkenmerken in beschouwing werden genomen. Voor de eerste generatie van Marokkaanse herkomst zien we minder vaak het hebben van een diverse vriendengroep in vergelijking met de Belgische herkomstgroep. Daar tegenover staat dat de tweede generatie van mensen met Marokkaanse herkomst vaker een diverse vriendengroep hebben dan de Belgische herkomstgroep. Ook in Nederland werd een gemengde vrienden- en kennissenkring vaker waargenomen bij de tweede generatie dan bij de eerste generatie Marokkaanse herkomst (Dagevos et al. 2020).

De Turkse herkomst blijft een significante positieve invloed tonen, zowel bij de eerste als de tweede generatie. Hiermee blijven zij vaker een diverse vriendengroep hebben dan de Belgische herkomst, zelfs na correctie voor andere variabelen. Bij personen met een Poolse of Roemeense herkomst zijn het enkel de mensen van de eerste generatie die een meer diverse vriendengroep hebben dan de Belgische herkomstgroep.

Andere significante achtergrondkenmerken omvatten **geslacht**, waarbij vrouwen minder vaak een diverse vriendengroep hebben dan mannen. Ook de **werksituatie** heeft een significante associatie. Zowel werklozen als inactieven hebben minder vaak een diverse vriendengroep dan personen die wel werken.

Het wel hebben van **diverse buurtcontacten** correleert sterk met het wel hebben van een diverse vriendengroep, wat de invloed van sociale contacten benadrukt. Ook Gijsberts et al (2024) gaven eerder aan dat etnische diversiteit in de buurt ook voor meer ontmoetingskansen met mensen met een andere achtergrond kan zorgen.

Bij **leeftijd** zien we een negatieve coëfficiënt in de regressie, een oudere leeftijd hangt samen met een lagere waarneming van diverse vriendengroepen.

Personen met een betere **kennis** van het **Nederlands** en **Frans** hebben vaker een diverse vriendengroep. Een goede beheersing van de landstaal maakt het makkelijker om contacten te leggen en te onderhouden buiten de eigen groep (De Boom et al., 2023).

Tenslotte hebben personen die meer **praktiserend gelovig** zijn en ook mensen die al **langer in België verblijven** vaker een diverse vriendengroep.

Niet alle onderzochte achtergrondkenmerken blijken echter een verband te vertonen; zo tonen de verstedelijkingsgraad, eigenaar zijn van een woning, kennis van het Engels en land van opleiding geen significante relatie met het hebben van een diverse vriendengroep.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

In deze regressieanalyse waarbij zowel herkomstfactoren als achtergrondkenmerken in beschouwing zijn genomen, verkrijgen we belangrijke inzichten in hoe deze elementen samenhangen met het hebben van een diverse vriendengroep in België. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Belgische herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Belgische herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de diversiteit van de vriendengroep als bij de Belgische herkomstgroep.

Op het vlak van **geslacht** tonen interacties dat hoewel er voor vrouwen van de Belgische herkomst geen verschil is ten opzichte van de mannen, vrouwen van Marokkaanse, Turkse, Afghaanse, Roemeense en Poolse herkomst wel minder vaak een diverse vriendengroep hebben dan de mannen. In Nederland werd bij mensen van de Turkse en Marokkaanse herkomst ook waargenomen dat mannen vaker een gemengde vrienden- en kennissenkring hebben dan vrouwen, terwijl dit niet het geval was bij Nederlanders met Poolse herkomst (Dagevos et al. 2020).

Daarnaast laat de invloed van **verstedelijking** zien dat in **Brussel** wonen vaker samengaat met een diverse vriendengroep hebben dan bij wonen in Vlaanderen exclusief centrumsteden. Dit verband is het sterkst voor de Belgische herkomstgroep, maar ook in minder mate aanwezig voor de Marokkaanse, Turkse, Congolese en Roemeense herkomstgroepen. Voor de mensen van Poolse herkomst zien we net het omgekeerde effect: in Brussel wonende Polen hebben minder vaak een diverse vriendengroep dan mensen van Poolse herkomst die wonen in Vlaanderen exclusief centrumsteden. Verder zien we dat in **Antwerpen of Gent** wonen voor de Belgische herkomstgroep opnieuw vaker geassocieerd is met een diverse vriendengroep dan bij wonen in Vlaanderen exclusief centrumsteden. Voor de Roemeense herkomstgroep zien we hetzelfde effect minder sterk. Bovendien zien we het omgekeerde effect voor de Marokkaanse, Turkse, Congolese en Poolse herkomst: wonen in Antwerpen of Gent is geassocieerd met een minder diverse vriendenkring. Tot slot is er voor de Belgische herkomstgroep geen significant verband tussen de overige centrumsteden en Vlaanderen exclusief centrumsteden. Enkel voor de Afghaanse herkomstgroep zien we vaker een diverse vriendengroep wanneer zij wonen in één van de overige centrumsteden dan wanneer zij in Vlaanderen exclusief de centrumsteden wonen.

Verder heeft het hebben van **diverse buurtcontacten** (i.e. praten met buurtcontacten van Belgische herkomst en andere herkomst) ook een sterke positieve invloed op het hebben van een diverse vriendengroep bij de Belgische herkomstgroep. Dezelfde trend zien we bij mensen van zowel Marokkaanse, Congolese, Afghaanse, Roemeense en Poolse herkomst, maar wel zwakker dan bij de Belgische herkomstgroep. Praten met buurtcontacten van eigen en Belgische herkomst is minder sterk geassocieerd met de diversiteit van de vriendengroep voor deze herkomstgroepen.

Ook speelt **eigenaar zijn van een woning** een belangrijke rol; voor mensen van Turkse, Congolese, Afghaanse, Roemeense en Poolse herkomst lijkt eigenaar zijn van een woning samen te hangen met het hebben van een diverse vriendengroep, terwijl dit voor de Belgische herkomstgroep net samengaat met een minder diverse vriendengroep.

Verder speelt de **plaats waar het hoogste diploma** behaald is ook een rol. Bij de Marokkaanse herkomstgroep, die als referentiegroep wordt gebruikt, zien we dat een opleiding in België gerelateerd is aan een significant hogere waarneming van een diverse vriendengroep. Voor personen van Turkse, Afghaanse, Roemeense en Poolse herkomst geldt dat een diverse vriendengroep vaker voorkomt bij mensen die een opleiding in het herkomstland hebben gevolgd in vergelijking met mensen met een opleiding in België.

Ten slotte speelt het **aantal jaren in België** ook een rol voor mensen van Afghaanse, Roemeense en Poolse herkomst, waarbij een hoger aantal jaren gekoppeld is aan een diversere vriendengroep, nog meer dan bij de Marokkaanse referentiegroep.

Profielen

De beslissingsbomen voor de verschillende herkomstgroepen bieden een rijk inzicht in de profielen van groepen met hoger of lager percentage aan mensen met een diverse vriendengroep. In volgende papersectie worden de uitkomsten van deze analyses besproken, die inzicht bieden in de profielen binnen diverse herkomstgroepen. Deze analyses helpen bij het vaststellen van bepaalde demografische en sociaaleconomische factoren die bijdragen aan de samenstelling van vriendengroepen, en geven zo een dieper inzicht in de dynamiek van sociale verbondenheid binnen verschillende gemeenschappen. In **Appendix F: Diversiteit vriendengroep** hebben we een tabel toegevoegd per herkomstgroep met alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses komen, samen met staafdiagrammen die het percentage aan mensen met een diverse vriendengroep voor deze profielen weergeven.

Bij mensen van *Belgische herkomst* blijkt diversiteit in buurtcontacten samen te hangen met het al dan niet hebben van een diverse vriendengroep, waarbij mensen met diverse buurtcontacten een significant hoger percentage (53%) vertonen ten opzichte van zij die geen diverse buurtcontacten onderhouden (20%). Dit percentage stijgt nog als die personen in grootstedelijke gebieden zoals Brussel, Antwerpen, of Gent wonen (65%). Daarentegen toont de analyse dat laagopgeleide ouderen (ouder dan 59 jaar), die geen diverse buurtcontacten hebben, veel minder vaak een diverse vriendengroep hebben (3%).

Bij de *Marokkaanse herkomstgroep* is de locatie van het hoogste behaalde diploma de eerste bepalende factor voor diversiteit in de vriendengroep. Personen die het hoogste diploma in België hebben behaald⁸ hebben vaker een diverse vriendengroep dan wanneer dat niet het geval is (57% ten opzichte van 39%). Dit is in overeenstemming met de resultaten uit de regressieanalyse. Bij degenen met het hoogste diploma behaald in België zien we een verdere stijging indien ze tevens diverse buurtcontacten hebben.

De aanwezigheid van diverse buurtcontacten hangt samen met een significant hoger percentage aan mensen met een diverse vriendengroep (76%) dan bij degenen zonder diverse buurtcontacten (49%) bij de *Turkse herkomstgroep*. Zoals eerder aangegeven verwijst 'diverse buurtcontacten' naar praten met contacten van zowel van Turkse als Belgische herkomst. Degenen met dergelijke contacten, een sterk begrip van de Nederlandse taal en een opleiding in België, tonen het hoogste percentage (86%) aan mensen met een diverse vriendengroep. In tegenstelling hiermee is de groep met het laagste percentage met een diverse vriendengroep (20%) de groep van vrouwen van de eerste generatie met beperkte Nederlandse kennis en geen diverse buurtcontacten.

Bij personen van *Congolese herkomst* gaat diversiteit in buurtcontacten gepaard met de grootste variatie (71% versus 57% voor mensen met en zonder diverse buurtcontacten, respectievelijk). Mannen met zulke contacten en geen negatieve ervaringen omwille van geloof/huidskleur/herkomst hebben de meest diverse vriendengroep (82%).

Bij de *Afghaanse herkomstgroep* vormt de duur dat iemand in België woont de meest differentiërende factor. Het blijkt dat de personen die tussen de 13 en 16 jaar in België verblijven het vaakst een diverse vriendengroep hebben (57%). Daarentegen hebben personen die minder dan zes jaar in België zijn, ouder zijn dan 22 jaar, en geen diverse buurtcontacten hebben, de minst diverse vriendengroep (4%).

Bij mensen van de *Roemeense herkomst* gaat diversiteit in buurtcontacten opnieuw samen met een diversere vriendengroep (65%), vooral als de personen meer dan zes jaar in België wonen (76%).

Ook bij de *Poolse herkomst* beïnvloeden diverse buurtcontacten de vriendengroep, waarbij we een significant verschil merken in het percentage aan mensen met een diverse vriendengroep tussen degenen met (60%) en zonder (38%) diverse buurtcontacten. Binnen de Poolse herkomstgroep vormen mannen zonder diverse buurtcontacten, die minder dan 3 jaar in België wonen de groep met het laagste percentage aan mensen met een diverse vriendengroep (21%).

Deze bevindingen tonen dat vooral de diversiteit in buurtcontacten een belangrijke factor is voor sociale verbondenheid binnen verschillende herkomstgroepen.

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, de diversiteit van de vriendengroep, en de invloed van verschillende achtergrondkenmerken op deze diversiteit bij beide meetmomenten.

De tijdsvariabele zelf blijkt een significante invloed te hebben op het hebben van een diverse vriendengroep, wat aantoont dat er een toename is in het hebben van een diverse vriendengroep tussen 2017 en 2022.

Opvallend is de significante interactie tussen de tijdsvariabele en de **generatie**. Mensen van Poolse en Roemeense herkomst van de eerste generatie hebben in 2017 vaker een diverse vriendengroep dan de Belgische herkomstgroep. In 2022 is dit effect verzwakt, maar kunnen we nog altijd dezelfde conclusie nemen. Bij mensen van Congolese herkomst hebben zowel de eerste als de tweede generatie vaker een diverse vriendengroep in 2017 ten opzichte van de Belgische herkomstgroep, en hier is dit effect ook afgezwakt in 2022, waardoor het verschil met de Belgische herkomstgroep nu zeer klein is.

⁸ Personen van Marokkaanse herkomst die hun opleiding in België hebben afgerond behoren overwegend tot de tweede generatie.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die een verschillend effect hebben in 2017 ten opzichte van 2022 wordt weergegeven in **Appendix F. Diversiteit vriendengroep**. Effecten die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

4.4.2 Sociaal isolement

In dit hoofdstuk richten we ons op de vraag wie in België al dan niet in sociaal isolement leeft en in welke mate achtergrondkenmerken hierin een rol spelen. Tegelijkertijd onderzoeken wij de evolutie van sociaal isolement door de tijd heen. De kern van onze analyse ligt bij de afhankelijke variabele: leven in sociaal isolement, die waarden krijgt van 0 of 1. Een waarde van 1 geeft aan dat iemand in sociaal isolement leeft, terwijl een waarde van 0 betekent dat iemand dat niet doet.

Deze variabele is zorgvuldig geconstrueerd en is gebaseerd op vier vragen uit de SID-survey die betrekking hebben op de frequentie van sociale interacties. De vragen betreffen hoe vaak respondenten bezoek krijgen of op bezoek gaan bij bepaalde categorieën van mensen. (1) **'Hoe vaak krijgt u bezoek of gaat u op bezoek bij familie die niet bij u inwoont?'*, (2) **'Hoe vaak krijgt u bezoek of gaat u op bezoek bij burens, kennissen of vrienden van Belgische herkomst?'*, (3) **'Hoe vaak krijgt u bezoek of gaat u op bezoek bij burens, kennissen of vrienden van de eigen herkomst?'* (Deze vraag werd niet gesteld aan mensen van Belgische herkomst aangezien deze identiek is aan de tweede vraag) en (4) **'Hoe vaak krijgt u bezoek of gaat u op bezoek burens, kennissen of vrienden van een andere herkomstgroep?'*.

Respondenten worden geclassificeerd als sociaal geïsoleerd behalve als ze op minstens één van deze vragen aangeven dat deze interacties minstens een keer per maand plaatsvinden, of als ze op elke vraag aangeven dat deze interacties minder dan één keer per maand plaatsvinden. Verder worden ze als sociaal geïsoleerd geclassificeerd wanneer ze generiek aangeven geen vrienden te hebben. Deze methodiek stelt ons in staat nuances in sociale netwerken te identificeren en hun verbanden met diverse achtergrondkenmerken te analyseren. Door deze methodologie is het wel zo dat personen die nooit bij elkaar op bezoek gaan maar hun vrienden zien in bijvoorbeeld cafés of gemeenschapshuizen, beschouwd worden als sociaal geïsoleerd.

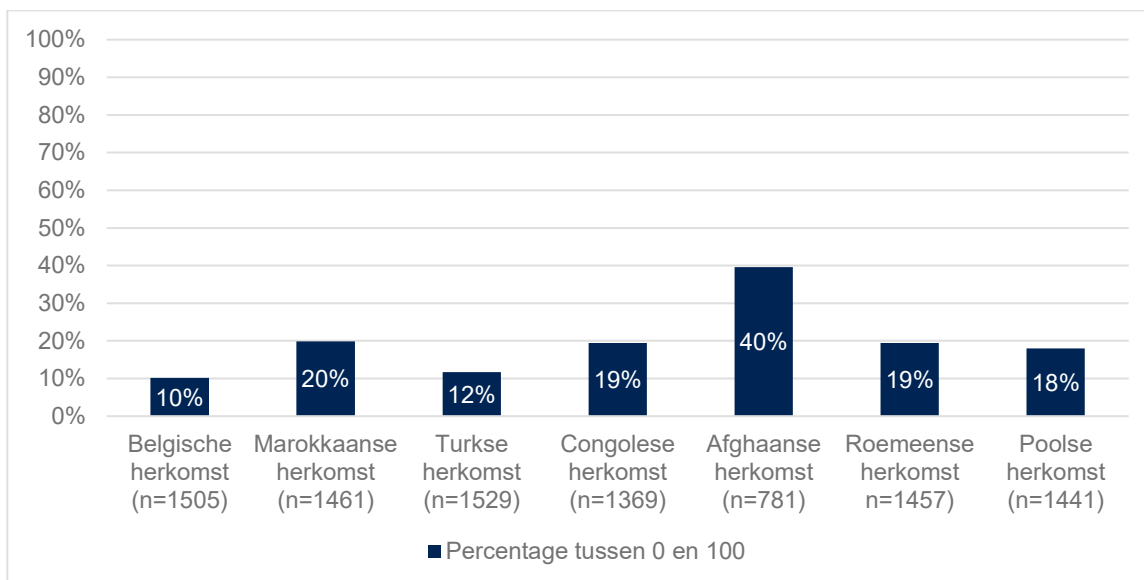
Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

We bekijken de resultaten van de logistische regressieanalyse waarbij het al dan niet sociaal geïsoleerd zijn als afhankelijke variabele is gebruikt en de herkomstgroep als onafhankelijke variabele. Er zijn zeven herkomstcategorieën onderzocht: Belgische, Marokkaanse, Turkse, Congolese, Afghaanse, Roemeense, en Poolse herkomst, waarbij 'Belgische herkomst' als de referentiecategorie fungeert.

Uit de analyse blijkt dat sociaal isolement bij mensen met Afghaanse herkomst vier keer zo hoog is (40%) als bij mensen met een Belgische herkomst (10%).

Ook bij personen van Marokkaanse (20%), Roemeense (19%), Congolese (19%) en Poolse (18%) herkomst ligt sociaal isolement hoger dan bij de Belgische herkomst, waarbij het verschil statistisch significant is. Voor de Turkse herkomst is er geen statistisch significant verschil met de Belgische herkomst.

In Dagevos et al. (2020) werd gesteld dat bij mensen van Turkse en Marokkaanse herkomst in Nederland ongeveer één op vijf weinig contact had met zowel personen uit de herkomstgroep als met personen zonder migratieachtergrond. Dit kon betekenen dat zij weinig sociaal contact in het algemeen hadden (en dus in sociaal isolement leven) maar kon ook betekenen dat zij vooral sociaal contact hebben met personen met een andere migratieachtergrond (dus niet de eigen en niet de Nederlandse herkomstgroep). Dit werd nogmaals bevestigd door De Boom et al (2023) waar aangetoond werd dat ongeveer een vijfde tot een kwart van de ondervraagde personen (waaronder Nederlanders van Turkse, Marokkaanse en Poolse herkomst) weinig contact had met zowel personen uit de herkomstgroep als personen zonder migratieachtergrond. Deze bevindingen zijn belangrijk voor zowel het begrijpen van de dynamiek binnen netwerken van verschillende herkomstgroepen als voor de bredere discussie over sociale cohesie in België.

Figuur 9: Percentage respondentent die in sociaal isolement leven voor de verschillende herkomstgroepen.

Vervolgens onderzoeken we of de verschillen tussen de herkomstgroepen blijven bestaan wanneer we rekening houden met andere achtergrondkenmerken bij de analyse van sociaal isolement.

De resultaten laten zien dat enkele verschillen nog steeds bestaan, zelfs na correctie voor andere factoren. Zo zien we dat in sociaal isolement leven significant vaker blijft voorkomen bij alle buitenlandse herkomstgroepen, maar dat dit effect nog hoger is voor de eerste **generatie** ten opzichte van de tweede generatie. Ook voor de Turkse herkomstgroep zien we nu significant meer mensen die sociaal geïsoleerd leven wanneer gecorrigeerd wordt voor andere achtergrondkenmerken. We herhalen dat sociaal isolement vooral gebaseerd is op geen bezoek krijgen thuis, niet zelf op bezoek gaan en/of geen vrienden hebben.

Opmerkelijk is dat sociaal isolement voor de tweede generatie lager is in vergelijking met de eerste generatie, en dat er voor de tweede generatie van Poolse herkomst geen significant verschil meer is ten opzichte van de Belgische herkomst.

Onder de andere achtergrondkenmerken zien we dat het behalen van een **opleiding** in het herkomstland of het niet afronden van een opleiding in verband staat met meer sociaal isolement dan wanneer de opleiding in België werd behaald.

Ook een hogere **leeftijd** is geassocieerd met meer sociaal isolement.

Daarentegen zien we bij het hebben van **diverse buurtcontacten**, het **rondkomen** met het **inkomen**, het meer **praktiserend gelovig** zijn en **langer in België wonen** het minder voorkomen van in sociaal isolement leven.

Niet alle onderzochte achtergrondkenmerken blijken echter invloedrijk. Zo tonen de verstedelijkingsgraad, het opleidingsniveau, de werksituatie en het al dan niet hebben van negatieve ervaringen geen significante relatie met sociaal isolement.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

Verder onderzoeken we de interactie-effecten tussen herkomstgroep en andere achtergrondkenmerken om te begrijpen hoe de associatie van deze kenmerken op sociaal isolement in België varieert tussen verschillende herkomstgroepen. Herinner dat sociaal isolement vooral gebaseerd is op geen bezoek krijgen thuis, niet op bezoek gaan en/of geen vrienden hebben. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Belgische herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Belgische herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op het sociaal isolement als bij de Belgische herkomstgroep.

De interactie-effecten tussen **verstedelijgingsgraad** en herkomstgroep toont voor de Belgische referentiegroep geen significant verschil in sociaal isolement tussen Brussel en Vlaanderen exclusief centrumsteden, terwijl dat personen van Afghaanse herkomst minder vaak in sociaal isolement leven wanneer wonend in Brussel. In Antwerpen en Gent zien we voor de Belgische herkomstgroep een significant lager aantal mensen in sociaal isolement dan in de regio Vlaanderen exclusief centrumsteden, dit is ook het geval voor personen van Poolse herkomst, hoewel minder sterk dan voor de Belgische referentiegroep. Voor personen van Marokkaanse, Turkse, Congolese en Roemeense herkomst daarentegen gaat het effect eerder in de andere richting ten opzichte van de referentiegroep en zij vertonen dus eerder meer sociaal isolement in Antwerpen en Gent ten opzichte van Vlaanderen exclusief centrumsteden.

Een sterke daling in sociaal isolement wordt waargenomen bij de Turkse, Congolese, Afghaanse, Roemeense en Poolse herkomst wanneer ze **diverse buurtcontacten** hebben, terwijl er bij de Belgische referentiegroep geen significant verschil te vinden is.

De Franse taalvaardigheid speelt ook een rol: bij de Belgische referentiegroep zien we dat een betere kennis van **Frans** samenhangt met meer sociaal isolement. Daarentegen, bij Marokkaanse, Turkse, Congolese, Roemeense en Poolse herkomstgroepen blijkt een betere kennis van het Frans een samenhang te hebben met het minder vaak voorkomen van sociaal isolement. Door andere onderzoekers in Nederland (De Boom et al, 2023, Dagevos et al, 2020) werd eerder ook al benadrukt dat een goede beheersing van een landstaal essentieel is voor sociale contacten en integratie binnen herkomstgroepen. Een gebrekkige taalbeheersing vormt een duidelijke barrière die de mogelijkheden voor interactie met de bredere samenleving beperkt en zo het risico op sociaal isolement kan vergroten.

Profielen

In volgend deel van de paper wordt via beslissingsbomen inzicht verworven in hoe verschillende kenmerken samenhangen met sociaal isolement. Uit deze analyses komen diverse profielen naar voren die laten zien welke groepen al dan niet sociaal geïsoleerd zijn.

Voor de *Belgische herkomstgroep* is het al dan niet behalen van een diploma de meest differentiërende factor, waarbij mensen die geen opleiding hebben behaald een hoger percentage aan sociaal isolement vertonen (20%) dan wanneer een opleiding in België is behaald (9%).

Voor personen van de *Marokkaanse herkomst* is het eerste splitsingscriterium ook het land waar het hoogste diploma is behaald, waarbij mensen die dit diploma in België hebben behaald een significant lager percentage (14%) sociaal isolement vertonen ten opzichte van zij die deze niet in België behaalden (25%)⁹. In deze laatste groep is de mate van praktiserend gelovig zijn een volgende bepalende factor waarbij meer praktiserend gelovig zijn gerelateerd is aan minder sociaal geïsoleerd zijn.

Bij mensen van *Turkse herkomst* is het al dan niet hebben van diverse buurtcontacten een belangrijk criterium. Personen zonder dergelijke contacten vertonen een hoger percentage aan sociaal isolement (18%) dan mensen met diverse buurtcontacten (8%). Het hoogste percentage vinden we terug bij personen zonder dergelijke contacten en die tot de eerste generatie behoren (22%).

Bij personen van *Congolese herkomst* vertonen mensen zonder diverse buurtcontacten ook een hoger percentage aan sociaal isolement (25%) dan degenen met diverse buurtcontacten (11%). Binnen deze laatste groep daalt het percentage sociaal isolement verder indien ze man zijn (8%). Het hoogste percentages aan mensen die sociaal geïsoleerd leven is te zien bij laaggeschoolde personen zonder diverse buurtcontacten, zonder opleiding of met een opleiding uit het herkomstland (40%).

Ook bij de *Afghaanse herkomstgroep* zien we een significant verschil in percentage sociaal isolement tussen personen zonder (48%) en met (26%) diverse buurtcontacten. Bij deze

⁹ Personen van Marokkaanse herkomst die hun opleiding in België hebben afgerond behoren overwegend tot de tweede generatie.

herkomstgroep valt verder op dat een verblijfsduur van minder dan 11 jaar in België in combinatie met geen diverse buurtcontacten bijdraagt aan het hoogste percentage aan sociaal isolement (54%).

Ook voor de *Roemeense herkomstgroep* en de *Poolse herkomstgroep* geldt dat diverse buurtcontacten een beschermende factor zijn tegen isolement. Bij de Roemeense herkomstgroep zien we 25% ten opzichte van 12% sociaal isolement zonder en met diverse buurtcontacten respectievelijk. Bij de Poolse herkomstgroep zien we ook 25% sociaal isolement indien ze geen diverse buurtcontacten hebben en 8% sociaal isolement indien ze wel diverse buurtcontacten hebben.

Deze bevindingen tonen dat vooral de diversiteit in buurtcontacten en het land van behaalde diploma belangrijke factoren zijn voor het al dan niet in sociaal isolement leven binnen verschillende herkomstgroepen.

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, de mate van sociaal isolement, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met sociaal isolement bij beide meetmomenten.

De tijdsvariabele zelf blijkt een significante invloed te hebben op leven in sociaal isolement, wat aantoont dat er een toename is in sociaal isolement tussen 2017 en 2022. Hoewel we in een eerder onderdeel van deze paper vaststelden dat de diverse buurtcontacten juist gestegen waren tussen 2017 en 2022, stellen we hier vast dat dit niet leidt tot meer bezoek ontvangen of op bezoek gaan. Mogelijk heeft de coronapandemie hier invloed gehad.

Opvallend is de significante interactie tussen de tijdsvariabele en de **generatie**. De mate van sociaal isolement bij mensen van de eerste generatie van Poolse en Roemeense herkomst is toegenomen tussen 2017 en 2022. Deze toename in sociaal isolement tussen 2017 en 2022 wordt ook gezien bij mensen van Congolese herkomst, zowel bij de eerste als tweede generatie.

Binnen verschillende **gezinssituaties** zijn ook variaties over de tijd zichtbaar. Zo is er een significante stijging in sociaal isolement van 2017 naar 2022 onder individuen die bij hun ouders wonen, die partners hebben maar geen kinderen, en bij een atypische gezinssituatie.

Daartegenover staat een daling in de frequentie van sociaal isolement van 2017 ten opzichte van 2022 bij mensen met een betere **kennis** van het **Nederlands**, bij mensen die kunnen **rondkomen** met hun **inkomen** en bij individuen die **praktiserend gelovig** zijn.

In **Appendix G. Sociaal isolement** kan een visuele weergave gevonden worden van de effecten van de achtergrondkenmerken op sociaal isolement. Effecten die hier nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken. Ook alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses zijn gekomen, samen met staafdiagrammen voor de verschillende profielen die het percentage weergeven aan mensen die in sociaal isolement leven, kan in deze appendix worden teruggevonden.

4.4.3 Divers bezoek

In deze sectie onderzoeken we de dynamiek van sociale cohesie in België, met een specifieke focus op de vraag welke bevolkingsgroepen divers bezoek thuis ontvangen of zelf op bezoek gaan bij mensen van diverse herkomst.

De afhankelijke variabele is afgeleid van drie kernvragen betreffende hoe vaak respondenten bezoek krijgen of op bezoek gaan bij burens, kennissen of vrienden van verschillende herkomstgroepen. Deze vragen zijn: (1) **Hoe vaak krijgt u bezoek of gaat u op bezoek bij burens, kennissen of vrienden van Belgische herkomst?**, (2) **Hoe vaak krijgt u bezoek of gaat u op bezoek bij burens, kennissen of vrienden van de eigen herkomst?** (Deze vraag werd niet gesteld aan mensen van Belgische herkomst aangezien deze identiek is aan de eerste vraag) en (3) **Hoe vaak*

krijgt u bezoek of gaat u op bezoek buren, kennissen of vrienden van een andere herkomstgroep?'.¹⁰

Deze variabele krijgt waarden van 0 of 1. Indien een respondent aangaf minstens één keer per maand bezoekers uit de eigen herkomstgroep –andere herkomst voor de Belgische herkomstgroep –en de Belgische herkomstgroep te ontvangen of zelf bij deze twee verschillende herkomstgroepen op bezoek te gaan, werd dit beschouwd als 'divers bezoek' en kreeg deze respondent waarde '1'. In alle andere gevallen werd dit beschouwd als "niet divers" en kreeg de respondent waarde '0'. Om in dit onderdeel niet telkens "het krijgen van divers bezoek of het op bezoek gaan bij diverse vrienden of kennissen" te moeten herhalen, spreken we kortweg over "divers bezoek" of "het krijgen van divers bezoek".

Het doel van deze sectie is om te begrijpen hoe achtergrondkenmerken zoals taalvaardigheden en tijdsgebonden factoren van invloed zijn op deze vorm van sociale interactie.

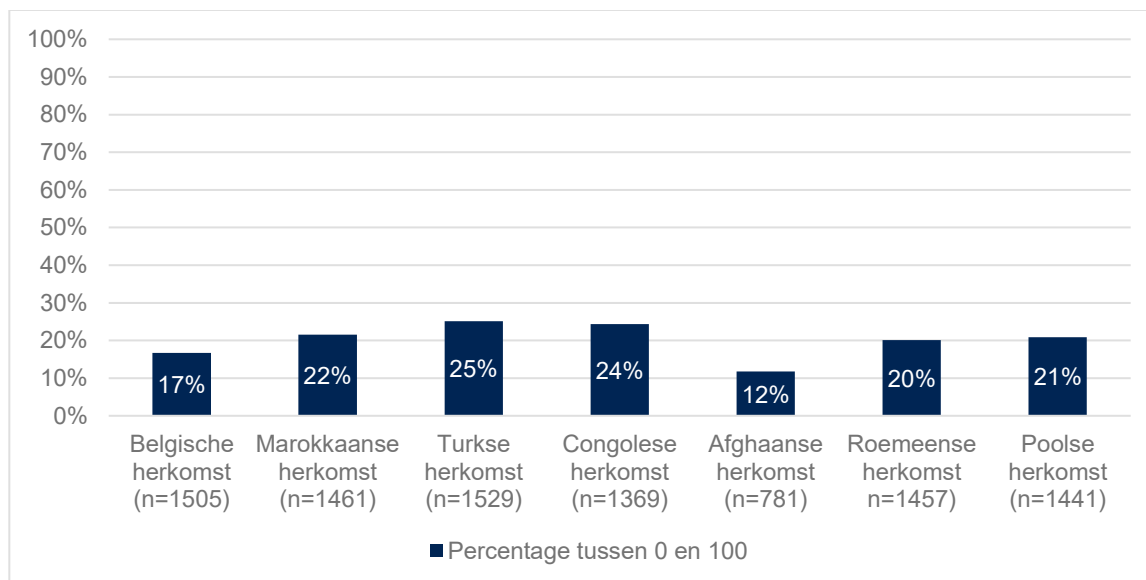
Omwille van de leesbaarheid verwijzen we in de volgende paragrafen naar "het krijgen van divers bezoek". Let wel, deze formulering omvat zowel het krijgen van bezoek als het brengen van een bezoek.

Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

In dit gedeelte van de paper richten we ons op de resultaten van een logistische regressieanalyse die het krijgen van divers bezoek onderzoekt, waarbij de variabele herkomstgroep als onafhankelijke variabele wordt gebruikt. De analyse heeft tot doel inzicht te krijgen in welke herkomstgroepen vaker of minder vaak divers bezoek krijgen of op divers bezoek gaan in vergelijking met de Belgische herkomst, die als referentiecategorie fungeert.

Personen van Turkse (25%), Congolese (24%), Marokkaanse (22%), Poolse (21%) en Roemeense (20%) herkomst krijgen vaker divers bezoek dan de Belgische herkomstgroep (17%). Van Boom et al (2023) toonde ook al aan dat voor de Turkse, Marokkaanse en Poolse herkomstgroepen in Nederland gold dat een groot deel minstens elke week contact had met vrienden/kennissen uit hun herkomstgroep en met vrienden/kennissen zonder migratieachtergrond. Dit suggereert dat er wel degelijk sprake is van regelmatig divers contact, wat impliceert dat mensen elkaar ook bezoeken.

De Afghaanse herkomstgroep in ons onderzoek vertoont daarentegen minder vaak divers bezoek (12%), significant lager in vergelijking met de Belgische referentiegroep.

Figuur 10: Percentage respondenten die divers bezoek ontvangen of op divers bezoek gaan voor de verschillende herkomstgroepen.

¹⁰ In deze sectie nemen we de vraag "Hoe vaak krijgt u bezoek of gaat u op bezoek bij familie die niet bij u inwoont?" niet mee, wat wel het geval was bij de sectie over "Sociaal isolement".

In deze stap van ons onderzoek, waarbij we kijken naar divers bezoek, hebben we gekeken naar de herkomstgroepen, maar ook naar andere achtergrondkenmerken. Als we deze bredere context introduceren, zien we dat bij de controle voor generatie en andere achtergrondkenmerken divers bezoek significant hoger blijft voor bepaalde herkomstgroepen. Voor de Marokkaanse herkomstgroep, die in eerste instantie een hogere percentage van krijgen van divers bezoek leek te hebben, zien we nu geen statistisch significant effect meer.

Voor de Poolse, Roemeense en Congolese herkomstgroep van de eerste **generatie** zien we dat divers bezoek krijgen significant vaker voorkomt dan voor de Belgische referentiegroep, terwijl dit verschil niet significant is voor de tweede generatie van deze herkomstgroepen. Bij de Turkse herkomstgroep zien we significant vaker divers bezoek voor zowel de eerste als tweede generatie dan bij de Belgische herkomstgroep.

Verder is er ook een significant effect van **verstedelijingsgraad**. Daar zien we dat divers bezoek krijgen significant minder voorkomt in Antwerpen en Gent dan in Vlaanderen exclusief centrumsteden. Dit resultaat staat in contrast met de bevindingen in de sectie over diversiteit in buurtcontacten (**sectie 4.3.1**), waar blijkt dat bij wonen in stedelijke gebieden zoals Brussel, Antwerpen of Gent de aanwezigheid van diverse buurtcontacten aanzienlijk hoger is in vergelijking met Vlaanderen exclusief centrumsteden.

Verder merken we op dat mensen met **diverse buurtcontacten** ook vaker divers bezoek krijgen. Dezelfde trend merkten we op bij diversiteit in de vriendengroep (**sectie 4.4.1**). Kennis van talen, zoals **Nederlands** en **Frans**, hangt ook positief samen met het krijgen van divers bezoek.

Tenslotte laat de regressieanalyse zien dat een hogere **leeftijd** samenhangt met een daling in het krijgen van divers bezoek.

Deze bevindingen laten zien hoe een verscheidenheid aan factoren met elkaar in wisselwerking staat om sociale interacties binnen Belgische huishoudens te vormen.

Niet alle onderzochte achtergrondkenmerken blijken echter invloedrijk. Zo tonen het langdurig ziek zijn, eigenaarschap van een woning en de werksituatie geen significante relatie met het krijgen van divers bezoek.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

In deze fase van ons onderzoek hebben we interactie-termen tussen herkomstgroepen en andere achtergrondkenmerken toegevoegd aan onze logistische regressieanalyse om te begrijpen hoe deze kenmerken samenhangen met het krijgen van divers bezoek binnen verschillende herkomstgroepen. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Belgische herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Belgische herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op het divers bezoek als bij de Belgische herkomstgroep.

Er is een groot effect van **verstedelijingsgraad**. Voor de Belgische referentiegroep zien we significant vaker divers bezoek in Brussel ten opzichte van de regio Vlaanderen exclusief centrumsteden. Mensen van Marokkaanse, Turkse, Afghaanse en Poolse herkomst die in Brussel wonen krijgen eerder minder vaak divers bezoek in Brussel dan in Vlaanderen exclusief centrumsteden. Voor mensen van Congolese en Roemeense herkomst daarentegen is het positieve effect van wonen in Brussel minder sterk aanwezig dan bij de Belgische referentiegroep, maar zien we toch vaker divers bezoek in Brussel dan in Vlaanderen exclusief de centrumsteden.

Verder is er voor de Belgische referentiegroep geen significante relatie tussen het krijgen van divers bezoek en het wonen in Antwerpen/Gent of overige centrumsteden ten opzichte van Vlaanderen exclusief centrumsteden, terwijl bij personen van Marokkaanse herkomst die in Antwerpen of Gent wonen eerder minder vaak divers bezoek wordt waargenomen dan in Vlaanderen exclusief de centrumsteden. Voor mensen van Congolese en Roemeense herkomst daarentegen komt divers bezoek eerder vaker voor in de overige centrumsteden ten opzichte van in Vlaanderen exclusief de centrumsteden.

Daarnaast blijkt het lichamelijk **langdurig ziek** ten opzichte van niet ziek zijn het krijgen van divers bezoek significant te verlagen bij de Belgische referentiegroep. Ook bij de Marokkaanse en Poolse herkomstgroep is hetzelfde effect te zien, namelijk minder divers bezoek bij een langdurige ziekte, hoewel minder sterk dan bij de Belgische referentiegroep. Daarentegen zien we bij de mensen van Turkse, Congolese en Afghaanse herkomst net een tegenovergesteld effect, daar is er eerder vaker divers bezoek waar te nemen bij lichamelijk langdurig zieken.

Profielen

In dit deel van de studie onderzoeken we de resultaten van de beslissingsboom analyses die zijn uitgevoerd binnen verschillende herkomstgroepen, met als doel het identificeren van profielen die een hoger of lager percentage divers bezoek hebben.

Voor de *Belgische herkomst* is de meest differentiërende factor de diversiteit in buurtcontacten, waarbij mensen met diverse buurtcontacten een hoger percentage (31%) aan divers bezoek krijgen dan mensen zonder diverse buurtcontacten (9%). Het hoogste percentage divers bezoek (53%) zien we bij personen die diverse buurtcontacten hebben en in Brussel wonen. Daarentegen, bij personen zonder diverse buurtcontacten en ouder dan 34 jaar, is het percentage divers bezoek aanzienlijk lager (6%).

Ook bij de *Marokkaanse herkomstgroep* is de diversiteit in buurtcontacten de eerste splitsing (29% ten opzichte van 12% voor wel versus geen diverse buurtcontacten, respectievelijk). Bij diegene met diverse buurtcontacten zien we een verdere stijging indien ze tot de tweede generatie behoren.

Diversiteit in buurtcontacten speelt ook bij de mensen van *Turkse herkomst* een rol. Personen met diverse buurtcontacten en een betere kennis van het Nederlands krijgen vaker divers bezoek of gaan vaker op bezoek bij diverse mensen (42%). Dit benadrukt het belang van Nederlandse taalvaardigheid, zoals eerder gezien in de regressieanalyse. Voor degenen zonder diverse buurtcontacten is het percentage aanzienlijk lager (10%).

Ook bij de *Congolese herkomstgroep*, de *Afghaanse herkomstgroep*, de *Roemeense herkomstgroep* en de *Poolse herkomstgroep* is de diversiteit in buurtcontacten de belangrijkste factor. Voor de Afghaanse herkomstgroep is niet-actief zijn op de werkvloer gerelateerd aan een verdere daling in het percentage divers bezoek. Bij de Roemeense herkomstgroep is eigenaarschap woning de volgende bepalende factor, waarbij eigenaar zijn van een woning samenhangt met hogere percentages divers bezoek. Tot slot merken we voor de Poolse herkomstgroep op dat diegene die wonen in Vlaanderen exclusief de centrumsteden vaker divers bezoek krijgen.

Deze bevindingen tonen dat vooral de diversiteit in buurtcontacten een bepalende factor is voor het krijgen van divers bezoek.

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, diversiteit van het bezoek, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze diversiteit bij beide meetmomenten.

De tijdsvariabele hangt negatief samen met het krijgen van divers bezoek, wat betekent dat er een afname is in het krijgen van divers bezoek tussen 2017 en 2022.

Opvallend is de significante interactie tussen de tijdsvariabele en de **generatie**. Voor mensen van Turkse, Congolese en Roemeense herkomst van de eerste generatie en voor de Congolese herkomst van de tweede generatie is het krijgen van divers bezoek significant hoger in 2017 ten opzichte van de Belgische referentiegroep. In 2022 is dit effect kleiner, maar kunnen we nog altijd dezelfde conclusie nemen.

In **Appendix H: Divers bezoek** kan een visuele weergave gevonden worden van de effecten van de achtergrondkenmerken op het krijgen van divers bezoek. Effecten die hier nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken. Ook alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses zijn gekomen, samen met staafdiagrammen voor de verschillende profielen die het percentage weergeven aan mensen die divers bezoek hebben, kan in deze appendix worden teruggevonden.

4.5 Gewenste diversiteit van sociale contacten

Overkoepelende bevindingen:

Wens naar meer Belgische contacten:

- De Afghaanse herkomstgroep heeft veruit de grootste wens naar meer Belgische contacten.
- Personen die minder lang in België wonen, hebben een grotere wens naar meer Belgische contacten. Dit is ook zo bij jongere respondenten.
- Ook personen die moeite hebben om financieel rond te komen, hebben een grotere wens naar contacten met personen van Belgische herkomst.
- Personen die het inburgeringstraject hebben gevolgd, hebben een grotere wens naar contacten met personen van Belgische herkomst.
- Meer praktiserend gelovig zijn, staat in verband met een wens naar meer Belgische contacten.
- Er is in 2022 een kleinere wens naar meer Belgische contacten vergeleken met 2017.

Wens naar meer contacten binnen eigen herkomst en andere herkomst:

- De Afghaanse herkomstgroep toont hier de grootste wens naar meer contacten met personen van de eigen herkomstgroep en met personen van andere herkomstgroepen. De Poolse herkomstgroep geeft de laagste wens.
- Generatie speelt hier een belangrijke rol, waarbij de tweede generatie minder vaak de wens heeft naar meer contacten van eigen of andere herkomst dan de eerste generatie.
- Voor de twee onderzochte jaren 2017 en 2022 is er geen algemene verandering in de wens naar contacten binnen de eigen of uit een andere herkomstgroep.

4.5.1 Wens om meer contacten van Belgische herkomst te leren kennen

Deze sectie richt zich op het identificeren van de individuen die een wens uitdrukken aan meer Belgische contacten—een belangrijke indicator van sociale verbondenheid—en onderzoekt hoe deze wens samenhangt met achtergrondkenmerken en evolueert in de tijd.

De primaire onderzoeksvraag die deze analyse stuurt is: 'Wie heeft er een wens naar meer Belgische contacten?' Om dit onderzoek uit te voeren, wordt de afhankelijke variabele 'Wens naar meer Belgische contacten' gebruikt, met zijn binaire structuur waarbij 0 staat voor geen wens naar meer contacten en 1 voor wel een wens naar meer contacten. Deze binaire variabele is gebaseerd op de vraag: *"Ik zou meer personen van Belgische herkomst willen leren kennen"*. Deze binaire karakterisering maakt een duidelijke afbakening mogelijk. In deze sectie nemen we een extra achtergrondkenmerk mee in de analyse, namelijk een variabele die aangeeft hoeveel vrienden of kennissen van Belgische herkomst iemand heeft. Deze variabele heeft vier categorieën: (1) geen, (2) minder dan 5, (3) tussen de 5 en 10 en (4) meer dan 10.

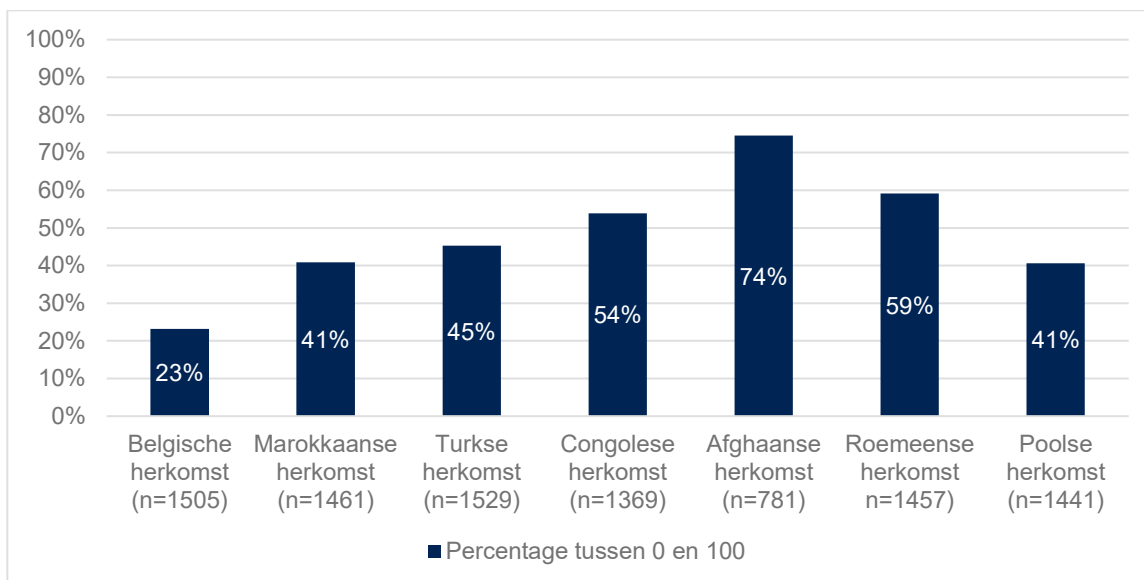
Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

In deze stap analyseren we de wens naar meer Belgische contacten op basis van de herkomstgroep. Hierbij is gemeten of individuen, afkomstig uit verschillende herkomstgroepen, een wens hebben om meer Belgische contacten. In deze analyse zijn alle herkomstgroepen meegenomen, dus ook de Belgische herkomstgroep. De resultaten van de logistische regressie geven boeiende inzichten.

De resultaten laten zien dat, vergeleken met individuen van Belgische herkomst, alle buitenlandse herkomstgroepen vaker een wens hebben om meer Belgische contacten.

Er is de grootste wens naar meer Belgische contacten bij de Afghaanse herkomstgroep (74% wenst meer Belgische contacten). Ook bij de Roemeense en Congolese herkomst is er een grotere wens naar Belgische contacten in vergelijking met de Belgische herkomstgroep, met respectievelijk percentages van 59% en 54%. Voor Turks, Marokkaans en Pools ligt het dicht bij elkaar met respectievelijk percentages van 45%, 41% en 41%.

In het kwalitatieve vervolgonderzoek op de SID survey geven mensen van Marokkaanse herkomst aan dat contact leggen met personen van Belgische herkomst niet evident is – vooral uit zelfbescherming door de Marokkaanse herkomstgroep. (Ipsos, 2025).

Figuur 11: Percentage respondentent dat meer Belgische contacten wenst voor de verschillende herkomstgroepen.

Nu richten we ons op de invloed van verschillende herkomstgroepen en andere achtergrondkenmerken op de wens naar meer Belgische contacten.

Wanneer we naar de herkomstgroepen kijken, valt op dat individuen van de eerste generatie van alle buitenlandse herkomstgroepen vaker aangeven dat ze meer Belgische contacten willen in vergelijking met mensen van Belgische herkomst. Het patroon verandert echter wanneer we naar de tweede generatie binnen deze groepen kijken, waar we opmerken dat deze verschillen verdwijnen. Zo geeft de tweede generatie niet significant vaker aan dat ze meer Belgische contacten wensen dan de Belgische herkomstgroep.

Een opvallende bevinding is dat het **geslacht** gecorreleerd is; vrouwen hebben over het algemeen iets minder de wens naar extra Belgische contacten in vergelijking met mannen. **Leeftijd** toont ook een effect: jongere mensen geven vaker aan dat ze extra Belgische contacten wensen.

Daarnaast zien we dat personen die een **inburgeringstraject gevolgd** hebben of die moeite hebben om **financieel rond te komen**, vaker een wens naar meer Belgische contacten melden.

De **duur van verblijf in België** maakt eveneens een verschil. Hoe langer iemand in België verblijft, hoe minder de wens naar extra Belgische contacten lijkt te zijn.

Een andere betekenisvolle variabele is de **negatieve ervaringen**. Personen die minstens één negatieve ervaring hebben gehad omwille van huidskleur/herkomst/geloof, geven vaker aan een wens te hebben naar meer Belgische contacten.

Eveneens zien we dat mensen met **diverse buurtcontacten** een hogere wens vertonen naar meer Belgische contacten. Herinner dat 'diverse buurtcontacten' voor de buitenlandse herkomstgroepen verwijst naar praten met contacten van zowel eigen als Belgische herkomst. Voor de Belgische herkomst verwijst het naar praten met contacten van Belgische herkomst en andere herkomst.

Tot slot is er de factor van mate van **praktiserend gelovig zijn**; personen die als praktiserend gelovig worden beschouwd, ervaren ook wat meer de wens naar extra Belgische contacten.

Een visuele weergave van de achtergrondkenmerken die geassocieerd zijn met behoefte hebben aan meer contacten van Belgische herkomst is beschikbaar in **Appendix I: Wens naar meer contacten van Belgische herkomst**. Achtergrondkenmerken die hierboven nog niet vermeld werden, zoals het extra achtergrondkenmerk omtrent het aantal vrienden van Belgische herkomst, worden daar verder besproken.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

In deze fase hebben we interactietermen toegevoegd aan de logistische regressie om te begrijpen hoe de associatie van achtergrondkenmerken verschilt tussen verschillende herkomstgroepen met betrekking tot de wens naar meer Belgische contacten. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Belgische herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Belgische herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de wens om meer contacten van Belgische herkomst te leren kennen als bij de Belgische herkomstgroep.

Bij de Belgische herkomstgroep zien we dat hoe **ouder** iemand is, hoe meer de wens naar meer Belgische contacten afneemt. Dit leeftijdseffect is echter veel zwakker aanwezig bij de buitenlandse herkomstgroepen. Bij de Belgische herkomstgroep zien we verder geen effect van **werkloos** zijn. Bij de Congolese, Afghaanse en Roemeense herkomstgroep zien we dat werklozen een grotere wens hebben naar meer Belgische contacten dan mensen met werk.

Daarnaast is er een trend te zien bij de Roemeense en Poolse herkomstgroepen, die niet te zien is bij de Marokkaanse herkomstgroep, waarin de wens naar meer Belgische contacten afneemt naarmate het **verblijf in België** langer wordt.

Een visuele weergave van de interactie-effecten die een associatie hebben met de wens naar meer contacten van Belgische herkomst is beschikbaar **Appendix I: Wens naar meer contacten van Belgische herkomst**. Effecten die hierboven nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken.

Profielen

De beslissingsboomanalyse biedt waardevolle inzichten in de sociale behoeften van verschillende herkomstgroepen met betrekking tot de wens naar meer Belgische contacten. Elke herkomstgroep toont unieke profielen die anders reageren op deze behoefte. In **Appendix I: Wens naar meer contacten van Belgische herkomst** hebben we een tabel toegevoegd per herkomstgroep met alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses komen, samen met staafdiagrammen die het percentage voor deze profielen weergeven dat meer contacten van Belgische herkomst wenst.

De meest onderscheidende factor voor de *Belgische herkomstgroep* is leeftijd, wat ook werd bevestigd door eerdere regressieresultaten. Jongeren onder de 28 jaar hebben vaker een wens om meer Belgische contacten (42%), terwijl dit percentage daalt tot 15% bij personen ouder dan 48 jaar. Opmerkelijk is dat binnen de leeftijdsgroep van 28 tot 48 jaar, vooral alleenstaanden of zij die bij hun ouders wonen, een grotere wens naar meer Belgische contacten hebben (54%).

De belangrijkste factor voor de *Marokkaanse herkomstgroep* is het aantal jaren in België. Personen die minder dan 14 jaar in België zijn, hebben een grotere wens naar meer Belgische contacten (64%), en dit percentage stijgt zelfs naar 85% als ze het moeilijk hebben om rond te komen en negatieve ervaringen hebben gehad omwille van huidskleur/geloof/herkomst. Daarentegen, degenen die langer dan 27 jaar in België zijn of hier geboren zijn, vertonen een lagere wens (32%).

Ook voor de *Turkse, Congolese, Roemeense en Poolse herkomstgroep* zien we dat het aantal jaren in België de meest bepalende factor is.

Voor de *Turkse herkomstgroep* zien we dat personen die 19 jaar of korter in België wonen een grotere wens vertonen aan meer Belgische contacten (69%) dan degenen die er langer dan 19 jaar verblijven (40%). Binnen deze laatste subgroep zien we dat meer praktiserend gelovig zijn in verband staat met een hogere wens naar meer Belgische contacten (46%).

Bij de *Congolese herkomstgroep* zien we een grotere wens naar meer Belgische contacten indien ze minder dan 10 jaar in België verblijven (78%). De wens hiernaar is veel lager indien ze meer dan 32 jaar in België wonen of geboren zijn in België en laag praktiserend gelovig zijn (20%).

Bij de *Afghaanse herkomstgroep* zien we dat het volgen van een inburgeringstraject correleert met een hogere wens naar meer Belgische contacten (83% versus 67% zonder inburgeringstraject gevolgd).

Bij de *Roemeense herkomst* vinden we de hoogste wens (77%) bij diegenen die drie jaar of minder in België verblijven en een inburgeringstraject gevolgd hebben. Bij de groep die tussen de 3 en 11 jaar in België verblijven zien we dat 60% aangeeft meer Belgische contacten te willen leren kennen, stijgend naar 66% indien ze reeds minstens 5 Belgische vrienden hebben. Het laagste percentage (37%) wordt waargenomen bij personen die langer dan 15 jaar in België zijn of er geboren zijn.

Tot slot zien we bij de *Poolse herkomstgroep* de hoogste wens naar meer Belgische contacten (65%) bij minder dan 7 jaar verblijf en met minstens één negatieve ervaring omwille van geloof/huidskleur/herkomst. Verder hangt het volgen van een inburgeringstraject samen met een hogere wens naar meer Belgische contacten

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, de wens om meer mensen van Belgische herkomst te leren kennen, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze wens bij beide meetmomenten.

Bij het bekijken van het effect van tijd op de achtergrondkenmerken zien we over het algemeen weinig verschillen in hoe deze kenmerken in de tijd veranderen. De tijdsvariabele zelf is echter wel significant, en geeft aan dat in 2022 de wens naar extra Belgische contacten minder is vergeleken met 2017.

In 2017 zien we dat de eerste generatie van de Poolse herkomstgroep een grotere wens had aan meer Belgische contacten dan de Belgische herkomstgroep, maar dit effect is in 2022 verzwakt.

Een vergelijkbare trend is waarneembaar voor de Roemeense en Congolese eerste generatie, waar een significante wens aan meer contacten in 2017 in 2022 verminderd lijkt te zijn. Opmerkelijk is ook het verschuivende effect binnen de Congolese tweede generatie. In 2017 was er geen significant verschil tussen deze groep en mensen van Belgische herkomst. In 2022 zien we echter een negatief effect, wat betekent dat de Congolese tweede generatie minder de wens heeft aan extra Belgische contacten dan de Belgische herkomstgroep.

4.5.2 Wens om meer contacten van eigen/andere herkomst te leren kennen

Vervolgens hebben we ook onderzocht wat invloed heeft op de wens naar meer contacten van eigen herkomst en andere herkomst. Hiervoor hebben we net zoals in **sectie 4.5.1** een binaire variabele aangemaakt waarbij 0 duidt op 'geen wens naar meer contacten' en 1 op 'wel de wens naar meer contacten'. De eerste binaire variabele is gebaseerd op de vraag: *'Ik zou meer personen van eigen herkomst willen leren kennen'. De tweede variabele is gebaseerd op de vraag: *'Ik zou meer personen van een andere herkomstgroep willen leren kennen'. Hierbij verwijst 'andere herkomst', voor de buitenlandse herkomstgroepen, naar alle andere herkomstgroepen behalve de eigen herkomstgroep en de Belgische herkomstgroep. Voor respondenten van Belgische herkomst betreft dit dus alle buitenlandse herkomstgroepen.

We vatten de belangrijkste resultaten uit deze analyses hieronder samen en uitgebreide resultaten zijn terug te vinden in **Appendix I: Wens naar meer contacten van Belgische herkomst** en **Appendix J: Wens naar meer contacten van eigen herkomst**.

Wens naar meer contact met de eigen herkomst

Uit de analyses blijkt dat 30% van de Poolse herkomstgroep de wens heeft naar meer contacten binnen de eigen groep, wat het laagste percentage is over de herkomstgroepen heen. De Afghaanse herkomstgroep heeft de hoogste wens (55%). Personen van de tweede **generatie, jongere** mensen met betere **Nederlandse taalvaardigheid**, en **gezinnen met een hogere werkintensiteit** hebben over het algemeen minder de wens naar meer contacten binnen de eigen herkomstgroep. Daarentegen vertonen mensen met **diverse buurtcontacten** en **praktiserende gelovigen** een

hogere wens. De analyses tonen ook specifieke verschillen tussen herkomstgroepen. Wanneer we naar **leeftijd** kijken, is er bij de Marokkaanse herkomstgroep geen effect, terwijl bij de Poolse en Roemeense herkomstgroepen opvalt dat oudere respondenten minder de wens hebben aan meer contacten binnen de eigen herkomstgroep. Daarnaast blijkt dat **praktiserend gelovig** zijn geen invloed heeft voor de Marokkaanse groep, terwijl dit bij de Turkse en Roemeense herkomstgroepen resulteert in een grotere wens naar meer contacten binnen de eigen herkomst. De beslissingsbomenanalyse onthult verdere nuances binnen de herkomstgroepen (**Appendix J: Wens naar meer contacten van eigen herkomst**). Tenslotte blijkt uit de analyse over de tijd heen dat er geen algemeen verschil is in de wens naar contacten van eigen herkomst wanneer we 2017 met 2022 vergelijken.

Wens naar meer contact met een andere herkomst

De Afghaanse herkomstgroep heeft met 61% de hoogste wens aan meer contacten uit een andere herkomstgroep dan de Belgische en de eigen herkomst. De Poolse en Belgische herkomstgroep geven beiden een lage wens aan van respectievelijk 27% en 28%. De eerste **generatie** van de meeste buitenlandse herkomstgroepen heeft vaker de wens naar meer contact met een andere herkomst dan de Belgische herkomstgroep, met uitzondering van de Poolse herkomstgroep. Verschillende achtergrondkenmerken spelen een rol: Er is een grotere wens naar meer contacten met een andere herkomst bij personen met een hoog **opleidingsniveau**, goede **kennis van het Engels**, **negatieve ervaringen** omwille van herkomst/huidskleur/geloof, **diverse buurtcontacten** en reeds **bestaande contacten met andere herkomstgroepen**. Respondenten met een goede **Nederlandse taalvaardigheid**, **inactieven** op de arbeidsmarkt, **eigenaars van een woning**, **ouderen**, **tweeverdieners** en respondenten die al langer in **België wonen** hebben een lagere wens. Ook hier tonen de interactie-analyses herkomstgroepsspecifieke effecten. Bij de Belgische herkomstgroep uiten jongeren vaker de wens om meer personen van een andere herkomst te leren kennen dan oudere personen. De kleinste wens is er bij de Belgische herkomstgroep vanaf de leeftijd van 48 jaar en ouder en dan vooral bij diegenen die geen of minder dan 5 vrienden van een andere herkomst hebben. De beslissingsbomenanalyse onthult verdere nuances binnen de herkomstgroepen (**Appendix K: Wens naar meer contacten van andere herkomst**). Voor de twee onderzochte jaren 2017 en 2022 is er geen algemene verandering in de wens aan contacten uit een andere herkomstgroep.

4.6 Het verenigingsleven

Overkoepelende bevindingen:

Deelname aan activiteiten van verenigingen:

- Personen van buitenlandse herkomst nemen minder vaak deel aan het verenigingsleven dan personen van Belgische herkomst. De Poolse herkomstgroep heeft de laagste participatiegraad.
- Vrouwen nemen minder vaak deel aan het verenigingsleven dan mannen.
- Jongere personen en hoger opgeleiden nemen vaker deel aan activiteiten van verenigingen dan ouderen en laagopgeleiden.
- Er is een verband tussen een betere Nederlandse taalvaardigheid en vaker deelnemen aan activiteiten van verenigingen.
- Er is eveneens een verband tussen het meemaken van negatieve ervaringen omwille van herkomst, huidskleur of geloof en het vaker deelnemen aan verenigingen.
- Ook het hebben van diverse buurtcontacten staat in verband met vaker deelnemen aan activiteiten van verenigingen.
- In 2022 wordt er minder vaak deelgenomen aan activiteiten van verenigingen in vergelijking met 2017.

Diversiteit binnen verenigingen:

- Personen van Congolese en Marokkaanse herkomst nemen vaker deel aan activiteiten van diverse verenigingen, de Belgische herkomstgroep het minst.
- Er is een verband tussen minder vaak deelnemen aan activiteiten van diverse verenigingen en het ervaren van negatieve situaties omwille van huidskleur/geloof/herkomst.
- In 2022 is er een toename van deelname aan activiteiten van diverse verenigingen in vergelijking met 2017.

4.6.1 Deelname aan het verenigingsleven

Het doel van de volgende onderzoeksvraag is het onderzoeken van deelname aan het verenigingsleven in België, en hoe dit samenhangt met verschillende achtergrondkenmerken.

De focus van dit onderzoek is de afhankelijke variabele 'deelname aan het verenigingsleven'. Deze wordt gemeten als een binaire variabele, waarbij een waarde van 1 wijst op deelname aan activiteiten binnen een vereniging, en een waarde van 0 op geen deelname. Deelname wordt gedefinieerd als actieve deelname aan minstens één activiteit binnen de volgende soorten verenigingen: sport- of supportersverenigingen, hobby- of muziekverenigingen, kunst- of sociale verenigingen, zelforganisaties, politieke, jeugd- of seniorenverenigingen, ouderraad of schoolcomités, natuurverenigingen of andere verenigingen.

De opzet van deze variabele biedt de mogelijkheid om gedetailleerde analyses uit te voeren, waarbij de samenhang tussen deelname en tal van achtergrondkenmerken kan worden bestudeerd.

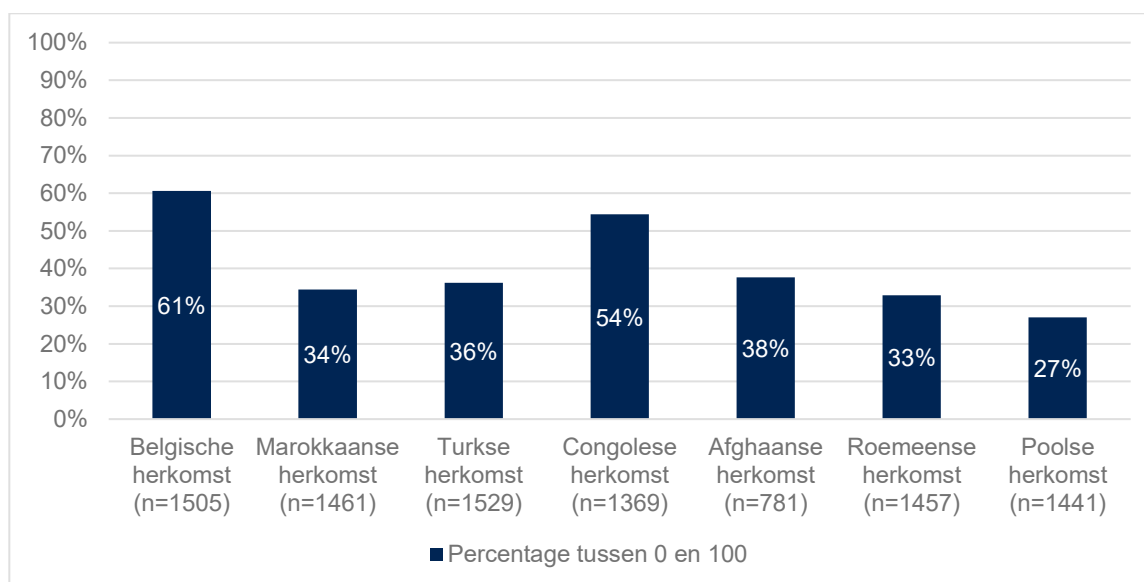
Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

We richten ons eerst op de resultaten van de logistische regressie, waarbij de deelname aan activiteiten van verenigingen wordt onderzocht aan de hand van verschillende herkomstgroepen. Het doel van deze analyse is om te begrijpen hoe de herkomst samenhangt met de actieve deelname aan het verenigingsleven in België. De logistische regressie is uitgevoerd met de deelname aan activiteiten van verenigingen als afhankelijke variabele. De herkomstgroep is de onafhankelijke variabele, die bestaat uit zeven categorieën. Hier is 'Belgische herkomst' de referentiecategorie, wat betekent dat de resultaten van andere herkomstgroepen worden vergeleken met deze referentiegroep.

De resultaten laten een statistisch significant verschil zien in de deelname aan verenigingen op basis van elke herkomstgroep. Personen van Belgische herkomst nemen het vaakst deel aan activiteiten van verenigingen, terwijl andere groepen lagere deelname percentages laten zien.

De Poolse herkomstgroep neemt het minst vaak deel aan activiteiten van verenigingen, met een percentage van slechts 27% dat participeert. De Congolese herkomstgroep vertoont een hogere participatie dan andere herkomstgroepen, maar nog steeds lager dan de Belgische herkomstgroep.

Uit het kwalitatieve vervolgonderzoek op de SID-survey blijkt dat deelnemen aan verenigingen en sporten niet echt “in de Roemeense cultuur” zit, en dat men er te weinig tijd voor heeft of maakt. En verder staat vrije tijd bij personen met Marokkaanse herkomst vooral gelijk aan familietijd – ze hechten veel belang aan hechte familiale banden. Hierdoor is er nog weinig ruimte (maar ook weinig motivatie) om deel uit te maken van formeel georganiseerde verenigingen (Ipsos, 2025).

Figuur 12: Percentage respondenten dat deelneemt aan (activiteiten van) een vereniging.

We bekijken de resultaten van de uitgebreide logistische regressieanalyse waarbij herkomstgroep, generatie en verschillende achtergrondkenmerken worden meegenomen om te bepalen welke factoren samenhangen met deelname aan activiteiten van verenigingen in België. Bij de controle voor generatie en andere achtergrondkenmerken valt op dat de deelname aan activiteiten van verenigingen significant lager blijft voor bepaalde herkomstgroepen, zelfs na de controle voor aanvullende kenmerken.

Personen met een Marokkaanse of Turkse herkomst, vooral van de eerste **generatie**, nemen minder vaak deel aan een verenigingsactiviteit, in vergelijking met de Belgische referentiegroep. De tweede generatie binnen deze groepen toont iets hogere deelname, maar blijft nog steeds lager dan de Belgische herkomstgroep. Generatieverschillen spelen een rol, maar de herkomstgroep blijft nog steeds een belangrijke factor. Hoewel in onze studie niet specifiek naar vrijwilligerswerk werd gepolst, werd in Nederland bij personen van de Turkse en Marokkaanse herkomst ook gezien dat de tweede generatie vaker vrijwilligerswerk doet dan de eerste (De Boom et al. 2023).

Bij de Poolse herkomstgroep zien we dat de tweede generatie niet significant verschilt van de Belgische herkomstgroep.

Op basis van de achtergrondkenmerken blijkt dat **vrouwen** significant minder deelnemen aan verenigingsactiviteiten dan mannen.

Hogere **opleidingsniveaus** zijn positief gerelateerd aan deelname, waarbij hoogopgeleide individuen aanzienlijk vaker participatie tonen in vergelijking met laagopgeleiden. Woittiez et al (2024) toonde ook aan dat er grote verschillen bestaan in sociale participatie naar opleidingsachtergrond in Nederland. Mensen met een hbo (hoger beroepsonderwijs)- of wo (wetenschappelijk onderwijs)-opleiding waren vaker lid van een vereniging dan mensen met basis- of vmbo (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs)-opleiding. De verschillen in lidmaatschap van verenigingen konden volgens hen te maken hebben met onvoldoende financiële middelen, gebrek aan sociaal kapitaal of andere gewoonten. Ook bij personen met Afrikaanse roots

(waaronder personen van Congolese herkomst) werd eerder aangetoond dat hoger opgeleiden vaker lid zijn van verenigingen (Koning Boudewijnstichting 2017).

Anderzijds zien we dat **leeftijd** geassocieerd is met participatie aan het verenigingsleven, waarbij oudere leeftijdscategorieën minder participeren. Ook de **leeftijd van het jongste kind** is gecorreleerd met participeren waarbij de deelname hoger is wanneer het jongste kind ouder is.

De **taalvaardigheid**, zoals de kennis van het Nederlands, Frans, en Engels, is positief geassocieerd met deelname, hoewel deze associatie bij het Frans en Engels zwakker is dan bij het Nederlands. Woittiez et al. (2024) suggereert ook dat taalbarrières de deelname aan verenigingen kunnen belemmeren, met name voor mensen die de Nederlandse taal minder goed beheersen.

Verder draagt het hebben van **diverse buurtcontacten** bij aan een hogere deelname. Herinner dat 'diverse buurtcontacten' voor de buitenlandse herkomstgroepen verwijst naar praten met contacten van zowel eigen als Belgische herkomst. Voor de Belgische herkomst verwijst het naar praten met contacten van Belgische herkomst en andere herkomst.

Personen die een **inburgeringstraject** hebben gevolgd in Vlaanderen of Brussel, evenals **woningeigenaars**, nemen ook vaker deel aan activiteiten van verenigingen.

Opvallend is dat er een samenhang is tussen personen die **negatieve ervaringen** hebben en vaker deelnemen aan activiteiten van verenigingen. Het is echter belangrijk op te merken dat de richting van het verband onduidelijk blijft; het kan evenzeer zijn dat mensen door hun deelname aan activiteiten meer kans hebben op negatieve ervaringen.

Tot slot zien we dat meer **praktiserend gelovig** zijn gerelateerd is aan vaker deelnemen aan activiteiten van verenigingen.

Niet alle achtergrondkenmerken hebben echter een significante associatie. Bijvoorbeeld, de financiële situatie, de werksituatie en het aantal jaren in België geeft geen significante verandering in het wel of niet deelnemen aan verenigingen.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

In de logistische regressieanalyse waarin interacties tussen herkomstgroep en achtergrondkenmerken zijn opgenomen, worden een aantal interessante patronen zichtbaar. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Belgische herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Belgische herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de deelname aan het verenigingsleven als bij de Belgische herkomstgroep.

Een hogere **taalvaardigheid in het Nederlands en Frans** heeft een betekenisvolle positieve associatie met deelname voor personen van Poolse en Roemeense herkomst, terwijl deze factoren voor de Belgische herkomstgroep geen significante associatie blijken te hebben.

Daarnaast heeft de **werkintensiteit binnen het gezin** geen algemeen effect op deelname aan verenigingen behalve binnen herkomstspecifieke contexten. Bij de Belgische herkomstgroep correleert een graduele toename van 0 naar 2 van het aantal verdieners in het gezin met minder vaak een deelname, terwijl voor Marokkaanse, Turkse, Congolese en Roemeense herkomstgroepen dit effect genuanceerd of zelfs omgekeerd is.

Profielen

Het volgende deel biedt inzichten in de resultaten van de beslissingsboomanalyse, die ons helpt te begrijpen welke profielen binnen de verschillende herkomstgroepen vaker deelnemen aan het verenigingsleven in België.

Bij de *Belgische herkomstgroep* blijkt opleidingsniveau een belangrijke rol te spelen. Dit volgde ook uit de regressieresultaten. Hoogopgeleiden nemen het vaakst deel aan verenigingen (71%), zeker bij mannen (74%). Aan de andere kant zien we bij laagopgeleiden een lagere deelname (44%), zeker bij mensen zonder diversiteit in buurtcontacten (37%).

Voor de *Marokkaanse herkomstgroep* blijkt opleidingsniveau ook essentieel, met hoogopgeleiden die opnieuw vaker deelnemen dan laagopgeleiden. De deelname ligt nog lager bij laagopgeleiden indien ze jonger dan 45 jaar zijn.

In de *Turkse herkomstgroep* wordt in eerste instantie gesplitst op negatieve ervaringen; minstens één negatieve ervaring hebben gehad hangt samen met vaker deelnemen aan activiteiten van verenigingen (50%). Personen zonder negatieve ervaringen, maar laagopgeleid nemen nog minder vaak deel aan activiteiten van verenigingen.

Bij de *Congolese herkomstgroep* is er een duidelijke splitsing op basis van geslacht, waar mannen vaker deelnemen dan vrouwen (63% versus 47%), maar bij vrouwen met hogere opleidingen zien we hogere deelnamepercentages dan bij vrouwen die laagopgeleid zijn.

Voor de *Afghaanse herkomstgroep* is het hebben van diversiteit in de buurtcontacten de eerste splitsingsfactor, waar het hebben van diverse buurtcontacten samen gaat met in een hoger deelnamepercentage aan verenigingen (namelijk 48% tegenover 32%). Mensen zonder deze diversiteit in buurtcontacten hebben veel lagere participatiepercentages, vooral als ze ook niet zijn opgeleid in België.

De *Roemeense herkomstgroep* toont dat taalvaardigheid in het Nederlands de belangrijkste voorspellende factor is, waarbij een hogere kennis in verband staat tot een groter aantal individuen dat deelneemt. Mensen die korter dan een jaar in België zijn en weinig kennis van het Nederlands hebben, nemen veel minder vaak deel aan activiteiten van verenigingen (12%).

In de *Poolse herkomstgroep* wordt de eerste splitsing gemaakt op basis van het land van het hoogste behaalde diploma. Een hogere deelnamepercentage wordt gezien bij mensen die hun opleiding in België of een ander land dan het herkomstland hebben genoten, zeker bij de tweede generatie (62%), met significant lagere deelnamepercentages voor mensen met een diploma uit het herkomstland (of geen opleiding)¹¹.

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, deelname aan activiteiten van verenigingen, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze deelname bij beide meetmomenten.

De analyse toonde aan dat tijd zelf een significante associatie heeft, waarbij er in 2022 minder deelname was aan activiteiten van verenigingen dan in 2017. Hoewel de tijd een fundamentele rol speelde, vonden we weinig achtergrondkenmerken die in de loop der tijd significant anders waren geworden. Echter, er waren enkele opmerkelijke trends.

In 2017 namen hoogopgeleiden meer deel aan het verenigingsleven dan laagopgeleiden. Deze trend werd in 2022 versterkt, wat aanduidt dat de kloof tussen hoger en lager opgeleiden in termen van participatie verder is toegenomen. Daarnaast zien we in 2022 ook dat middenopgeleiden een positieve associatie hebben met deelname, wat een nieuwe trend aangeeft.

Een ander verschil tussen 2017 en 2022 was de invloed van de vaardigheid in de Franse taal. In 2017 correleerde een betere beheersing van het Frans sterk met een hogere deelname aan verenigingen. Echter, dit effect was in 2022 minder uitgesproken, wat aangeeft dat de invloed van taalvaardigheid in het Frans is verzwakt.

In **Appendix L: Deelname aan het verenigingsleven** kan een visuele weergave gevonden worden van de effecten van de achtergrondkenmerken op wel of niet deelnemen aan het verenigingsleven. Effecten die hier nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken. Ook alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses zijn gekomen, samen met staafdiagrammen voor de

¹¹ Personen van Poolse herkomst die hun opleiding in België hebben afgerond behoren zowel tot de eerste als tweede generatie. Personen van Poolse herkomst die hun opleiding in Polen hebben afgerond behoren allemaal tot de eerste generatie.

verschillende profielen die het percentage weergeven aan mensen deelnemen aan het verenigingsleven, kan in deze appendix worden teruggevonden.

4.6.2 Diversiteit van het verenigingsleven

In deze sectie onderzoeken we de deelname aan activiteiten van homogene versus diverse verenigingen in België. Onze focus ligt op het begrijpen van de verschillende factoren die bijdragen aan de deelname aan activiteiten van diverse verenigingen, met speciale aandacht voor de impact van herkomstgroepen en andere achtergrondkenmerken.

De centrale onderzoeksvraag hier, luidt: 'Wie neemt deel aan activiteiten van homogene of diverse verenigingen, en hoe hangen deze keuzes samen met achtergrondkenmerken?' De afhankelijke variabele in onze analyses is de 'Deelname aan activiteiten van diverse verenigingen', die een binaire uitkomst heeft: deelname (1) of geen deelname (0) aan activiteiten van diverse verenigingen. Dit betekent dat een persoon wordt geclassificeerd als deelnemend aan een activiteit van een diverse vereniging als hij/zij aangeeft dat ten minste één van de verenigingen waaraan hij/zij deelneemt, gemengd is qua herkomst van haar leden.

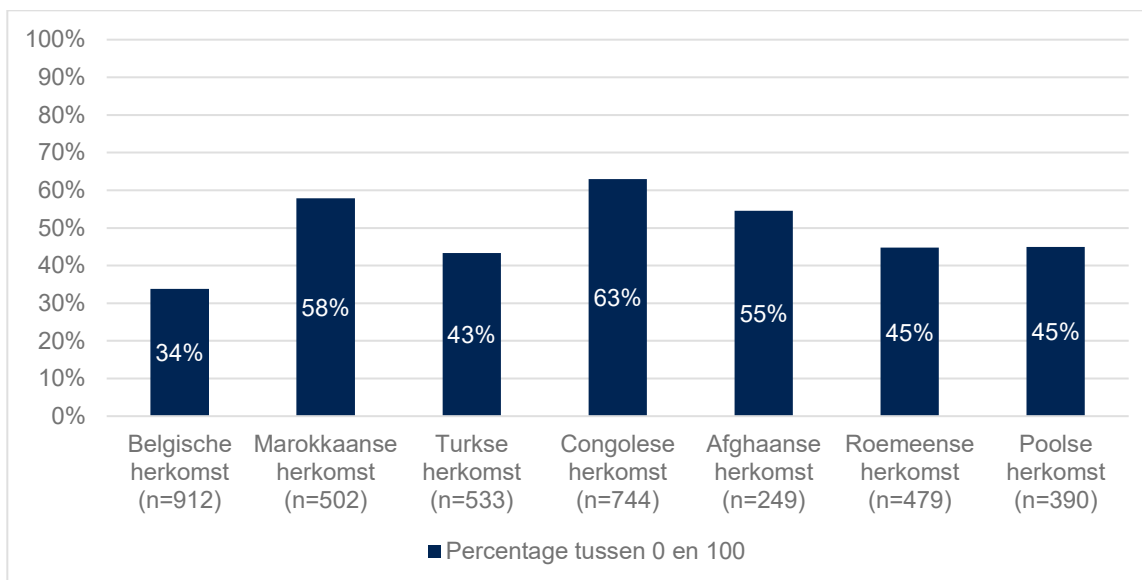
Door dit uitgangspunt kunnen we een grondige analyse maken van de achtergrondkenmerken die samenhangen met deelname aan activiteiten van diverse verenigingen en we analyseren hoe deze patronen zich in de loop der tijd ontwikkelen. We willen er wel op wijzen dat de steekproeven voor de herkomstgroepen kleiner zijn dan in voorgaande analyses, omdat enkel diegene die aan minstens één activiteit van een vereniging deelnemen hier zijn inbegrepen.

Invloed van herkomstgroep en achtergrondkenmerken

We richten ons eerst op de uitkomsten van een logistische regressieanalyse waarin we gekeken hebben naar de invloed van herkomstgroepen op deelname aan activiteiten van verenigingen met diversiteit in België. We beginnen met het vaststellen van de 'Belgische herkomst' als referentiegroep.

Alle onderzochte herkomstgroepen nemen aanzienlijk vaker deel aan activiteiten van diverse verenigingen dan de Belgische herkomst. Personen van Congolese herkomst nemen het vaakst deel aan activiteiten van diverse verenigingen met 63% dat deelneemt. De resultaten tonen aan dat mensen met een niet-Belgische herkomst, vooral degenen van Congolese, Marokkaanse en Afghaanse herkomst, meer betrokken zijn bij diverse verenigingen.

De studie van de Koning Boudewijnstichting (2015) meldt dat ongeveer 25% van de personen van Turkse en Marokkaanse herkomst een lidmaatschap hebben van een "algemene" Belgische vereniging (een vereniging waarbij het merendeel van bestuursleden van Belgische herkomst is) terwijl respectievelijk 30% en 8% een lidmaatschap hebben van een "etnische" vereniging (waarin de meerderheid van de bestuursleden van respectievelijk Marokkaanse of Turkse herkomst is). In de studie van de Koning Boudewijnstichting (2017) verklaart 1 op 5 van de personen met Afrikaanse roots (waaronder die met Congolese herkomst) lid te zijn van een "etnische" vereniging (een vereniging die gelinkt is aan Afrika) en 1 op 3 van een "algemene" vereniging. Dit wijst erop dat leden van deze groepen actief zijn in verschillende soorten verenigingen, wat een vorm van diversiteit in hun verenigingsleven impliceert.

Figuur 13: Percentage respondentent dat deelneemt aan een diverse vereniging.

In dit gedeelte van de paper bespreken we de resultaten van onze uitgebreide logistische regressie, waarin we niet alleen naar herkomstgroepen kijken, maar ook naar generaties en andere achtergrondkenmerken. Dit geeft ons een vollediger beeld van wie er deelneemt aan activiteiten van diverse verenigingen en welke factoren hierbij een rol spelen.

We zien dat de verschillen tussen de meeste herkomstgroepen blijven bestaan, zelfs wanneer rekening wordt gehouden met generatie en andere kenmerken. Personen met een Congolese/Marokkaanse/Poolse herkomst, zowel de eerste als de tweede generatie, nemen significant vaker deel aan een diverse vereniging dan de Belgische herkomstgroep. Voor de Afghaanse herkomstgroep lijkt ook de eerste generatie significant verschillend vaker deel te nemen aan een diverse verenigingsactiviteit dan de Belgische herkomstgroep. Voor de Turkse herkomst is vooral de tweede generatie opvallend; zij zijn meer betrokken bij diverse verenigingen dan de eerste generatie. Na controleren voor de achtergrondkenmerken blijkt de Roemeense herkomstgroep niet meer significant verschillend van de Belgische herkomstgroep.

Daarnaast zijn er andere belangrijke significante karakteristieken.

Het hebben van **diversiteit in de buurtcontacten** hangt samen met vaker deelnemen aan activiteiten van een diverse vereniging. Personen met diverse buurtcontacten hadden ook een meer diverse vriendengroep en meer divers bezoek (zie sectie 4.4.1 en 4.4.3). Daarentegen zien we een negatieve associatie bij **eigenaarschap van een woning** en deelname, dus het hebben van een woning hangt samen met minder vaak deelname aan een activiteit van een vereniging met een diverse samenstelling. Beter kunnen **rondkomen met het inkomen** correleert ook met een lagere participatie aan activiteiten van een diverse vereniging.

Opmerkelijk is het negatieve verband tussen **kennis van het Nederlands** en deelname, waar mensen minder geneigd zijn deel te nemen aan activiteiten van diverse verenigingen als ze een betere kennis van het Nederlands hebben¹². Deze bevinding is anders dan de bevinding in de sectie over diversiteit in vriendengroepen (**sectie 4.4.1**), waarin wordt opgemerkt dat een betere beheersing van de Nederlandse taal samenhangt met vaker diversiteit in de vriendengroep. Aan de andere kant van taalvaardigheid blijkt er een positief verband tussen een betere kennis van **Engels** en diversiteit in de vereniging.

Tot slot zien we een verband tussen **negatieve ervaringen** en diversiteit van het verenigingsleven, waarbij we een samenhang zien tussen het vaker negatieve situaties ervaren hebben en het minder

¹² Merk op dat het zou kunnen dat er vooral deelgenomen wordt aan verenigingen die bestaan uit mensen met Belgische herkomst die dus niet divers zijn samengesteld.

vaak deel nemen aan activiteiten van diverse verenigingen. Personen die negatieve ervaringen hebben nemen wel vaker deel aan activiteiten van verenigingen in het algemeen (zie sectie 4.6.1).

Hoewel er minder achtergrondkenmerken een significante associatie hebben in vergelijking met voorgaande analyses, illustreren deze bevindingen de complexiteit van sociale participatie in diverse verenigingen.

Bevindingen binnen de verschillende herkomstgroepen

In deze sectie richten we ons op de interactie-effecten tussen herkomstgroepen en verschillende achtergrondkenmerken binnen de context van deelneming aan activiteiten van diverse verenigingen. Deze interacties helpen ons te begrijpen hoe de specifieke invloed van achtergrondkenmerken varieert tussen de verschillende herkomstgroepen. De resultaten belichten de herkomstgroepen waar de effecten van de achtergrondkenmerken significant verschillen van de Belgische herkomstgroep (de referentiegroep). Voor de overige herkomstgroepen, die niet specifiek worden genoemd, geldt dat de effecten van de achtergrondkenmerken niet significant verschillen van de Belgische herkomstgroep, wat impliceert dat deze kenmerken een vergelijkbare invloed hebben op de diversiteit van het verenigingsleven als bij de Belgische herkomstgroep.

Een opvallende bevinding is de invloed van **diverse buurtcontacten**. Bij de Belgische herkomstgroep zien we dat mensen die diverse buurtcontacten hebben, ook vaker deelnemen aan diverse verenigingen. Voor Marokkaanse, Turkse en Poolse herkomstgroepen is dit effect niet langer zichtbaar.

Taalvaardigheid, specifiek in het **Engels**, toont aan dat voor de Belgische herkomstgroep betere vaardigheden in verband staat met vaker deelnemen aan activiteiten van diverse verenigingen. Dit verband wordt echter veel minder waargenomen bij andere herkomstgroepen zoals de Marokkaanse, Congolese, Afghaanse, Roemeense en Poolse.

De **financiële situatie** blijkt ook geassocieerd te zijn: bij de Belgische herkomstgroep zien we dat beter rondkomen gepaard gaat met minder vaak diversiteit in de vereniging. Dit effect ontbreekt bij de Turkse, Congolese, Afghaanse en Roemeense herkomstgroepen, wat betekent dat voor deze groepen economische factoren minder geassocieerd zijn met deelname aan diverse verenigingen.

Deze interacties bevestigen dat een enkele benadering voor alle herkomstgroepen niet volstaat om deelname aan diverse verenigingen te begrijpen.

Profielen

In deze sectie presenteren we de bevindingen van de beslissingsboomanalyses voor elke herkomstgroep. Deze analyses stellen ons in staat om specifieke profielen van deelname en niet-deelname aan diverse verenigingen te identificeren, en benadrukken welke achtergrondkenmerken doorslaggevend zijn in deze besluitvorming.

Voor de *Belgische herkomstgroep* vindt de eerste splitsing in de beslissingsboom plaats op basis van verstedelijkingsgraad, waarbij een aanzienlijk hoger percentage diversiteit wordt gezien bij mensen die in Brussel wonen (65%) in vergelijking met Vlaanderen exclusief centrumsteden (30%). Dit sluit aan bij onze regressieresultaten. De laagste diversiteit (21%) zien we bij mensen die niet in Brussel wonen, geen diverse buurtcontacten hebben en eigenaar zijn van een woning.

Bij de *Marokkaanse herkomstgroep* heeft de beslissingsboom meer moeite met het voorspellen van deelname aan activiteiten van diverse verenigingen. De eerste splitsing is gebaseerd op leeftijd: individuen tussen 18 en 25 jaar vertonen het hoogste percentage met diverse verenigingen (72%), terwijl leden jonger dan 18 jaar het minst deelnemen aan diverse verenigingen (50%).

De belangrijkste differentiërende variabele voor de *Turkse herkomstgroep* is generatie. De tweede generatie toont bij 53% een diversiteit van verenigingen tegenover de eerste generatie met 32%. Dit generatiedifferentieel kwam ook in de regressie naar voren.

Voor de *Congolese herkomstgroep* blijven de diversiteitpercentages in de subgroepen relatief hoog. Personen die geen negatieve ervaring hebben gehad omwille van huidskleur/geloof/herkomst nemen vaker deel aan activiteiten van diverse verenigingen dan personen die minstens 1 negatieve ervaring hebben gehad.

De eerste differentiatie bij de *Afghaanse herkomstgroep* wordt bepaald door gezondheidsproblemen. Het hoogste percentage (66%) wordt waargenomen bij leden die hoog- of laagopgeleid zijn zonder langdurige gezondheidsproblemen. Mensen met een langdurige lichamelijke en/of psychische aandoening nemen het minst deel aan diverse verenigingen (37%).

De *Roemeense herkomstgroep* differentieert eerst op verstedelijingsgraad, met Brussel als plaats die beduidend hoger percentage deelnemen aan activiteiten van diverse verenigingen vertoont (73% tegenover 40% elders).

Voor de *Poolse herkomstgroep* wordt de eerste splitsing gemaakt op basis van de leeftijd van het jongste kind. Diversiteit van het verenigingsleven wordt vaker waargenomen wanneer het kind ouder dan 3 jaar is of bij afwezigheid van kinderen (51%).

Invloed van de tijd

In onze analyse hebben we twee meetmomenten onderzocht, namelijk 2017 en 2022. Hierbij hebben we gekeken naar de verschillen in de afhankelijke variabele, de diversiteit van het verenigingsleven, en de associatie van verschillende achtergrondkenmerken met deze diversiteit bij beide meetmomenten.

We vinden dat de tijd zelf een significante factor is in de deelname aan diverse verenigingen. In 2022 zien we een toegenomen deelname aan activiteiten van verenigingen met diversiteit vergeleken met 2017.

Wat betreft de herkomstgroepen en de generaties daarbinnen merken we ook enkele verschuivingen op. Bij de tweede generatie van Marokkaanse, evenals Turkse en Poolse herkomst, observeren we een toegenomen positief effect van deze groepen op deelname aan activiteiten van diverse verenigingen in 2022 ten opzichte van 2017. Voor de eerste generatie van Turkse en Poolse herkomst, die in 2017 nog geen meetbaar effect liet zien, is er in 2022 sprake van een positieve associatie in vergelijking met de Belgische herkomst. Bovendien is de aanvankelijke positieve associatie van de Roemeense eerste generatie dat we in 2017 zagen, verder versterkt in 2022.

Er zijn ook opvallende verschuivingen waargenomen ten aanzien van andere achtergrondkenmerken. In 2017 waren leeftijd, aantal kinderen en kennis van het Nederlands niet van invloed op de diversiteit binnen verenigingen. Dit scenario verandert in 2022, waar oudere individuen minder deelnemen aan activiteiten van diverse verenigingen, terwijl mensen met meer kinderen vaker diversiteit hebben in hun verenigingen. Opmerkelijk is dat er een omgekeerd verband is tussen taalkennis en diversiteit: een hogere kennis van het Nederlands correleert nu met minder diversiteit binnen verenigingen.

In **Appendix M: Diversiteit van het verenigingsleven** kan een visuele weergave gevonden worden van de effecten van de achtergrondkenmerken op wel of niet deelnemen aan een diverse vereniging. Effecten die hier nog niet vermeld werden, worden daar verder besproken. Ook alle eindprofielen die uit de beslissingsboomanalyses zijn gekomen, samen met staafdiagrammen voor de verschillende profielen die het percentage weergeven aan mensen die deelnemen aan een diverse vereniging leven, kan in deze appendix worden teruggevonden.

5 CONCLUSIE

Deze paper onderzoekt sociale cohesie in Vlaanderen, met een focus op verschillende herkomstgroepen. We analyseerden data van de Samenleven in Diversiteit (SID) surveys uit 2017 en 2022, waarin respondenten van Belgische, Marokkaanse, Turkse, Congolese, Afghaanse, Roemeense, en Poolse herkomst werden bevestigd. Met behulp van multivariate regressies en beslissingsbomen onderzochten we de verbondenheid met de Belgische samenleving en het herkomstland, de ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap, het aantal en de diversiteit in buurtcontacten, de diversiteit van vrienden- en kennissenkringen en het sociaal isolement, de gewenste diversiteit in sociale contacten, en deelname aan het verenigingsleven. Eerst bespreken we de belangrijkste bevindingen over de gehele responsgroep, waarbij we ook de opvallendste trends over de tijd belichten. Vervolgens verdiepen we ons in de belangrijkste conclusies binnen elke herkomstgroep.

Verbondenheid met de Belgische samenleving en het herkomstland

Om de verbondenheid te onderzoeken, hebben we gekeken naar hoe sterk respondenten zich verbonden voelen met zowel België als het herkomstland. Dit werd gemeten met twee verschillende indexen (0-10) gebaseerd op hoe sterk men zich Belg voelt en zich thuis voelt in België enerzijds, en hoe sterk men zich verbonden voelt met het herkomstland en contact heeft met familie/vrienden daar anderzijds.

Verschiedende kenmerken hebben een duidelijk verband met de verbondenheid met zowel de Belgische samenleving als het herkomstland. Zo gaat een langere verblijfsduur in België gepaard met een sterkere band met de Belgische samenleving, en met een zwakkere band met het herkomstland. Vrouwen hebben over het algemeen een zwakkere binding met België en een sterkere binding met het herkomstland. Een goede beheersing van het Nederlands, het hebben van diverse buurtcontacten en het behoren tot de tweede generatie zijn factoren die significant bijdragen aan een sterkere verbondenheid met de Belgische samenleving. Ook het gevolgd hebben van een inburgeringstraject en eigenaar zijn van de woning hangen samen met een grotere verbondenheid met de Belgische samenleving. Personen die geen negatieve ervaringen omwille van herkomst, huidkleur of geloof hebben ervaren voelen een grotere verbondenheid met de Belgische samenleving. Daartegenover gaat het behoren tot de eerste generatie, meer praktiserend gelovig zijn en het hebben van diverse buurtcontacten samen met een sterkere verbondenheid met het land van herkomst.

Een klein percentage, vooral binnen de Congolese herkomstgroep, voelt zich niet verbonden met zowel het herkomstland als België. Personen die psychische problemen hebben, die negatieve ervaringen hebben meegemaakt omwille van herkomst, huidkleur of geloof, die tot de tweede generatie behoren, die geen diverse buurtcontacten hebben of die niet praktiserend gelovig zijn, hebben een grotere kans op niet-verbondenheid.

Het onderzoek laat eveneens toe om te kijken of er een invloed is van de tijd, doordat er twee meetmomenten zijn, namelijk 2017 en 2022. Deze analyses tonen dat de verbondenheid met het herkomstland toegenomen is in 2022 ten opzichte van 2017 voor alle buitenlandse herkomstgroepen. De verbondenheid met België vertoont geen significant verschil tussen beide jaren.

Het ervaren van druk vanuit de herkomstgemeenschap

Om het ervaren van druk vanuit de herkomstgemeenschap te meten, gebruikten we een index (0-10) gebaseerd op ervaren druk om gewoontes/regels te volgen en de invloed van familie op de partnerkeuze.

De gezins- en werksituatie zijn centrale factoren die meespelen in de mate waarin respondenten druk ervaren vanuit de herkomstgemeenschap in België. Alleenstaanden, respondenten die bij hun ouders inwonen en koppels zonder kinderen ervaren de meeste druk. Tweeverdienersgezinnen ervaren doorgaans minder druk. Ook oudere respondenten geven aan gemiddeld minder druk te ervaren. Verder is er in het algemeen geen toename of daling in het ervaren van druk tussen 2017 en 2022.

Buurtcontacten

Om de buurtcontacten te onderzoeken, hebben we gekeken naar zowel het aantal buurtcontacten als de diversiteit in de buurtcontacten. Het aantal buurtcontacten werd gemeten met een index (0-10) die de frequentie van contact met buurtbewoners weergaf, ongeacht hun herkomst. Diversiteit werd gemeten als een binaire variabele (ja/nee), gebaseerd op de vraag of respondenten minstens maandelijks contact hadden met zowel mensen van Belgische herkomst als mensen van hun eigen herkomst (andere herkomst i.p.v. eigen herkomst voor de Belgische herkomstgroep). Wat het aantal contacten betreft, zien we dat eigenaars van een woning meer buurtcontacten hebben dan huurders. Vrouwen hebben gemiddeld minder buurtcontacten dan mannen. De analyses tonen ook aan dat meer praktiserend gelovig zijn en een betere Nederlandse taalvaardigheid positief samenhangen met zowel de diversiteit als het aantal buurtcontacten. Verder zien we dat mannen en personen die in centrumsteden wonen, vaker diverse buurtcontacten hebben. Tot slot is het aantal buurtcontacten en de diversiteit van de buurtcontacten in 2022 significant toegenomen ten opzichte van 2017.

Vrienden, kennissenkring en sociale contacten

Om sociale contacten te analyseren, hebben we gekeken naar drie aspecten: diversiteit van de vriendengroep, sociaal isolement en divers bezoek. De diversiteit van de vriendengroep werd gemeten als een binaire variabele (ja/nee), gebaseerd op de vraag of respondenten minstens vijf vrienden/kennissen hebben van zowel hun eigen herkomst (andere herkomst bij de Belgische herkomstgroep) als van Belgische herkomst. Sociaal isolement (ja/nee) werd vastgesteld op basis van zelden contact hebben met familie, burens, kennissen of vrienden van verschillende herkomstgroepen, of het generiek aangeven geen vrienden te hebben. Divers bezoek (ja/nee) werd gemeten aan de hand van minstens maandelijks bezoek van/aan zowel personen van Belgische herkomst als personen van de eigen herkomst (andere herkomst voor de Belgische herkomstgroep).

Diverse buurtcontacten hebben, heeft een positieve samenhang met alle drie de aspecten van sociale contacten: mensen met diverse buurtcontacten hebben vaker een diverse vriendengroep, krijgen vaker divers bezoek en hebben een lager risico op sociaal isolement. Ook een oudere leeftijd is geassocieerd met een hoger risico op sociaal isolement, het hebben van een minder diverse vriendengroep en het minder vaak ontvangen van divers bezoek. Een betere Nederlandse taalvaardigheid hangt positief samen met een diverse vriendengroep en het ontvangen van divers bezoek. Meer praktiserend gelovig zijn is gerelateerd aan het hebben van een diverse vriendengroep en aan een lager risico op sociaal isolement. Personen die al langer in België wonen hebben vaker een diverse vriendengroep en hebben een lager risico op sociaal isolement. Ook personen die (goed) rondkomen met hun inkomen, hebben een lager risico op sociaal isolement dan personen die moeilijk rondkomen. Verder hebben mannen en werkenden vaker een diverse vriendengroep dan vrouwen en werklozen of personen die inactief zijn op de arbeidsmarkt. Tot slot is de verstedelijgingsgraad een belangrijke factor bij het krijgen van divers bezoek, waarbij wonen in Antwerpen of Gent in verband staat met het minder voorkomen van divers bezoek in vergelijking met Vlaanderen exclusief centrumsteden.

Tenslotte hebben significant meer respondenten een diverse vriendengroep in 2022 in vergelijking met 2017. Daarentegen zien we een toename in sociaal isolement en een afname in het krijgen/ontvangen van divers bezoek tussen 2017 en 2022.

Gewenste diversiteit van sociale contacten

Daarnaast werd er in de survey ook bevraagd of men meer contacten van Belgische herkomst wenst te leren kennen. Over de herkomstgroepen heen zien we een grotere wens naar meer contacten met de Belgische herkomstgroep bij personen die nog niet zo lang in België zijn. Jongeren, personen die het financieel moeilijk hebben, personen die het inburgeringstraject hebben gevolgd, en personen die meer praktiserend gelovig zijn, geven vaker aan behoefte te hebben aan meer Belgische contacten. Tenslotte is er in 2022 minder behoefte aan meer Belgische contacten vergeleken met 2017.

Ook werd gekeken naar de wens naar meer contacten binnen de eigen herkomst en andere herkomstgroepen. Hier speelt generatie een belangrijke rol, waarbij de tweede generatie minder vaak de wens heeft naar meer contacten van eigen of andere herkomst dan de eerste generatie.

Voor de twee onderzochte jaren 2017 en 2022 is er geen algemene verandering in de wens naar contacten binnen de eigen of uit een andere herkomstgroep.

Het verenigingsleven

Om deelname aan het verenigingsleven te onderzoeken, hebben we gekeken naar twee aspecten: 'deelname aan activiteiten van verenigingen' en 'diversiteit binnen verenigingen'. Deelname werd gemeten als een binaire variabele (ja/nee), gebaseerd op de vraag of respondenten deelnamen aan minstens één activiteit van een vereniging (sport, hobby, kunst, sociaal, etc.). Diversiteit binnen verenigingen (ja/nee) werd gemeten aan de hand van deelname aan minstens één vereniging die bestaat uit mensen van verschillende herkomstgroepen. Verschillende factoren vertonen een positieve associatie met deelname aan het verenigingsleven. Een hoger opleidingsniveau, een betere beheersing van de Nederlandse taal, en het onderhouden van diverse buurtcontacten hangen samen met een hogere deelname. Hoe ouder, hoe minder men deelneemt aan het verenigingsleven. We zien dat vrouwen minder deelnemen aan verenigingsactiviteiten dan mannen. Wat betreft diversiteit binnen verenigingen, zien we een negatief verband met het ervaren van negatieve ervaringen omwille van geloof/huidskleur/herkomst. Personen die deze negatieve ervaringen meegemaakt hebben, nemen dus minder vaak deel aan verenigingen die gemengd zijn. De deelname aan activiteiten van verenigingen is gedaald tussen 2017 en 2022, terwijl deelname aan activiteiten van diverse verenigingen juist is toegenomen (dit gaat enkel over respondenten die deelnemen aan verenigingen).

Naast deze algemene bevindingen, zijn er belangrijke nuances wanneer we de resultaten per herkomstgroep bekijken. Hieronder bespreken we per herkomstgroep de belangrijkste conclusies die aanvullend zijn op, of afwijken van, de reeds besproken algemene conclusies. Deze conclusies per herkomstgroep zijn gebaseerd op de regressiemodellen met interactietermen tussen herkomst en de verschillende achtergrondkenmerkende, alsook op de profielen uit de beslissingsboomanalyses. We starten met het bespreken van de Belgische herkomstgroep.

Belgische herkomstgroep

De verbondenheid met België en de ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap werden in de survey niet specifiek voor de Belgische herkomstgroep bevraagd. De andere thema's kwamen wel aan bod.

De Belgische herkomstgroep heeft doorgaans minder diverse buurtcontacten dan de andere herkomstgroepen. Respondenten van Belgische herkomst die in Brussel of in een centrumstad wonen, hebben echter vaker diverse buurtcontacten dan diegenen die daar niet wonen. Ook een betere kennis van het Frans hangt positief samen met het hebben van diverse buurtcontacten.

Personen van Belgische herkomst hebben gemiddeld een minder diverse vriendenkring dan personen van de andere herkomstgroepen (met uitzondering van de Afghaanse herkomstgroep). Net als bij de diverse buurtcontacten zien we dat wonen in Brussel of een centrumstad, en een betere kennis van het Frans, positief samenhangen met het hebben van een diverse vriendengroep. De Belgische herkomstgroep heeft ook minder vaak divers bezoek dan de buitenlandse herkomstgroepen (opnieuw met uitzondering van de Afghaanse herkomst). Het risico op sociaal isolement is lager voor de Belgische herkomstgroep dan voor de buitenlandse herkomstgroepen.

Jongere personen van Belgische herkomst uiten vaker de wens om meer personen van een andere herkomst te leren kennen. De minste behoefte is er vanaf de leeftijd van 48 jaar en ouder en dan vooral bij diegenen die geen of minder dan 5 vrienden van een andere herkomst hebben.

De deelname aan het verenigingsleven is relatief hoog bij de Belgische herkomstgroep, met name onder hoogopgeleiden. Binnen het verenigingsleven is er minder diversiteit aanwezig bij mensen die niet in Brussel wonen en geen diverse buurtcontacten hebben.

Marokkaanse herkomstgroep

De Marokkaanse herkomstgroep toont een sterke verbondenheid met de Belgische samenleving. Deze verbondenheid hangt positief samen met een langere verblijfsduur. Meer praktiserend gelovig zijn is geassocieerd met een lagere verbondenheid met België. Naast hun verbondenheid met

België, behouden veel personen van Marokkaanse herkomst een band met hun herkomstland, voornamelijk binnen de eerste generatie en diegene die praktiserend gelovig zijn.

Wat de ervaren druk vanuit de herkomstgemeenschap betreft, ervaart de Marokkaanse herkomstgroep gemiddeld minder druk vanuit hun gemeenschap dan de Afghaanse en Turkse herkomstgroepen, maar meer dan de Roemeense en Poolse herkomstgroepen. Gezinnen zonder werkenden ervaren meer druk, terwijl oudere leeftijdsgroepen minder druk ervaren.

Op het vlak van buurtcontacten zien we dat vooral praktiserend gelovigen diverse buurtcontacten hebben. Personen die het hoogste diploma in België hebben behaald vertonen vaker een diverse vriendengroep dan wanneer dat niet het geval is. Het risico op sociaal isolement is hoger bij personen van Marokkaanse herkomst die hun hoogste diploma niet in België hebben behaald. Binnen deze groep zien we echter dat meer praktiserend gelovig zijn beschermend werkt tegen sociaal isolement.

Personen van Marokkaanse herkomst willen graag meer contacten met personen van Belgische herkomst. Dit is vooral zo bij personen die een beperkt aantal jaren in België wonen en moeilijk kunnen rondkomen met hun inkomen.

De deelname aan het verenigingsleven ligt in het algemeen lager bij de Marokkaanse herkomstgroep dan bij de Belgische herkomstgroep. Het zijn vooral hoogopgeleiden die vaker participeren. Binnen het verenigingsleven is er ook sprake van diversiteit van de deelnemers, met name bij jongvolwassenen (18-25 jaar).

Turkse herkomstgroep

De Turkse herkomstgroep vertoont een iets lagere verbondenheid met de Belgische samenleving en een iets hogere verbondenheid met het herkomstland dan de Marokkaanse herkomstgroep. De verblijfsduur in België speelt hierbij een belangrijke rol; een langere verblijfsduur hangt samen met een hogere verbondenheid met België. Meer praktiserend gelovig zijn is geassocieerd met een lagere verbondenheid met België, en met een hogere verbondenheid met Turkije. Ook een betere kennis van het Frans is gerelateerd aan een sterkere verbondenheid met het herkomstland, een verband dat we niet zagen bij de Marokkaanse herkomstgroep.

Individueel van Turkse herkomst ervaren doorgaans meer druk vanuit hun gemeenschap dan de Marokkaanse herkomstgroep, vooral alleenstaanden. Samenwonende koppels die niet in Antwerpen of Gent wonen en hoog- of middenopgeleid zijn, ervaren de minste druk.

Op het vlak van sociale contacten zien we dat de Turkse herkomstgroep vaak diverse buurtcontacten- en vrienden heeft. Meer praktiserend gelovig zijn en wonen in Antwerpen of Gent houden verband met meer diverse buurtcontacten. Het risico op sociaal isolement is lager dan bij de andere buitenlandse herkomstgroepen, maar wel hoger dan bij de Belgische herkomstgroep. Personen zonder diverse buurtcontacten en die tot de eerste generatie behoren, lopen het hoogste risico op sociaal isolement.

Voor degenen die een beperkt aantal jaren in België wonen zouden meer personen van Belgische herkomst willen leren kennen.

De deelname aan het verenigingsleven is lager dan bij de Belgische herkomstgroep (en gelijkaardig aan de Marokkaanse herkomstgroep), en verder zien we dat de tweede generatie vaker participeert dan de eerste. Ook de deelname aan activiteiten van diverse verenigingen is lager dan bij de andere herkomstgroepen, met uitzondering opnieuw van de tweede generatie die hier actiever in is dan de eerste generatie.

Congolese herkomstgroep

De Congolese herkomstgroep heeft een hoge verbondenheid met de Belgische samenleving. Negatieve ervaringen omwille van herkomst, geloof of huidskleur hebben echter een negatieve associatie met deze verbondenheid. D.w.z. dat minstens één zo'n negatieve ervaring samenhangt met een lagere verbondenheid met België. De verbondenheid met het herkomstland is het laagst in vergelijking met de andere buitenlandse herkomstgroepen. Meer praktiserend gelovig zijn is geassocieerd met een sterkere verbondenheid met Congo. Onder de Congolese herkomstgroep

wordt het hoogste percentage respondenten gevonden die noch verbonden zijn met België, noch met hun herkomstland.

De Congolese herkomstgroep ervaart gemiddeld minder druk vanuit de herkomstgemeenschap dan de Turkse of Afghaanse herkomstgroep, maar meer druk dan de Roemeense of Poolse herkomstgroep (gelijkaardig aan de Marokkaanse herkomstgroep). Wel zien we dat de gezinssituatie een verschil maakt, waarbij diegene met partner en kind(eren) minder druk ervaren dan diegene in andere gezinssituaties.

Op het vlak van sociale contacten heeft de Congolese herkomstgroep minder diverse buurtcontacten dan de Marokkaanse of Turkse herkomstgroepen. Ze hebben wel relatief vaak een diverse vriendengroep. Vooral mannen, zonder negatieve ervaringen omwille van huidkleur, herkomst of geloof die diverse buurtcontacten hebben, hebben een diverse vriendengroep. Desondanks is het risico op sociaal isolement binnen deze herkomstgroep hoger dan binnen de Belgische herkomstgroep, vooral bij laaggeschoolden zonder diverse buurtcontacten, zonder opleiding of met een opleiding uit het herkomstland.

Er bestaat tevens een grote wens aan meer sociale contacten met personen van Belgische herkomst, met name bij degenen die nog niet lang in België wonen.

De Congolese herkomstgroep participeert actief in het verenigingsleven, meer dan de andere buitenlandse herkomstgroepen. Mannen nemen hierbij vaker deel dan vrouwen, maar onder Congolese vrouwen zien we dat hoger opgeleiden vaker deelnemen dan laagopgeleiden. Ook binnen het verenigingsleven is er een grote mate van diversiteit aanwezig (vaker dan bij de andere herkomstgroepen). Personen die negatieve ervaringen omwille van herkomst, huidskleur of geloof hebben meegemaakt, nemen minder vaak deel aan verenigingen die divers zijn.

Afghaanse herkomstgroep

De Afghaanse herkomstgroep toont een sterke verbondenheid met de Belgische samenleving, sterker dan de andere buitenlandse herkomstgroepen. Deze hoge verbondenheid is het meest uitgesproken bij diegenen die diverse buurtcontacten hebben. Er is geen significant verschil in hun verbondenheid met het herkomstland vergeleken met de Marokkaanse herkomstgroep.

Wel ervaart deze groep aanzienlijk meer druk vanuit de eigen gemeenschap dan andere herkomstgroepen, met name vrouwen, en in het bijzonder moeders.

De Afghaanse herkomstgroep heeft opvallend minder vaak diverse buurtcontacten dan de Marokkaanse en Turkse herkomstgroep, en een vergelijkbaar niveau als de Belgische herkomstgroep. Vrouwen met een lage Nederlandse taalvaardigheid hebben zeer zelden diverse buurtcontacten. Weinig respondenten uit de Afghaanse herkomstgroep hebben een diverse vriendengroep, het laagste aandeel van alle buitenlandse herkomstgroepen. Daarnaast krijgt de Afghaanse herkomstgroep het minst vaak divers bezoek. Binnen de Afghaanse herkomstgroep loopt 40% het risico op sociaal isolement. Dit is veruit het hoogste aandeel over de herkomstgroepen heen en is het hoogst bij wie nog maar kort in België verblijft en geen diverse buurtcontacten heeft.

Mogelijk als gevolg van dit isolement en het gebrek aan diversiteit in hun sociale netwerken, zien we een hoge wens aan meer contacten met personen van Belgische herkomst. Wie inburgering gevolgd heeft, heeft een nog sterkere wens naar dit soort contacten dan zij die geen inburgeringstraject gevolgd hebben.

De deelname aan het verenigingsleven is lager dan bij de Belgische en Congolese herkomstgroepen, maar de verenigingen waaraan ze deelnemen, zijn wel vaker divers dan bij de Belgische, Turkse, Roemeense en Poolse herkomstgroepen.

Roemeense herkomstgroep

Personen van Roemeense herkomst voelen zich over het algemeen minder verbonden met de Belgische samenleving dan de Afghaanse, Marokkaanse, Congolese en Turkse herkomstgroep. Verblijfsduur speelt hierbij een belangrijke rol; nieuwkomers die recentelijk in België zijn komen wonen voelen de minste verbondenheid. Naast verblijfsduur zijn een goede Nederlandse taalvaardigheid en eigenaar zijn van een woning (in plaats van huurder) belangrijke factoren die samenhangen met een sterkere verbondenheid met België. Tegelijkertijd behouden personen uit

deze herkomstgroep de sterkste band met hun herkomstland, vooral degenen die hun opleiding in Roemenië hebben genoten.

De ervaren druk vanuit de Roemeense herkomstgemeenschap is lager dan bij de andere buitenlandse herkomstgroepen.

De Roemeense herkomstgroep heeft significant meer diverse buurtcontacten dan de Belgische herkomstgroep, maar minder dan de Marokkaanse en Turkse herkomstgroep. Ze hebben ook significant vaker een diverse vriendengroep dan de Belgische herkomstgroep. Diversiteit van de buurtcontacten is ook gerelateerd aan diversiteit in hun vriendengroep. Wie diverse buurtcontacten heeft, is ook minder vaak sociaal geïsoleerd.

De wens om meer contacten te hebben met mensen van Belgische herkomst is relatief groot en is gemiddeld hoger bij nieuwkomers.

De Roemeense herkomstgroep toont een lage deelname aan activiteiten van verenigingen. Een betere kennis van het Nederlands en Frans is echter positief gerelateerd aan deelname. De deelname aan activiteiten van diverse verenigingen ligt hoger bij personen die wonen in Brussel.

Poolse herkomstgroep

De Poolse herkomstgroep toont de laagste verbondenheid met de Belgische samenleving over de buitenlandse herkomstgroepen heen. Een hogere verbondenheid hangt hier samen met een betere beheersing van het Nederlands en eigenaar zijn van de eigen woning. Nieuwkomers voelen zich het minst verbonden met België. Tegelijk zien we dat de verbondenheid met het herkomstland vaak hoog is bij personen van Poolse herkomst.

Personen van Poolse herkomst ervaren relatief weinig druk vanuit hun herkomstgemeenschap en deze druk is minder bij ouderen dan bij jongeren.

Net als bij andere herkomstgroepen, zien we ook bij de Poolse herkomstgroep dat diverse buurtcontacten hebben, samen gaat met het hebben van een diverse vriendengroep. Het risico op sociaal isolement is groter dan bij de Belgische herkomstgroep, maar personen met diverse buurtcontacten lopen een lager risico. Divers bezoek komt vaker voor bij personen die in Vlaanderen exclusief de centrumsteden wonen.

De wens naar meer contacten met personen van Belgische herkomst is relatief laag, en neemt verder af naarmate men langer in België woont.

De Poolse herkomstgroep participeert het minst in activiteiten van verenigingen in vergelijking met de andere herkomstgroepen. Een betere kennis van het Nederlands en het Frans is positief geassocieerd met deelname aan verenigingsactiviteiten. Personen zonder kinderen of met jonge kinderen nemen vaker deel aan activiteiten van diverse verenigingen.

Concluderend toont deze studie dat de onderzochte elementen van sociale cohesie in Vlaanderen zich op diverse manieren manifesteren binnen verschillende herkomstgroepen. Ondanks de unieke dynamiek binnen elke herkomstgroep, tekenen zich enkele algemene patronen af. Deze studie draagt bij aan een beter begrip van deze complexe dynamiek en biedt een basis voor verdere beleidsontwikkeling.

6 REFERENTIES

Adam, I. A., & Torrekens, C. T. (2015). *Marokkaanse en Turkse Belgen : een (zelf)portret van onze medeburgers*. Koning Boudewijnstichting. <https://kbs-frb.be/nl/marokkaanse-en-turkse-belgen-een-zelfportret-van-onze-medeburgers>

Agentschap Binnenlands Bestuur (2023) Bijkomende analyse naar sociaal weefsel in de buurt. Resultaten burgerbevraging Gemeente-Stadsmonitor 2023.

Dagevos, J., de Voogd-Hemelink, M., Damen, R. (2022). Gevestigd, maar niet thuis. Eerste bevindingen uit de Survey integratie migranten (SIM 2020). Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/10/11/gevestigd-maar-niet-thuis.-eerste-bevindingen-uit-de-survey-integratie-migranten-sim2020>

De Boom, J., Van Leeuwen, R., Sam, N., Seidler, Y., Van Wensveen, P., Risbo, & Erasmus Universiteit. (2023). *Ontwikkeling in integratie*. Risbo, Erasmus Universiteit.

Demart, S. D., Adam, I. A., Godin, M. G., & Schoumaker, B. S. (2017). *Burgers met Afrikaanse roots: een portret van Congolese, Rwandese en Burundese Belgen*. Koning Boudewijnstichting. <https://kbs-frb.be/nl/burgers-met-afrikaanse-roots-een-portret-van-congolese-rwandese-en-burundese-belgen>

Devos, L., Lippens, L., Lens, D., Rycx, F., Volral, M., & Baert, S. (2024). Labour Market Disadvantages of Citizens with a Migration Background in Belgium: A Systematic Review. In IZA Institute of Labor Economics, *IZA Discussion Paper Series* (systematic review Nr. 16849). IZA Institute of Labor Economics. <https://docs.iza.org/dp16849.pdf>

Gijsberts, M. G., Lubbers, M. (2015). *Roemeense migranten. De leefsituatie in Nederland kort na migratie*. Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau. <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2015/11/18/roemeense-migranten>

Gijsberts, M. G., Portegijs, W. P., De Bakker, E. D. B., Versantvoort Maroesjka, & Broere, J. B. (2025, 13 februari). *Samen verschillend*. Publicatie | Sociaal en Cultureel Planbureau. <https://www.scp.nl/dossiers/publicaties/publicaties/2024/12/11/samen-verschillend>

Ipsos (2025) Kwalitatieve verdieping van de survey “Samenleven in diversiteit”.

Maes, J. M., Wood, J. W., & Neels, K. N. (2017). *Diversiteit & Sociale Samenhang: Vijf samenlevingsdomeinen onder de loep*. <https://assets.vlaanderen.be/>

Methodologisch rapport Samenleven in diversiteit. (2021). In Agentschap Binnenlands Bestuur, *Vlaanderen Is Samenleven* (pp. 2–26). <https://samenleven-in-diversiteit.vlaanderen.be>

Polarisatie en verbinding | KIS. (z.d.). KIS. <https://www.kis.nl/themas/polarisatie-en-verbinding>

Vlaanderen is inclusief. (z.d.). Dashboard. <https://samenleven-in-diversiteit.vlaanderen.be/>

Woittiez, I., Van Hulst, B., Putman, L., Ooms, I., Sadiraj, K., & Sociaal en Cultureel Planbureau. (2024). *Samenleven in de toekomst*. Sociaal en Cultureel Planbureau.